

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

M. S. REGELE CAROL II.

DIRECTOR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FAMILIA

REVISTA ASOCIAȚIEI SCRITORILOR ROMÂNI
DIN ARDEAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fondată în 1865
de
IOSIF VULCAN

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

SERIA III. ANUL VI.

10

Noembrie—Decembrie 1939

„GRAFICA” ORADEA

S U M A R U L

No. 10

<i>George Bota</i> — M. S. Regele Carol II. educator al națiunei	pag.	3
<i>Ion Minulescu</i> — Cântecul unui om (poezie) . . .	«	6
<i>Tiberiu Moșoiu</i> — Appius Claudius Caecus (IV.) .	«	7
<i>Claudia Millian</i> — Din ciclul „Bușteni“ (poezii) .	«	17
<i>Iosif E. Naghiu</i> — „Irozii“ (Teatru popular religios)	«	21
<i>Moise Popoviciu</i> — Amintiri din copilărie	«	29
<i>George A. Petre</i> — Toamna în cimitir... (poezie) .	«	39
<i>G. Georgescu Theologu</i> — Așteptarea (poezie). . .	«	40
<i>Alexandru Olteanu</i> — Curente ideologice ungare .	«	41
<i>G. Murnu</i> — Călina (poezie)	«	46
<i>George Mihail Zamfirescu</i> — Sam (teatru, III. sfârșit)	«	49
<i>Ioan Georgescu</i> — La centenarul morții lui Samuil Vulcan	«	71
<i>Titus L. Roșu</i> — Satul bihorean	«	77
<i>M. G. Samarineanu</i> — Cronica evenimentelor . . .	«	82

SCRIITORI ȘI CĂRȚI:

<i>Octav Șuluțiu</i> — Ștefan Baciu: Căutătorul de comori . .	pag.	85
<i>Mihail Iorgulescu</i> — Răsfoind cărțile vechi	«	93
<i>Teodor Scarlat</i> — Scrisori din București	«	96

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: M. S. Regele Carol II. la graniță printre soldați de „Familia“ - Necrologul lui Eminescu în două reviste bisericesti din Ardeal - Satul, casa și muzeul lui Ioan Creangă - I. Didilescu: Priviri asupra filosofiei franceze contemporane - Șt. Zissulescu: Filosofia ficționalistă a lui H. Wehinger - Ion Creangă: Opere - Th. Fecioru: Poporul român și fenomenul religios de Iosif E. Naghiu - Al. Dima: Conceptul de artă populară de G. Bota - Dr. Ilie Dăianu: Ardealul în avangarda renașterii naționale Jean Naum: Din volbura vremii de Iosif E. Naghiu - Șt. Bezdechi: Antologia poeziei grecești - Ștefan Baciu: Căutătorul de comori de G. Bota - Crăciunul ucenicilor din Oradea i pag. 98

REVISTA REVISTELOR

ROMĂNEȘTI

MAGHIARE

M. S. REGELE CAROL AL II. EDUCATOR AL NAȚIUNEI

de GEORGE BOTA

Personalitatea M. S. Regelui Carol al II-lea copleșește cu puterea Sa toată viața noastră națională. Nu se mai poate spune la noi că Regele domnește, iar nu guvernează, fiindcă prin prodigioasa personalitate a Suveranului nostru, Regalitatea a devenit dinamică și activă. Regele muncește. El este cel dintâiu muncitor, cel dintâiu soldat, cel dintâiu în toate cele bune și folositoare; dar mai ales El este cel dintâiu educator al Națiunii.

Analizând străjeria într'o serie de articole ale revistei noastre, am dovedit că ea este la înălțimea noilor curente pedagogice și că este forma cea mai potrivită sufletului românesc de educație. Străjeria este pornită din luminoasa perspectivă de viitor a M. S. Regelui Carol al II-lea. Prin urmare toată doctrina pedagogică dela baza acestui sistem de educație ne arată pe Suveranul nostru ca pe unul dintre cei mai mari pedagogi ai timpului. Afară de realizările pedagogice, rezultat al inițiativei regale, o întreagă ideologie educativă, străbătută de profunzime psihologică, de eterna grijă a promovării etnicului românesc și mai ales de cel mai sănătos bun simț.

Înainte de a trece la ideologia străjerească a Marelui Străjer, vom prinde într'un mănunchiu principiile generale de educație, așa cum le-a conceput și le-a proclamat în repetate rânduri Marele Dascăl al Neamului nostru.

Lumina culturii este necesară pentru că „acela care are o mai mare doză de intelectualitate și de cunoștințe, acela nu poate fi pervertit — alții poate da”, o spune înțeleptul Suveran. Invățământul deci este necesar pentru întărirea sufletului omenesc. Dar atunci și școala capătă un înțeles mai înalt, foarte înalt. „Școala

nu este numai un institut de învățătură, ci școala este un templu, ai cărui preoți sunt profesorii". Este și un adevăr, dar și un îndemn pentru noi dascălii de rând, să ne ridicăm la înălțimea școlii concepută de Rege. Pedagogia herbartiană distingea hotărît între cultura materială și cea formală. Școala cărții, școala buchilor s'a îndepărtat atât de mult dela această concepție, ajungând la primatul învățământului, la primatul culturii materiale: Iată însă că Regele pedagog, îngrijat de supraabundența intelectualismului steril și primejdios în acelaș timp, declară că „Învățătura nu este un scop, ci numai un mijloc” și ... dacă „ieri se cerea cantitate, astăzi se cere calitate, numai calitate”. Vorbind altă dată de menirea Universităților, acelaș cuvânt regal spune: „Universitatea nu vrea să zică massă, ci selecționare”. Și astfel Măria Sa trece la concepția nouă a școlii și la rolul ei pentru Națiune, școala educatoare „o instrucție fără educație este adesea mai primejdioasă decât folositoare”.

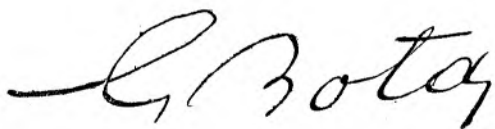
Dela învățătorul satului și până la profesorul Universității, toți găsesc în cuvântul Regelui îndreptarul cel mai potrivit timpului și intereselor noastre naționale. Căci toată doctrina educativă a M. Sale Regelui este și ea la rândul ei un mijloc, pentru un scop mult mai înalt: punerea în valoare a puterilor noastre etnice, punerea în valoare a subsolului nostru sufletesc. Străjeria, trecută prin lumina înțelepciunii regale, ne înfățișează limpede și hotărît această grijă de renaștere națională. Iată sinteza acestui sistem de educație redată de Insuși Marele ei Creator: „In mișcarea străjerismului s'a urmărit ceva nou. Nu s'a urmărit numai un gând de a face o jucărie sau o educație fizică. Ne-am gândit, acei cari am creat-o, că pentru consolidarea acestui neam, avem nevoie de ceva nou, de o mișcare nouă, de o învioreare care să pătrundă până în fibrele cele mai adânci ale întregii populațiuni”. Este o ilustrare mai mult a adevărului că opera poartă pecetea creatorului său; străjeria este un sistem de dinamizare națională, potrivită nouă și necesară la răspântia istorică la care ne găsim. Străjeria bine slujită și cu râvnă de slujitorii ei, trebuie să ne dea maximul de randament național. Și credem că este aici locul să observăm că școala activă, școala funcțională și tot curentul activist, nu și-a găsit o mai potrivită realizare pentru noi ca în străjerie. „Străjerii sunt în realitate școli de cetățeni și școli de morală socială — având în plus o atmosferă de mistică națională”. Este ceeace un pedagog german, preocupat și el de viitorul neamului său, numea „cetățeanul util”, căci iată ce spu-

ne Marele Străjer: „Străjerismul nu este în rezumat altceva decât un efort de a ridica generațiile de mâine, spre a fi cu totul folositoare Patriei”. Străjeria este școala vieții și „străjerul trebuie să desvolte esența virtuților românismului și să le pună prin voința și credința sa, în slujba României”.

Gândul cel mare al Suveranului Educator, este desigur să dea României celei noi, României care abia acum își începe viața în toată integritatea ei, să-i dea cultura originală, crescută în solul nostru național, din străfundul nostru etnic, singura cultură trainică și fertilă. Este străjeria, ce e drept o educație nouă, dar „bazată pe vechia credință și pe tot trecutul acestei țări”.

Am analizat în altă parte raportul dintre individualitate și colectivitate și am arătat cum sistemul străjeresc departe de a înăbuși individualitatea, o promovează și o împacă de minune cu comunitatea. Știm că Marele Străjer a făcut din acest punct însăși puterea morală a străjeriei: „individualitatea în comunitate”. „Munca aceasta a fiecăruia, într'un scop înălțător de folos al entității românești, este cheia de boltă a puterii naționale românești de mâine”.

Ne oprim aici cu citarea cuvintelor celui mai mare Dascăl al neamului nostru. Credem că nici un alt conducător de popor nu a cuprins în mintea sa, nu a străbătut cu simțirea sa și nu a dinamizat cu fapta și cu sfatul său înțelept un popor, așa cum a făcut-o și o face Marele Educator al națiunii române. Și aceasta nu este decât o față a bogatei Personalități Regale.

CANTECUL UNUI OM

de ION MINULESCU

Profesorului Vasile Vartolomei

Ce-am fost cândva, azi nu mai sunt ...
Dar ce sunt azi, îmi pare rău
Că n'am putut să fiu mereu —
Acelaș cântăreț cu chip de Sfânt ...

Când am urât, am fost iubit
Când am iubit, am fost urât ...
Și 'n viață n'am cântat de cât
Romanța Celui răstignit ...

Tot ce-am sperat, rămas-a vis,
Și-am dobândit ce n'am visat ...
Dar ce-am fost eri, am și uitat —
Un titlu de volum nescris ...

Și-azi, dacă sunt un chip de Sfânt,
Așa m'a vrut, pe semne, Dumnezeu —
Să fiu tot altul ... Și să-l cânt mereu
Pe cel ce-am fost cândva, dar nu mai sunt ...

Ion Minulescu

APPIUS CLAUDIUS CAECUS

de TIBERIU MOȘOIU

IV

„Amicum quom vides, obliscere miserias“
„Inimici si es commentus, nec libens aequae.“
(Appius Claudius Caecus)

In amplificarea propriilor dorințe, mulțimile nu cunosc și nu practică auto-limitarea. Când zăgazarile, ridicate pentru a conține nemăsurata lor hipertrofiere, sunt șubrežite, sau imprudent deschise, poftele puhoiesc năvalnice și tulburi, ca măloasele torente ale primăverii.

Vreme de patru veacuri, caracterul sacru și autoritatea colegiului pontifical fuseseră indiscutabile. Membrii selectei și restrânsei confraternități, inițiați în rosturile celor divine și celor umane, de către legendarul rege Numa, deveniseră paznicii venerabilelor tradiții ale cetății și necontestății ei îndrumători spirituali. Orice răsvrătire împotriva străvechilor orânduirii și orice tentativă de schimbare a alcătuirii primitive a colegiului fuseseră evitate, cu o superstițioasă grijă. În lupta lor pentru egalizarea condițiilor celor două ordine, plebeii nu năzuiseră niciodată spre pontificat. Uzurparea unor depturi, cari păreau exclusiv rezervate urmașilor direcți ai Quiritilor, ar fi însemnat o temerară ispitire a destinelor.

Dar iată, că fapta unui singur om cutezător răpise supremului sacerdoțiu, cel mai eficace dintre instrumentele, prin cari își impunea autoritatea și își sporea influența. Mânia divină pregetase să-și vădească înfricoșetoarele ei semne, iar pontificii, convinși de inanitatea oricărei reacțiuni, se resemnaseră repede și deplin.

Temerile obscure, cari înălțaseră în calea dorințelor plebeiene, un obstacol mult mai zdravăn decât propriile scrupule, sau decât debila opoziție a patriciatului, s'au împrăștiat dintr'odată. Doi tribuni, frații Ogulnii, au dat expresie vechilor și nemărturisitelor deziderate, propunând o lege, prin care se îndoia numărul

pontificilor și se adăugau încă cinci colegi, celor patru auguri existenți. Locurile create trebuiau să fie ocupate numai de plebei, iar pentru viitoarele recrutări se păstra vechiul sistem al cooptării.

Interesați la deplina izbândă a proiectului erau mai cu seamă plebeii declassați ascendent, prin dobândirea unei bune stări materiale, prin repetata exercitare a magistraturilor, sau prin înrudiri cu membrii patriciatului, cărora legea le acorda, nu numai o zadarnică măgulire a vanității, dar și un efectiv spor de putere.

Deși li se răpise exclusivitatea controlului și îndrumării dreptului privat, pontificii prezidau încă săvârșirea unui important număr de acte juridice și păstrau integral competența organizării raporturilor dintre oameni și divinități, cărora le fixau normele severe și imperative. Pontifex Maximus exercita o jurisdicțiune ilimitată, asupra ordinelor minore de slujitori ai cultului național, cari depindeau numai de el și erau sustrași oricărei alte supravegheri. Colegiul pontifical era însărcinat de asemenea cu redactarea analelor, istoria oficială a cetății și multă vreme unica ei istorie, în care importanța evenimentelor și participarea la ele puteau fi înfățișate și în modul arbitrar, care produsese cândva indignatele lamentări ale unui celebru tribun, Canuleius.

În diriguirea vieții publice, însemnătatea colegiului augural era covârșitoare. Nici un act important nu se săvârșea, fără prealabila consultare a auspiciilor, la care asistența augurilor era indispensabilă. Numai ei puteau descifra, potrivit unor reguli complicate și tainice, chipul în care se vădea voința zeilor, în meteori, în zborul păsărilor cerului, în lacomul ciugulit al orătenilor, în mersul fiarelor și în șerpuirea reptilelor, dar mai ales în acele semne imprevisibile, numite dirae, a căror apariție suspenda orice activitate... dacă era percepută și semnalată de către augur. Stăpânirea acestui îmbelșugat izvor de inocente sau profitabile fraude, însemna efectivă stăpânire a întregii vieți publice romane.

Deși propunerea tribuniciană ar fi trebuit să producă o temporală separare între cele două fracțiuni ale oligarhiei, ale căror interese deveneau vădit protivnice, totuși opoziția patriciatului, la proiectul fraților Ogulnii, a fost slabă și s'a arătat dela început ostenită. Numai Appius Claudius s'a ridicat hotărît împotriva legii. Intervenția lui, aparent insolită, nu era o capricioasă palinodie, ci consecința unei judicioase discriminări. Imixtiunea pontificilor în administrarea justiției i se păruse o volnică depășire

de competență, ale cărei păgubitoare efecte erau evidente și se cereau grabnic înlăturate. Pentru a-și îndeplini adevăratele lui rosturi, colegiul pontifical trebuia însă ferit de orice promiscuitate, care i-ar fi alterat puritatea primitivă și i-ar fi înjosit respectabilitatea necesară.

Apelul patricianului n'a avut nici un ecou. Intregul efect al argumentării sale laborioase a fost anulat de cuvântarea lui P. Decius Mus, susținătorul reformei. Argumentul teologic a fost înlăturat dela început. Invocând patetica imagine a părintelui său, încins cu toga, potrivit ritului gabian și înălțat pe suliță, așa precum fusese văzut în clipa sacrificiului suprem, istețul plebeu a constatat cu simplitate, că zeii acceptaseră favorabil jertfa și dăduseră biruință oștilor romane. Și fiindcă Appius Claudius, cu desăvârșire identificat pioaselor interese ce apăra, părea că uitase depărtata origine streină a neamului său, pe care o imputa plebeilor, ca pe o indelebilă pată, Publius Decius s'a însărcinat să i-o aducă aminte, cumpătat, dar categoric. De altfel, observa abilul orator, argumentul nu mai prezenta decât un discutabil interes istoric, fiindcă și plebeii puteau arăta printre ascendenții lor, numeroși și vrednici demnitari, cărora auspiciile le fuseseră favorabile.

Prelungirea discuției nu mai avea sens. Patricianul nu putuse înfățișa argumente logic valabile, iar lirismul lui se dovedise deficient. După o întârziere de o zi, datorită unei ultime sforțări obstrucționiste, legea a fost votată și primii plebei, numiți pontifici și auguri, au putut intra în funcțiune, fără zăbavă.

Uniformizarea condițiilor celor două clase se desăvârșise, prin satisfacerea tuturor dorințelor plebeiene. Patriciatul abdicase definitiv, renunțând, după un simulacru de rezistență și la ultimul dintre privilegiile sale. Vechile distincțiuni deveniseră fictive și dispozițiile legale, relative la ele, anacronisme inutile. Rostul cercetării originii candidaților la magistraturi dispărea implicit, precumpănitoare rămânând doar celelalte condițiuni de admisibilitate. Așa raționa probabil Appius Claudius, întemeindu-și concluziile pe premise valabile, dar ignorând, cu o surprinzătoare ingenuitate, că inconsecvența este inerentă demagogiei, care pentru a capta și reținea favoarea populară, e constrânsă să imagineze mereu revendicări noi, fără să-și poată îngădui părăsirea celei mai neînsemnate, dintre pozițiile anterior câștigate. Evenimentele aveau să dovedească, an cu an, că plebeii, doldora de ambițiuni, nu năzuiseră spre egalitate, cum afirmau cu o naivă

impudoare, ci erau irezistibil atraşi de mirajul unei necontestate supremaţii.

Pricini nelămurite determinaseră, curând după votarea legii Ogulnia, instaurarea unui interregnum, menit să suplinească prin delegaţi ai Senatului, absenţa magistraţilor competenţi în pregătirea şi prezidarea alegerilor consulare. Exercitând mandatul de interex, Appius Claudius a refuzat candidatura unui plebeu, pentru raţiuni necunoscute, dar de sigur grave şi întemeiate, fiindcă un asemenea gest presupunea o tacită aprobare a Senatului.

Aparent însă, actul patricianului era arbitrar. Candidatul înlăturat se pare să fi fost singurul reprezentant al clasei sale, cu oarecare nădejdi de succes. Prin eliminarea lui, dispoziţiile legii Licinia, cari asigurau plebeilor neapărata ocupare a unuia dintre locurile de consul, deveneau inoperante. Ocolita transgresare a unor norme legale a justificat, independent de orice alte considerente, brusca reacţiune a tribunului M. Curius Dentatus, care îşi începea glorioasa lui viaţă publică, printr'o violentă manifestare demagogică. Apriga sa diatribă împotriva Senatului, a intimidat prudenta adunare şi a constrâns-o să ratifice prealabil alegerea, declarându-se satisfăcută cu orice rezultat. Mai puţin temerar decât predecesorul său, patricianul Publius Sulpicius a prezidat cu resemnare operaţiile votării şi a proclamat imparţial, numele noilor consuli.

Insuccesele politice sunt catastrofale numai pentru fanatici şi pentru neofiţi, pe cari îi desaxează, anihilându-le zelul frenetic, sau spulberându-le candidatele iluzii. În deobşte însă, repetata lor experimentare produce, ori un nesfârşit desgust, ori o salutară imunizare împotriva decepţiilor. Pentru alungarea desgustului şi pentru remedierea măruntelor necazuri ale vieţii sale publice, Appius Claudius dispunea de eficientul tonic al preocupărilor sale cărturăreşti, cari îi facilita menţinerea unui trainic şi preţios echilibru interior. Putea deci să aştepte tihnit ivirea unor circumstanţe mai prielnice, cari n'au întârziat peste măsură.

După o scurtă campanie victorioasă, Fabius Rullianus, pentru a patra oară consul, se întorsese la Roma, ca să prezideze alegerea succesorilor săi. Facilele izbânzi sporiseră şi mai mult vechea lui popularitate, iar comiţiile entuziaste voiau să-şi manifeste ilimitata lor simpatie, reînnoindu-i mandatul. Appius Claudius, el însuşi candidat sigur de reuşită, a socotit că înlăturarea temporală a plebeilor dela consulat devenise realizabilă. Uitând

o veche și constantă inimicție personală, și-a concentrat toate eforturile ca să determine unanimitatea patriciatului, să folosească conjunctura prielnică. Impedimente legale nu existau, fiindcă un recent plebiscit dispensase pe comandantul biruitor, de respectarea anumitor prohibițiuni. Cuprins de subite scrupule, Fabius Rullianus a refuzat însă propunerea, spre adâncă dezolare a prietenilor săi. Perspicacitatea acestora a descoperit repede și adevăratele cauze ale straniei abnegațiuni reciproce a celor doi vechi antagoniști. Anul se anunța pacinic. De nicăieri nu se ridica svon de războiu și perspectiva manifestării aptitudinilor militare ale consulilor părea înlăturată. În tabără, preeminența lui Fabius s'ar fi impus neîndoielnic, în For însă, inevitabila comparație a talentelor proprii, cu talentele presuntivului său coleg, ar fi fost zdrobitoare pentru vanitatea bătrânului comandant. Colegiul consular a trebuit deci să fie întregit de plebeul Lucius Volumnius, vechiul tovarăș de magistratură al lui Appius Claudius.

Producerea bruscă a unor evenimente neprevăzute a demonstrat ironic inutilitatea bănuitoarei prudențe a războinicului și a făcut din abilul dialectician, o căpetenie de oaste biruitoare. Un Samnit, Gellius Egnatius, isbutise să solidarizeze din nou împotriva Romei, toate popoarele din Toscana și dela frontierele Umbriei și să solicite ajutorul Galilor, făgăduindu-le o ispititoare răsplată. Lucius Volumnius era pornit spre Samnium, unde neobositul proconsul, Publius Decius, hârțuia fără răgaz pe vechii dușmani. Appius Claudius trebuia deci să înfrunte pe noii adversari.

Urnirea legiunilor, peste hotarele dinspre Miază-Noapte, a domolit pentru un timp, neastâmpărul războinic al ostașilor de felurite neamuri, cari forfoteau în tabăra lui Gellius Egnatius, dar o anumită stângăcie, observată în mișcările trupelor romane și câteva încăierări, fără rezultat limpede, le-au redat repede, temeritatea inițială.

Sporirea primejdiei și accentuarea unei nefaste neîncrederi reciproce, între comandantul roman și soldații săi, au fost curmate de neașteptata sosire a lui Lucius Volumnius și a legiunilor acestuia. Lăsând în grija lui Decius Mus supravegherea ținuturilor samnite, consulul se grăbise să dea ascultare unei stăruitoare chemări, pe care o credea a colegului său. Deși Appius Claudius, surprins și nemulțumit, pretindea că alarmanta scrisoare, atribuită lui, ar fi fost apocrifă și că propria-i valoare era suficientă pentru dominarea situației, energica intervenție concilia-

toare a reprezentanților celor două armate a determinat menținerea joncțiunii făcute, în vederea bătăliei, care devenise inevitabilă și iminentă.

Preliminariile luptei au fost confuze. Gellius Egnatius, comandantul samnit, era absent din propria-i tabără și trupele lui, lipsite de inițiativă, au pregetat câtăva vreme să sprijine pe aliații lor Etrusci, încăerați cu legiunile lui Volumnius și au dat timp lui Appius Claudius să le întâmpine și să le stea cu hotărâre împotriva.

Inceputul de ceartă produsese o strașnică emulație, între comandantii și ostașii celor două armate consulare. Sub semnul Bellonei, căruia îi făgăduise înălțarea unui templu, Appius Claudius a dovedit, în mijlocul sângerosului vălmășag, o uimitoare destoinicie de comandant și o vitejie năpraznică. Irezistibilul său iureș a frânt linia, dificil alcătuită de adversari și a spulberat și cele din urmă cohorte, aduse cu întârziere de Gellius Egnatius, care n'a putut să se salveze decât printr'o precipitată fugă. Purtând singur o aquilă legionară, Lucius Volumnius ajunsese în fața porții taberii dușmane, în vreme ce impetuosul său coleg năvălea în interior, sărind șanțul și năruind parapetele.

Izbânda fusese remarcabilă, dar nu decisivă pentru soarta războiului. O incursiune samnită în Campania constrânsese pe Volumnius să se grăbească spre acele ținuturi și sub privirile lui Appius Claudius, care rămas singur nu putea interveni eficient, Etruscii chemau la arme, pe toți cei ce erau în stare să le poarte, iar Galii, ispitiți de răsplata făgăduită, vesteau grabnica lor sosire.

În Roma, justificat alarmată, praetorul Publius Sempronius conducea febrile pregătiri de apărare și înrola în legiuni pe toți acei, pe cari reformele lui Appius Claudius îi supusese implicit îndatoririlor militare, iar Lucius Volumnius, întors în cetate ca să prezideze alegerile, confirma iminența primejdiei, semnalate prin frecvențele și categoricele scrisori ale colegului său, rămas în Etruria ca să supravegheze mișcările adversarilor.

Intr'o atmosferă agitată și după patetice cuvântări, comițiile centuriate au ales consuli pe vechii tovarăși, Fabius Rullianus și Decius Mus, considerați drept cei mai capabili dintre războinicii romani. Appius Claudius, ale cărui aptitudini militare păreau încă îndoielnice, dar ale cărui talente juridice erau mai presus de orice contestație, a fost ales praetor, la propunerea fostului său coleg.

Un duh de vrajbă plutea însă asupra cetății și rugăciunile ordonate de Senat nu-l putuseră alunga. În templul Pudiciției, excluderea Virginiei, fiica patricianului Aulus, căreia i se imputa mesalianța cu plebeul Lucius Volumnius, stârnea o strașnică păruială între irascibilele matrone, iar în For, atribuirea provinciilor isca întâia neînțelegere, între statornicii prieteni, Quintus Fabius și Publius Decius.

Mai vârstnic și mai celebru, Fabius socotise că poate solicita, în mod excepțional și fără respectarea tradiționalelor formalități, atribuirea Etruriei, spre care deschisese un drum nou și pe ale cărei câmpuri de luptă își câștigase marea lui glorie. Senatul aprobase cererea consulului, dar Decius refuza să mai fie considerat, ca o utilă anexă a bătrânului patrician și pretindea ca sorții să hotărască, potrivit vechiului uz. Inveninata discuție din fața comițiilor n'a dat însă consulului plebeu dorita satisfacție, fiindcă lectura uneia dintre scrisorile lui Appius Claudius a stabilit imediat un desăvârșit acord între Senat și adunarea poporului. Insoțit de un număr restrâns de soldați, selecționați dintre veterani, Fabius a pornit spre Etruria.

Acolo îl așteptau, în tabăra prudent ocrotită de șanțuri și de un dublu parapet, două legiuni. Praetorul Appius Claudius, care comandase interimar aceste trupe, s'a înapoiat imediat în cetate, iar consulul și-a limitat activitatea militară, la câteva marșuri, pe drumurile desfundate de sfârșitul de iarnă.

Din știrile adunate, lucida inteligență a lui Appius Claudius dedusese certitudinea, că o primejdie fără precedent va amenința Roma, odată cu sosirea primăverii și că subprețuirea forțelor adverse putea produce un ireparabil dezastru. Sosit în cetate, s'a străduit să împărtășească tuturor, convingerile sale și mai ales să împrăștie nepăsarea și nejustificatul optimism, produse de ilimitata încredere în talentele militare ale lui Quintus Fabius. Prin argumente peremptorii, tenacele praetor a izbutit să determine grabnice și indispensabile măsuri de precauțiune. Potrivit sugestiilor sale, s'a decis concentrarea celor două armate consulare, pe acelaș câmp de luptă, însărcinarea lui Lucius Volumnius, cu supravegherea Samniului și constituirea a două noi armate de rezervă, cari sub comanda propraetorilor, Cn. Fulvius și Lucius Postumius Megellus, să acopere orașul și să facă față oricărui eveniment neprevăzut. Chemat la Roma, Fabius Rullianus s'a mărginit să aprobe propunerile vechiului său rival și hotărârile luate.

Prevederile lui Appius Claudius au fost repede și crunt confirmate. Precedând sosirea armatelor consulare în Etruria, Galii atacaseră și masacraseră legiunea, lăsată de către Fabius la Clusium, iar dincolo de Apenini, în șesul dela Sentinum, două uriașe tabere abia cuprindeau numărul covârșitor al dușmanilor Romei.

Atunci s'a vădit utilitatea armatelor de rezervă. La ordinul consulilor, propraetorii Cn. Fulvius și Lucius Postumius au trecut hotarele nordice ale republicei, pustiind tot ce întâlneau în cale și constrângând, prin această ingenioasă manevră strategică, pe Etruscii și pe Umbrieni să-și părăsească temporal aliații și să se îndrepte grabnic spre propriile olaturi, ca să înfrunte neașteptata năvală și să înlăture o totală ruină. În fața armatelor consulare au rămas numai Galii și Samniții, cari după două zile de șovăiri și de zadarnică așteptare a tovarășilor plecați, s'au hotărât să primească bărbătește lupta.

Echilibrul inițial dintre forțele adversarilor a fost rupt chiar dela început, în defavoarea Romanilor, de temerara inițiativă a lui Decius, care și-a împins cavaleria într'un galop impetuos, împotriva carelor de luptă ale Galilor, a căror teribilă eficacitate o ignora. Atacul a fost pulverizat, imprudentul consul a căzut vitejește și inutil, în mijlocul dușmanilor și aripa stângă romană, cuprinsă de panică, a început să se retragă într'o neorânduială, care s'ar fi schimbat repede în fugă dezordonată, dacă rezervele aduse grabnic de Lucius Cornelius Scipio și de Cajus Marcius, n'ar fi restabilit o ordine precară.

La aripa dreaptă însă, metodic și prudent, Fabius lăsase pe Samniți să-și irosească vloga în atacuri zadarnice și când dușmanii începuseră să arate vădite semne de oboseală, lentul și irezistibilul atac al Romanilor le frânsese fără dificultate linia și îi împinsese în propria tabără, unde într'o luptă confuză, odată cu Gellius Egnatius, întreprinzătorul conducător al coaliției italiote, se prăbușiseră și nădejile de biruință ale aliaților.

Regrupându-și forțele, bătrânul consul a atacat, fără răgaz, năpraznica „țestoasă” galică și după o aprigă și sângeroasă încăierare, a silit-o să dea înapoi, spărgându-i în multe locuri înfricoșetoarea-i carapace de scuturi.

Cu aspre sacrificii, Romanii câștigaseră întâia mare bătălie din istoria lor și prin ea hotărâseră, pentru milenii, soarta Italiei. Ecolul luptei din câmpul dela Sentinum, a depășit limitele peninsulei și istoricul Duros din Samos a menționat în însemnările

sale, triumfala intrare în istoria universală, a cetății, cu rosturi inițiale atât de modeste, dar cu uimitoare destine.

De sigur, că talentele militare ale lui Fabius și nezdruncinatul lui calm fuseseră decisive, în penibilele momente dela începutul bătăliei și că izbânda tactică fusese a lui. Dar victoria ar fi fost imposibilă, fără judicioasele măsuri prealabile, inițiate de prevăzătorul geniu al lui Appius Claudius, care singur avusese intuițiunea primejdiei și a mijloacelor eficace pentru înlăturarea acesteia. Prezența Etruscilor și Umbrienilor pe câmpul de luptă, ar fi modificat în întregime rezultatul bătăliei și cursul istoriei. Resentimentele tenace și injuste ale contemporanilor au împiedecat însă asocierea lui Appius Claudius, la triumful, pe care îi pregătise.

Decepționați, Galii se retrăseseră spre ținuturile lor, Etruscii, a căror valoare militară mediocră, nu le îngăduise opunerea unei serioase rezistențe, se supuneau pe rând, resemnați, dar Samniții se înverșunau încă, împotriva vechilor și detestaților dușmani și sforțări noi erau necesare, pentru a frânge suprema rezistență a îndârjiților munteni.

Înșelând vigilența lui Lucius Volumnius, care le închidea căile spre Latium și spre Campania, puternice și numeroase cete samnite au coborât la pradă în ținuturile Vescia și Formia și în acele străbătute de Vulturnus, mai înainte ca ecourile triumfului dela Sentinum să se fi stins deplin. Impotriva acestor neașteptați dușmani, a fost trimisă armata lui Decius, grabnic reorganizată și comandată de Appius Claudius, care pentru a doua oară, în cursul unui an, lepăda toga și se înveșmânta în armură.

Scurta campanie a fost mai asemănătoare unei ample operațiuni de poliție, decât unui războiu. Urmărite cu energie și fără răgaz, cetele năvălitorilor au fost constrânse să renunțe la fructuoasa lor incursiune și să se întrunească în câmpul dela Stella, chiar la hotarele ținuturilor samnite, unde au încercat o ultimă rezistență împotriva urmăritorilor. Sângeroasa bătălie s'a încheiat printr'o biruință, fără durabile consecințe, a legiunilor.

Onorabila victorie dela frontierele Samnium-ului a fost ultima dintr'un an bogat în izbânzi militare, dar plin de neliniști. Tulburătoare prevestiri de mari calamități, manifestate printr'o penibilă molimă, prin înfricoșetoare ploi de țărână și prin năpraznice și repetate trăznete, cari făcuseră numeroase victime în tabăra lui Appius Claudius, alarmaseră nu numai pe cei superstițioși. Marile sforțări impuse de războiu și conștiința imensității

primejdiei de-abia evitate produsese o explicabilă enervare colectivă și o morbidă sensibilitate, a cărei eficace terapeutică a fost găsită în oportuna lectură a cărților sibiline. Tonicul optimism al misterioaselor texte a acționat cu vigoare și tot atât de contagios, ca și semnele generatoare de panică.

Intors la Roma, Appius Claudius și-a amintit, că trebuie să împlinească o solemnă făgăduință, făcută Bellonei, care în două rânduri se arătase cu el, mai dreaptă și mai mărinimoasă decât oamenii. În afară de incinta sacră a pomeriului, în interiorul căreia nimeni nu putea pătrunde armat, a început să se înalțe un templu închinat divinității războiului, prin osârdia și cu cheltuiala patricianului, căruia concetățenii săi îi refuzaseră satisfacția efemeră și echivocă a unui triumf de trei ori meritat. Erau amestecate în această simbolică faptă și amara drojdie a unei desamăgiri și satisfacerea pasiunii unui neostenit constructor, dar și o nobilă năzuință spre durabil, rațiune majoră a tuturor străduințelor omenesti.

Tiberiu Moșoiu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIN CICLUL „BUȘTENI“

de CLAUDIA MILLIAN

VALEA TIMIȘULUI

In căsuța asta
Cu ferestre verzi,
Cu prispă de lut
Și cu inimi răscroite în obloane —
A venit sufletul meu necunoscut
Și gândurile mele prinse 'n otgoane
Au venit să-și desfacă
Rănile la soare ...
Și tu — liniște
Cu puterea ta izbăvitoare
Să le săruți și să le desmierzi ...

Casele sunt cuiburi de rândunici
Și valea o grădină cu mirodanii ...
Ștelele, aprind lumânări — ca la denii —
Și peste amintiri se aprind licurici ...

Arată-mi, Pădure,
Veverițele tale cu ochii de nebuni,
Și du-mă pe potecile de aluni,
Unde 'și taie șopârlele — uliți,
Și unde Cerul
Iși împlântă 'n coaste,
Brazii tăi de săgeți și de sulii.

Aici,
Imi vor izbăvi munții, cu minunea duhului
Inima obosită?
Și vor pulea oare

Oceanele văzduhului,
 În apele lor
 De cobalt și de stele
 Să-mi spele, sângerările mele?

REGINA

Se pecetluiesc cântecele pe buze...
 Peste munții de piatră,
 Ingenunchiază plângând
 Ingeri și muze.

În odaia mea
 Regina zâmbește în cadru de cristal...
 Are Cartea vieții în mâini
 Și pe frunte:
 Coroana lui Parsifal.

În adânc urlă vântul,
 Moartea cutremură pământul...
 Vecinicia trece zâmbind peste creste...
 Sfântul Duh deschide ferestre —
 Le deschide în adâncul din noi,
 Unde nu este întuneric și noroi...

Viața și-a pus pe umeri
 Aripi de zenit...
 Inima Reginii crește 'n infinit...
 Cresc umbrele trecutului
 Cu bucurii de tinerețe și poezie...
 Crește în noi Dumnezeu
 Cu fântânele Lui de apă vie...
 Crește misterul, afară și 'n încăpere...
 În inimi și în lume
 Crește durere...

Iată:
 Ultimul cântec
 E pentru Tine, Regină!
 Inchide Cartea munților
 Cu degetele Tale de lumină!

*Peste apele sufletului
Adierea morții e trează...
Gândurile mele sfâșiate
Ingenunchiază!*

BISERICA NEAGRĂ

*In curtea lui Honterus
Porumbeii duhului
Sboară 'ndoliaji —
Peste pietrele unde dorm
Burg-meșteri și Impărați.*

*Lasă-mă, să mă 'ntorc
Spre tinerețea ta albă,
Spre chipul tău
Cu proștefimi de dimineață...
Aici, îngerii sunt negri —
Fiindcă au venit să spele
Pietrele bolnave de viață...*

*Au venit să limpezească
Umbrele de sub temelii...
Tu nu știi, că vecinicia e uitată
Sub lespezi și sub făclii!...
Și mâinile Ingerilor s'au îmbolnăvit
De rănilor inimilor —
Adormite 'n granit...*

*Lasă-mă să privesc
Mâinile tale albe și ușoare...
Aici porumbeii sunt negri
Și noaptea a încremenit
Peste odoare.*

*.
.
Ce păcate multe și grele
Iși împletesc apele 'n ziduri,
Că nu se pot arginta
Nici sub stele?...*

Au murit în capiteluri
Buchete de nalbe...
Și s'a ofilit mireasma...
Doamne!
Ce sfințenii ar trebui să se 'ntâmple
Ca să se curățe Timpanul și Catapeteazma?
Ce minuni ar deșira văluri albe
In Biserica, cu crini negri, pe tâmple?

Vino, să ne închinăm!
Să-și reverse munții toate ploile!
Poate așa, s'or spăla blestemele
Și nevoile!
Poate că iertând păcatele adormite,
S'or desfereca lacăte chinuite...
Curcubeul iertării, ar limpezi, poate,
Inima de plâns și de rugină...

Doamne, întoarce gândurile mele
In lumină!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Claudia Millian

„IROZII“

— TEATRU POPULAR RELIGIOS —

de IOSIF E. NAGHIU

Reprezentarea dramatică a nașterii Mântuitorului, s'a dezvoltat din formele cultului. E originară din Franța. Apare mai întâiu în sec. VI. La Crăciun în Apus se expunea în biserică, statuia pruncului Isus. Mai târziu, s'au adăugat și cei trei magi dela Răsărit, cari se închinau noului născut. În Apus se numesc mai ales „trei crai”. Cine sunt magii? Cum se știe, magia ca preocupare și ca instituție își are originea în vremuri îndepărtate. Magii ca reprezentanți ai magiei, apar desigur concomitent. După Herodot și Plinius cel tânăr, apar mai întâiu în Media.¹⁾ S'ar mai putea presupune că sunt fermecători pomeniți la Isaia XL VI, 9—12, vorbitori din pânțece pomeniți la Isaia XL IV, 25, învățați Caldeeni pomeniți la Daniil II, 4 și 12 și IV, 3, sau înțelepții Babilonului. Cam din sec. VI, de la Cesarie d'Arles, s'a formulat o altă ipoteză: ar fi împărați, regi, din Orient. Această interpretare se bazează pe anumite texte din Psaltire. În Psalmul LXVII, Vers. 30, citim: „Pentru biserica”) ta cea din Ierusalim, împărații îți vor aduce daruri”. În Psalmul LXXI, Vers. 10 citim: „Ca să-i plătească bir regii Tarsisului și ai ostroavelor și regii Arabiei și Sabei să-i aducă daruri”. Mai interpretează tot în acest sens textele dela Isaia XLIX, 7, LX, 3 și 10. Aduc în favoarea teoriei și un argument filologic. Cuvântul mag e de origine persană. Derivă din cuvântul mghush. Dintre scrierile importante cari susțin această părere, e demnă a fi pomenită colecția „Sainte Bible de Jésus Christ selon Saint Mathieu traduit en francais avec l'explications du sens litteral et du sens spirituel, tirée des Saints

¹⁾ Teoclitus Farmachides: Comentariu asupra Sfintei Evanghelii după Matei, Vol. I. Tr. de Pr. C. Grigore și Savu R. Vâlcea, 1934, p. 54—57.

²⁾ Textele biblice le citez după ediția Sfântului Sinod tip. 1936.

Pères et des auteurs écclesiastiques". A Nismes, 1788. Abatele Fouard ³⁾ discută pe larg această teză și o combate. Dietrich în opera „Die Weisen ausdem Morgenlande” ⁴⁾ susține că relatarea închinării celor trei magi, n’ar fi decât transformarea mistică a unei vizite făcute de regele Tiridate al Armenilor, împăratului Nero la anul 63. Vizita lui Tiridate e relatată de Dio Cassius și de Suetonius.

Nu putem identifica vizita lui Tiridate cu cei trei magi. Istoricul Suetonius și Dio Cassius nici nu amintesc despre Tiridate că ar fi fost mag, așa că teoria lui Dietrich e o construcție fără temei. Teologul german Bisping susține că magoi derivă dintr’un termen iudaic; și magoi înseamnă meditanes speculantes. Orientalistul german Schrader susține că termenul mag derivă din cuvântul sirian imga, care înseamnă profund, cugetător și derivă din forma ebraică nega combinată cu id, egală cu grecescul mega, în sanscrită mahât. Din aceste forme rezultă cuvântul magavan — cei puternici, adică cei cari sunt tari prin cuvintele lor și prin efectul sacrificiilor. Un scriitor creștin din sec. VIII, Beda Venerabilis, îi numește ⁵⁾ „succesores Balaam, esse creduntur”. Valaam e fiul lui Beor din Petor. (Numerii 22 despre cari se vorbește în Cartea IV a lui Moise, mai ales în capitolele 22 și 24).

În Noul Testament magii sunt pomeniți o singură dată, la Mateiu II, 1: „Iar dacă s’a născut Isus în Bethleemul Iudeii, în zilele lui Irod, împăratul iată Magii dela Răsărit au venit în Ierusalim întrebând” În originalul grecesc se întrebuintează tot termenul magii (magoi).

Iustin Martirul credea că Magii vin din Arabia. Origen susținea că sunt din Calcedonia, țară în care înflorea astronomia și astrologia. Tertulian îi numește regi. La 1134 Hildebert de Tours îi numește sfinții dela Răsărit.

Tradiția a păstrat și numele acestor magi. Evreii îi numiau ⁶⁾ Malgalath, Galgalath și Sarakin. Grecii le ziceau Appelius, Amerius și Damascus. Beda Venerabilul le dă și nume și ne dă și o descriere a lor și a darurilor aduse: „Primul, Melchior era înaintat în vârstă, cu părul alb și cu o barbă lungă, argintie: el a ofe-

³⁾ La vie de N. S. Jesus-Christ. Vingt-hutieme édition. Tom I. Paris 1927.

⁴⁾ Lagrange: Evang. — selon Saint Mathieu, Troisieme ed. Paris 1927.

⁵⁾ S. Stanca: Irozii. — În Anuarul VII. al societății pentru fond. de teatru român pe 1902—1903, p. 27—38.

⁶⁾ Vasile Gheorghiu: Sf. Evanghelie după Matei. Vol. I—II. Cernăuți 1926—1927.

rit Domnului aur, ca unui rege. Al doilea, numit Gaspar, tânăr fără barbă, oacheș, a oferit tămâie, ca un omagiu datorat⁷⁾ lui Dumnezeu. Al treilea, cu numele Baltazar, avea față arămie și barba deasă, el a oferit smirnă ca simbol că fiul omului trebuia să moară”.

Albrine-Siber de officius ecclesiasticis, afirmă că în evul mediu Irozii erau încadrați în ritualul de Crăciun.

Excerpta Latina Barbari din secolul al VI-lea îi numește Bithisarea, Melchior și Gathaspa.

Numirile Gaspar, Melchior și Baltazar, le întâlnim mai întâi la Agnellus (în Liber Pontificalis Ecclesiae Ravennatis, sec. IX).

Tot cu numele de magi îi amintește și Mineiul pe luna Decembrie. În biserica Apuseană, termenul magi a fost înlocuit cu crai. Chiar mai mult, au fost introduși și în calendar, în 6 ianuarie, când se sărbătorește Epiphania Domini. După părerea bisericii noastre ortodoxe, e mai corect să-i numim magi, cum sunt pomeniți în Noul Testament și în Mineiu.

Pentru a reda cât mai multe lucruri din momentele sublime ale nașterii Mântuitorului, printre personajii s'a introdus și tiranul Irod. Asupra lui Irod găsim date istorice precise, așa că nu va trebui să discutăm atâtea teorii, ca în cazul magilor, a căror determinare se face foarte greu. Deschizând la întâmplare o enciclopedie,⁸⁾ găsim asupra lui Irod I cel mare, date suficiente: „Rege în Iudeea, fiul edumitului Antipatros procuratorul principelui jud. Hyrkanus II, născut pe la 72 a. Chr., la 42 locțiitor în Galileia apoi în Samaria și Coelesyria, la 40 rege al Iudeei, dispuse uciderea soției sale Mariamne, precum și a trei fii ai săi. Bun bărbat de stat, dar mare tiran, știu să-și susțină favoruri la August. Rezidi templul din Ierusalim cu mult mai pompos de cum fusese, fundă mai multe orașe. Cel mai însemnat eveniment din domnia lui este nașterea lui Isus Christos”

Despre Irod, găsim foarte multe lucruri în Noul Testament. Jocul dramatic al Irozilor, cunoscut și sub numele de Vicleim apare mai întâiu în Franța și se prezintă⁹⁾ în biserică în limba latină.

⁷⁾ Citat după: Teoclitēs Farmachides: loc. cit.

⁸⁾ Dr. C. Diaconovich: Enciclopedia Română, tem. II. Sibiu 1900.

⁹⁾ S. Stanca: Irozii. (Anuarul VII al soc. pentru fond de teatru român pe 1902—1903, p. 27—28.

Mai târziu începe a se reprezenta și prin târguri și orașe, formând cel mai favorit teatru al epocii. Cu timpul Irozii se răspândesc și în Germania, unde se introduc și versuri nemțești. În Germania, în timpul Reformațiunii e adus și în Ardeal de către Sași. Un text al Irozilor din acea vreme, e publicat de Iohan Karl Schuller (1794—1865) istoric sas din Ardeal.

Cum s'au introdus „Irozii” în folclorul nostru? Asupra acestei probleme, părerile cercetătorilor diferă. Vom expune diversele teorii și vom arăta și părerea noastră. Vom clasifica diversele teorii, după orientarea geografică a teritoriului în care se crede că s'ar fi născut sau că s'ar fi înființat Vicleimul Românesc.

1. *Teoria occidentalistă.* Autorii n'o numesc, așa dar credem potrivit să-i acordăm acest titlu, dat fiind că autorii sunt de părere că Irozii sunt de origine apuseană și s'au introdus mai întâiu în Ardeal — prin Sași — apoi în principate. Teoria aceasta e susținută de Mozes Gaster și a fost acceptată de mulți cercetători. D-l N. Cartoian, reluând problema Irozilor afirmă că: „Misterul religios e deci la noi¹⁰⁾ de origine apuseană și se leagă de misterul celor trei regi magi ai evului mediu”. Prin origine apuseană toți cercetătorii înțeleg influența populației germane din Ardeal. Spuneam că Irozii apar mai întâiu în Galia, din Galia trec în Germania. În Ardeal ajung prin influența Sașilor. Există și la Unguri unde par sub influența italiană, (nu germană ca la Sașii din Ardeal). Doi cercetători de azi: d-nii H. Stahl¹¹⁾ și C. Brăiloiu, studiind felul cum se prezintă azi Irozii în județul Gorj, ajung la concluzia următoare: „Vicleimul jucat azi în Capitala jud. Gorj nu este, desigur, o fală a artei populare românești: Vechiul miez țărănesc a fost cu totul copleșit de tot soiul de adaosuri urbane și suburbane”.

2. *Teoria occidentalistă-orientalistă.* Numesc astfel părerea exprimată de d-l G. H. Adamescu într'un manual didactic.¹²⁾ D-l A. Adamescu susține că Irozii ne-au venit pe două căi: 1. prin Bizanț, adică prin cărți slavone traduse după cele bizantine, 2. prin Sașii din Ardeal.

Calea orientului, părea seducătoare pentru mulți. Țin să precizez că acest drum pare a fi mai puțin probabil. Grecii și Bulgaria nu cunosc Irozii.

La Sârbi există numai în regiunile adriatice — unde pare a fi

¹⁰⁾ Cărțile populare în literatura românească, București 1938, p. 200.

¹¹⁾ Sociologie Românească, 1936. An. I. p. 12.

¹²⁾ Istoria literaturii române, București Cd. III. p. 50.

de origine italiană — și în Banat, unde pare a fi de origine germană. Încă nu s'a făcut un studiu amănunțit asupra răspândirii Irozilor în țările balcanice. Pare a fi interesant faptul că Grecii din Grecia nu cunosc Irozii, dar cei cari locuiesc dincolo de granițele Eladei, îi cunosc. Fostul profesor de bizantinologie dela Universitatea din București, Demostene Russo, ne-a conservat un manuscris grecesc intitulat: „Irod, stihuri politice alcătuite de dascălul Stavros din Nicomedia, în tonate de compozitorul Ioan Vizantios¹¹⁾ și puse în melodie în Chișinău la 25 Decembrie 1822”.

3. *Teoria autohtonistă.* Numesc astfel părerea acelor cari susțin că Irozii sunt de origine românească. Folkloristul G. Dem. Teodorescu afirmă că: „Steaua și Betleemul, sau Vifleimul cum se practică la noi, de bună seamă că datează din primii timpai ai introducerii creștinismului în Dacia”. Afirmația lui G. Dem. Teodorescu e cât se poate de hazardată. Istoricește, nu putem dovedi existența Irozilor decât în sec. XIX. Del Chiaro, Bandinus, Patriarhul Macarie, Dimitrie Cantemir — vorbesc despre foarte multe obiceiuri populare, dar nu amintesc de Irozi. La 1767 Logofătul Gheorghide scrie o carte intitulată: „Condica ce are întru sine obiceiuri vechi și noi a Prea Înălțaților Domni” — vorbește și despre obiceiurile de Crăciun, dar nu amintește de Irozi. Istoricii — conform principiului *quod non est in actis, non est in factis* — ar afirma că nefiind pomeniți, Irozii n'au existat. S'ar putea admite totuși că ar fi ceva mai vechi decât îi pomenește istoria. Date sigure despre Irozi găsim la începutul sec. XIX-lea.

Mihail Cogălniceanu ne spune că¹²⁾ „dascălii și diecii noștri, întocmai ca les clerics de la Basoche... erau actori... La începutul sec. al XIX-lea fiii boerilor celor mai înalți, îmbrăcați în haine de stofă aurită, mergeau la curtea domnească și la casele boerești de reprezentau scenele religioase”. Burada ne relatează¹³⁾ că la 1830 mai mulți tineri îmbrăcați în „stihare, cu cămăși de stofă roșie, împodobite cu fireturi albe, purtând pe cap mitre făcute din hârtie poleită” — reprezentau Irozii în casele boerești. Cea mai veche culegere a acestui produs folkloric de mare importanță, se datorează lui Anton Pan. E culeasă în 1848 și se intitulează: „Cântece de stea sau versuri ce se cântă la Nașterea Domnului Nostru Iisus Hristos”.

Intr'o carte pedagogică: „Scurte învățături pentru creșterea și

¹¹⁾ Cartoian: op. cit. p. 199.

¹²⁾ Revista pentru istorie, arheologie și filologie, 1882, An. I, p. 23

¹³⁾ Istoria teatrului în Moldova, p. 7.

buna purtare a tinerimii române precum și niște netrecut trebuitoare cântări spre învățătură cuvioasă și desfătătoare lumești, întocmite de Ioanu Tomici, Protopresviterul Caransebeșului, al Cinstitului Consistoriu eparhialnic din Vârșeț asesor și preste școalele cele din districtul său, director „Kurze Erziehungs-Lehren”, tipărită „la Buda, cu tipariul Universității de la Peșta” — găsim printre alte cântări populare și o variantă simplă a „Irozilor”, intitulată „Cântări cu steaua la ziua Nașterii lui Iisus Hristos (unde iaste obiceiul)”. Imi face impresia că e cel mai vechi text al Irozilor, publicat într-o carte școlară.¹⁴⁾

4. *Teoria ascetică.* După ce am expus teoriile existente, voi încerca o explicare sincretistă. Toate teoriile de mai sus pleacă de la fapte și din punctul lor de vedere sunt adevărate, dar par a fi unilaterale. În ce privește originea Irozilor în folclorul românesc, în stadiul actual al cercetărilor, se poate afirma că probabil au existat motive autohtone, peste cari s'au suprapus influențele occidentale. Cele mai vechi dovezi istorice despre Irozi, nu depășesc începuturile secolului al XIX-lea. Cea mai veche variantă e într-o carte pedagogică apărută la Buda în 1827.

Cartea pedagogică de care vorbim începe cu versuri dedicate „Domnului Prea Onorate, Patron bun, adevărate!” lui Atanasie Grabovschi „alesului cetății și la mărita deputație, care administrează fundațiunile școalelor naționale neunite în Crăimea Ungariei”. Dă sfaturi interesante despre buna creștere și buna purtare a școlarilor și îndrumări religioase. Se încheie cu o variantă a Irozilor, pe care o reproducem în întregime pentru valoarea istorico-literară.

Cântări cu steaua la ziua Nașterii lui Iisus Hristos.

Trei Crai de la Răsărit
 Cu steaua au călătorit.
 Când în cale purcedea,
 Steaua înainte mergea.
 Iar când sta, de odihnea,
 Steaua încă aștepta
 Și în Ierusalim s'a dus
 Și steaua li s'a ascuns.
 Și le-a fost lor de 'ntrebat
 De naștere de Impărat.

¹⁴⁾ Am reproduș textul în foiletonul „Note despre o carte pedagogică din 1827”, publicat în „Noua Gazetă de Vest”, Oradea.

— „Unde știți că s'a născut
 Craiu micuțel de curând
 Stea am văzut la răsărit
 După dânsa am venit”. —
 Iară Irod Impărat
 Foarte rău s'a mâniat
 Mulți coconi el a tăiat
 Ca un tiran nestâmpărat.
 Vifleimul se 'ntrista,
 Maicile se tânguia.
 O Naștere fericită
 Fosta-i lui Irod urâtă
 Temându-și a sa domnie
 Să scape de 'mpărăție.
 De acum până 'n vecie
 Mila Domnului să fie.

(Aici se zic orațiile).

Irod

De unde veniți voi fiilor, pre cine căutați și întrebați?

Melchior

Prea Înălțate Impărate! Noi suntem împărați dela Răsărit și am venit să căutăm pre Impăratul carele s'au născut acuma și să ne închinăm lui cu daruri.

Irod (cu mânie)

Ce Impărat, au doară nu eu sunt Impăratul de carele se cutremură tot pământul și lumea?

Melchior (blând)

Să trăești prea înălțate Impărate că noi știm că tu ești împărat mare; însă noi nu întrebăm de tine ci de Impăratul carele acuma s'au născut și carele este Impăratul Impăraților și Domnul Domnilor, pe carele proorocii mai înainte l-au vestit și au zis că va ieși o stea din Iacob și se va scula un om din Israil și va zdrobi pe toți Domnii lui Maab. Această prea strălucită stea am văzut-o noi la Răsărit și am cunoscut-o a fi a lui Christos: până aici în urma ei am venit și aici s'a ascuns dinaintea noastră.

Irod (cătrec alți dieci)

Știți voi ceva de prorocia aceasta?

(Unul din dieci răspunde)

Prea Înălțate Impărate, cu adevărat despre o stea ca aceea au proorocit mai de demult Valaam Prorocul: iară la Proorocul Miheia așa scrie: Și tu Vitteeme, casa Eufratului, nu ești mai mic întru miile Iudei, căci din tine va eși mie căpetenie, ca să fie întru Israil.

Irod (către Melchior)

Care Impărat ești Tu?

Melchior

Eu sunt Melchior, din pământul meu, în țara Persidei și am venit să mă închin lui Christos Impăratului nostru: aducându-i daruri care se află în țara mea, adică aur.

Irod (către al doilea craiu)

Care Impărat ești Tu?

Balthezar

Eu sunt Balthezar, din pământul meu, din țara Vavilonului și am venit să mă închin și să cad la Christos Impăratul nostru: aducându-i daruri, de care se găsesc în țara noastră, adică tămâie.

Irod (către al treilea craiu)

Dar Tu care Impărat ești?

Gașpar

Prea înălțate Impărate! Eu sunt Gașpar, din pământul meu, din țara Arabiei și am venit în urma stelei, ca să mă închin și să cad la însuș Christos Impăratului nostru, aducând și eu daruri de care se află în țara noastră, adică smirnă.

Irod (stând puținel, zice)

Mergeți dar și întrebați cu deadinsul de prunc și dacă îl veți afla, să veniți pre aici, să-mi spuneți și mie, ca să merg și eu să mă închin lui.

Din cele de mai sus se vede că cea dintâi variantă românească a Irozilor era scurtă. Variantele de mai târziu sunt mult mai extinse și introduc personajii noi.

AMINTIRI DIN COPILARIE

de MOISE POPOVICIU

Când apucasem și eu la carte — era chiar anul cel fatal: 1873. Și cine nu-și aduce aminte de acel an, care numai groază și spaimă, temere și nesiguranță vărsa în inima fiecărui muritor. Câți oameni s'au culcat în acel timp sara sănătoși și dimineața erau șterși din cartea celor vii! Da, așa era acel an; mai cu seamă prin lunile Mai și Iunie oamenii cădeau ca snopii, înaintea afurisitei de holeră. Nu voi uita în veci cum cercetau oamenii în acel an de restriște sfânta biserică și cum cercau toate mijloacele, spre a îmblânzi dreapta mânie a vecinicului Dumnezeu. Făceau fel de fel de slujbe private și publice și ridicau cruci mai prin toate colțurile hotarelor, pe cari scriau tot felul de rugăciuni, cerând îmblânzirea mâniei lui Dumnezeu.

Odată eram în sfânta biserică. Puteam fi copil, ca de vre-o șapte până la opt ani. Popor mult se adunase în acea Duminecă la Sionul Domnului, doară mai mulți ca oricând în acel an. Preotul de atunci, Vasile, cetea cu evlavie și cuprins de frica lui Dumnezeu, chiar rugăciunea de ieșire, când un bătrân cinstit și venerat de tot satul, se ridică și cu glas înecat de lacrimi, rugă pe preot să aibă bunătate a le citi molitva mărturisirei, și a-i cumineca pe toți, căci cine știe — zicea el — câți nu vom fi mâine vii, din cei ce suntem acum în sfânta biserică. Așa e, — răspunseră toți ca dintr'o gură — și ochii tuturor se umplură de lacrimi. Preotul ascultă cu mare bucurie cererea creștinească a păstoriiților săi, le citi molitva, des, întrerupând-o de și mai desele lacrimi ce-i curgeau șiroi pe față. După molitvă, fură toți împărțâșiți din cuminecătura bolnavilor și toți păreau acum mai ușurați, mai gata de ceasul morții, lacrimile conteniră pe un timp. Preotul le ținu la urmă o cuvântare, în care le arăta cauzele, pentru cari ne trimite Dumnezeu, uneori, astfel de pedepse

și întărindu-i în credință și dragoste către Dumnezeu, îi slobozi cu cuvintele: „Mergeți fraților cu pace și nu vă temeți, cu noi este Dumnezeu și în mâna Lui e viața noastră, iar El e bun și milostiv. Să ne vedem sănătoși”.

Eșirăm cu toții din biserică. Abia însă ajunserăm, eu și tatăl meu acasă, când bietul de el, fu cuprins de afurisitele sgârciuri și încă în acea zi boala i se îngreună atât de mult, că spre seară mama, eu și cu o soră a mea, ne pierdusem toată nădejdea. Oameni străini, nu cutezau să intre la noi, se temeau toți de holeră, ca de necuratul. Ce era să facem? Nu știam ce. Plângeam ca'n gura șerpilor cu toții. Iacă ajutorul ce-l dădeam celui bolnav! Și să ne credeți, că leacul a fost bun, ajutorul celui de Sus, cerut de noi în plânsul și lacrimile noastre, n'a întârziat a veni și tatăl meu, după un morb de cinci săptămâni, se scutură de boala ce-l chinuse, ca de ce nu-ți mai trebuie.

Tatăl meu, pe nume Petru și neuitata mea mamă, Oana, voiau cu tot dinadinsul să mă dea la școală. Eu unul numai de așa ceva nu voiam să aud. Mergeam eu oriunde și făceam eu orice, la ce numai mă puneau părinții, dar la școală nu mă pleacam odată cu capul. Fiu de preot fiind tatăl meu, și rămânând fără carte, știa ce pierduse. Iar mama, și ea avusese tată cu carte, de putea să fie chiar preot, cum erau acele vremuri, deci și ea pricepea foloasele învățaturii. Nu puteam dar, în nici un caz, să scap de focuita de carte deși o uram așa, încât astăzi nu urăsc nimic și pe nimenea atât de tare. N'avui deci încotro, ci trebui, în toamna aceluia an urgent, a anului 1873, să mă duc cu tata la învățătorul Petru Popa din sat. Aci, fusei bine primit, deși eu chiar aceasta n'o doream și unde mi se dete încă în acea zi o carte în mână, pe care o aveam așa de dragă ca spinii în ochi. N'aveam însă încotro, trebuia să învăț. Învățam eu destul de binișor, așa că la două luni dela intrarea mea în școală, învățasem deja două hârtii întregi, iar degetul cel mare dela mână îmi trecuse de mult prin cele două hârtii și prin tablele cărții, până dincolo, încât în partea din jos cartea nu mai avea nici hârtii, nici legătură, așa sporisem eu.

Speram eu că doară-doară, tot nu mă vor ținea la carte, dacă mi-or vedea sporul. Tata nici gând să mă ia dela școală, dar și să se fi gândit el, nu l-ar fi lăsat mama, pentru toată lumea.

Iată dar că anul 1873, pentru mine era fatal de două ori: De o parte frica de holeră mă muncea și pe mine, de altă parte

frica de carte nu mă părăsea nici în somn. De multe ori îmi spuneau părinții, că și noaptea în vis, încă mă văicăream, că nu-mi trebuie carte, nu vreau să-mi sparg capul a nimica. Vorbe'n pustiu, căci nimenea nu dădea pe ele nimic. Tatăl meu venea des pe la școală să-mi vadă sporul, mama acasă nu mă slăbea, ci cerea să mă vadă vecinic cu cartea în mână; de scăpat, deci, nici pomină.

Crăciunul anului 1873 sosi. Învățătorul, înainte cu trei zile ne spuse, că nu avem să mai mergem la școală până după sărbătorile botezului, fiind recreațiune, sau vacanță, sau cum zic unii, ferii. După feriile Crăciunului începurăm iarăși cu: „ei, oi, ui, și iau, oi, eiu”, căci chiar cu acești diftongi se începea prima mea carte de citire, dar zi-i dacă știi. Sărbătorile Crăciunului mă făcură să uit tot ce-am fost sporit până aci. Necazul dascălului nu mai avea margini; ponoase peste ponoase la tatăl meu. Eram acum în luna lui Ianuarie din anul 1874 și nu eram mic de tot căci, născut în anul 1865 Septembrie 1, aveam vârsta de 8 anișori și jumătate, deci se cădea să știu și eu ceva; dar dacă nu puteam învăța, apoi eu eram de vină? Veni postul Paștilor, iar eu, cugetam că o să-mi apuc pe acel timp maestria din anul trecut, să păzesc, adecă, găștele pe sub poala pădurii, unde toată ziulica o petreceam în fel de fel de jocuri, pe cari veșnic nu le voi uita. Dar găștele fură lăsate în paza altora și eu fusei silit a-mi petrece ziua întreagă între cei patru pereți ai școlii, învățând câte bazaconii toate. Nu mă rodea nimic mai mult, ca sila de a învăța șocoată; la ce îmi mai trebuia să știu, la adunare, cum se chiamă numerii ce se adună, ori la subtragere, care e minuendul și care e subtrahendul, ori cari sunt factorii la înmulțire? Ce titluri și numeri sinistri!

Trecură și frumoasele Paști și învățătorul în toată ziua trebuia să vină pe la casele noastre, ca să ne ducă înapoi ca pe vite, căci altcum nu ne căpăta la școală cu săptămâna. „Măi copii! — zicea învățătorul — mai veniți vr'o două-trei săptămâni, până facem examenul și apoi fiți cu Dumnezeu până la toamnă”. Eu auzeam de examen, dar nu știam ce mai poamnă poate fi aceia.

În sfârșit sosi și timpul, când învățătorul ne făcu cunoscut că în ziua următoare să venim toți îmbrăcați curat și pieptănați frumos, căci vine inspectorul de școală să țină examenul. În ziua următoare școala era mai curată ca oricând peste an, învățătorul și noi încă eram curăței. Puțin așteptărăm până veni d-l inspector, care ne vesti, îndată ce intră în școală, că acum

avem să facem examenul, adecă să dăm samă de ce am învățat peste an. Pare că mi se luă ceva ceață de pe ochi, acum vedeam aievea de ce ne tot îmboldea dascălul la carte și pricepeam de ce spunea dascălul mereu, să ne silim să nu-i facem rușine. Toți pe rând spuneam, ce și cât știam, iar la urmă ne spuse d-l inspector, că pentru acest an, am gătat cu școala, deci suntem slobozi până la toamnă. Bucuria noastră nu avea pereche.

Apucasem a învăța puțină carte, întâiu dela învățătorul Mihai Drincu, apoi dela preotul învățător Petru Dale și dela învățătorul Petru Popa. Acesta, între timp, se mută la școala din satul Zăvoieni. Cum tatăl meu avea de gând să mă ducă la școlile din Beiuș, după examen, abia șezui așa slobod vre-o patru zile, când tatăl meu, mă luă cu dânsul și mă duse la învățătorul Petru Popa din satul Zăvoieni, ca să stau acolo toată vacanța cea mare, să învăț a citi ungurește și nemțește, căci auzise tata, că fără a ști citi și în aceste două limbi, nu voi fi primit în clasa III-a normală în care voia să fiu înscris în toamna aceluia an. Rămas bun petreceri și jocuri... cugetai eu, când mă văzui la dascăl în Zăvoieni. Nici nu putui scăpa din ghiarele lui cât fu drăguța de vară.

Toamna era aci. Nucii erau scuturați, păpușoiul cules. Pe câmp nicăeri nu se vedea nimic ce ar arăta a viață. Totul era liniștit. Frunzele de pe pomi cădeau galbene, grămadă, iar pomilor le stătea rău așa goi și desbrăcați! Intr'o dimineață, din primele zile ale lunii Octomvrie din toamna anului 1874, îmi spune tatăl meu să mă pregătesc, să-mi caut cărțile și uneltele mele, căci am să plec la Beiuș. Numai la așa ceva nu mă mai gândeam. Tremurând de frică, în ziua plecării mă acăciuram în colțul unei căruțe trase de doi cai, a căror spinare sămăna bine cu un ferestrău. Pe drum uitaiu năcazul ce mă copleșise. Mânăturile dese și chiotele cărașului ne făcea chiar de râdeam în hohot de multe ori, poate ca pe urmă să mă întristez și mai tare. Tata îmi povestea fel de fel de lucruri, poate cu gândul să mă mai distrag, deși nici el nu era mai puțin îngândurat ca mine. Trecuserăm prin mai multe sătulețe și iată-ne ieșiți acum și din Sudrigiu și porniți pe drum mai departe. Acum nici Beiușul nu era departe, căci se vedea destul de bine. Noui fiori și noui îngroziri pe capul meu.

Trecurăm peste Drăgănești și Negru și iată-ne la capătul de către răsărit al Beiușului. Mult m'am mirat că în oraș trebuie să trecem pe subt o rudă, dar pe de o parte minunățiile și mul-

tele privești ce mi se înfățișară cu grămada, pe de alta inima, ce abia îmi era cât un purece de groaza noului meu lăcaș, nu mă lăsă să mai întreb pe tata, că ce rudă e aceia. Mai târziu am știut că e ruda dela vamă.

Ajunși în oraș, tata mă duse după călăuza dascălului Petru Popa la învățătorul-profesor la clasa III-a normală, Demetriu Fekete, care examinându-mă, nu se îndestuli nici pe departe cu răspunsurile mele! Mă primi totuși în acea clasă, după multe rugări și recomandări din partea fostului meu dascăl.

Dela profesorul Fekete o luăm ață la directorul școlilor normale Antal, care după cum ceti și din puținele „ordurele” ce-i scrisese Fekete, mă și înscrise între normaliștii din clasa III-a. Eșirăm de aci, eu mai amărât de cum intrasem, tata mai vesel ca oricând, și hai a colinda de ici colo prin oraș, ca oamenii fără căpătâiu. Numai ce ne întâlnim cu un om mai mult bătrân decât tânăr, care se dă a ne ispiti, că unde și în ce treburi umblăm? Spunându-i, ne pofti la el acasă, ne arătă o „sobiță” în care spunea, că are de gând să încuatiarieze doi până la trei dieci, — așa se numiau studenții pe acele vremuri. Sobița era o odăiță laterală, în care abia te întorceai. Chiar pe când ne tociam noi cu prețul cuartirului, iată că nimerește și un om din Ghighișeni, pe nume Mihai, om slăbuț și numai cu un ochiu. Pe umeri avea o ladă, iar în urma lui un pruncaș, ceva mai bunișor ca mine, cu două străiți pline-plinute încât abia se târa cu ele. El nu mai întrebă nimic, ci puse sarcina jos, dete apoi binețe, strânse mâna mai întâi gazdei, lui Sepi-baci, pințerul de lângă apă, — căci așa se chema omul la care voia tatăl meu să mă lase în gazdă, — și apoi strânse mâna dascălului, care ne însoția și pe urmă tatălui meu, cu care, pe semne, se cunoștea. Tatăl meu, era om de statură înaltă, gras și bine făcut; el era — precum zisei — mic și slab; eu îi priveam rușinos și pe furis pe amândoi și îmi părea că am dreptul să fiu mândru, pentru statura athletică a tatălui meu. Curând mă apropiai și eu de nou-sositul copil și aflai dela dânsul, că el a mai fost și în anul trecut la școlile din Beiuș și încă în acea școală în care intru eu acum și că el a șezut la gazda Sepi-baci și în anul trecut.

Tatăl meu se tocmi cu gazda să mă țină în cvartir și să-mi fiarbă pentru un florin pe lună. Abia făcură tocmeala și aduseră „cocia” aci, îmi luară uneltele din ea și mi le așezară în noua mea locuință, apoi sfātuindu-mă să învăț și să mă port bine, mă lăsară în știrea lui Dumnezeu, iar tata cu învățătorul călăuza noa-

stră, se așezară în „cocie” și hai la drum. Dacă ar fi picat cerul pe mine încă nu m'aș fi simțit mai copleșit. Plângeam, îmi smulgeam părul, de jalea și dorul de casă; dar toate înzadar. Tata nu mă vedea ca să-i fie milă de mine și să mă ducă iară la leagănul nașterii mele. Gazda mă mângăie cât mă mângăie, apoi îmi dăte bună pace, urându-i-se și lui de îndărătnicia mea. Noul meu companist să uita și el la mine cum mă jeluesc și pare că și lui îi venea să mă imiteze. Veni seara, amândoi ne culcarăm într'un pat, căci unul era de toate. Dimineața mă sculai mai posomorit de cum mă culcasem. Prietenul meu, Terențiu Bota, — așa se chema amicul cu care locuiam și pe care abia mi-l câștigasem eri — mă învăță cum să mă pregătesc de școală, cum am să mă port în școală și prin oraș și totodată avu bunăvoința a-mi arăta sala de învățământ, a-mi pregăti „ordul” orelor, cu un cuvânt, mă introduse în toate câte are lipsă un începător de școală.

Intrai în școală. Ce mai școală — gândii în mine, — nu ca la noi, cu ferestre scunde și sparte, cu scaune rupte și uși mărunte, ci colea, mai altfel, chiar ca biserica noastră. Rând pe rând se adunară chiar în aceeași dimineață la școală unde eram eu, ca la vre-o 30—40 de copii, unii mai fricoși de cât alții, mai toți îmbrăcați țărănește, cum eram și eu. Câți copii eram, atâtea porturi aveam. Sunară în turnul bisericii 7¹/₂ ore, iar la porunca pedelului ne așezarăm în rând și merserăm la biserică, unde se oficia în fiecare dimineață serviciu divin. La ora 8 ne întoarsem la școală. Abia ne așezarăm în bănci și iată că se deschide ușa și profesorul — așa-l numeam — intră înlăuntru. Groază nouă și spaimă iarăși pe capul meu. După ce ziserăm, la porunca dânsului, rugăciunea „Impărate Ceresc”, ne porunci cum avem să ne purtăm și ce avem a face, apoi ne mai spuse ce cărți să ne cumpărăm și mai întrebând din cetit pe unul-doi, ne slobozi acasă.

Din ziua aceia mergeam regulat la școală și mă sileam la învățătură mai mult de frica de profesor decât de dragoste către școală. A trecut toamna. Venise iarna cu vijeliile de nea și gerul cel nesuferit, mai vârtos nouă golanilor. Nici un accident nu mi s'a mai întâmplat până aci.

Cu noi împreună a venit să locuiască mai târziu și un al patrulea băiat, pe nume Vasile Sala, din satul Drăgănești, de lângă Beiuș, astăzi învățător pensionat și preot în parohiile Șuștiu și Briheni din protopopiatul Vașcău. Era pe atunci un băiat

slab și bolnăvicios. După un an de împreună ședere, el ne-a părăsit și s'a înscris la preparandia dela Arad.

Din când în când mergeam, cu acest nou coleg, acasă la mama lui în Drăgănești (tatăl său murise) și ne ospăta cinstita femeie cu tot ce avea mai bun.

Câte odată ne mai cercetau în locuința noastră dela Sepi-baci, și unii din cunoscuții noștri, — elevi din jurul Vașcăului. Era între aceștia și un băiat, pe nume Romul Bortos, fiul învățătorului din satul Cărpinet, de lângă Vașcău. Băiat deștept de altcum, dar nu-i plăcea cartea. El își petrecea vremea mai mult hoinărind pe malul apei Nimăeștilor și lăsând școala în grija altora.

Intr'o seară de iarnă, acest băiat veni la noi și se așeză lângă cuptor. Eu stam culcat pe pat, vis-a-vis de cuptor; de-odată aud un șuer trecând peste mine și oprindu-se în peretele dinapoia patului meu. Desmierdatul băiat pusese un patron de pușcă militară pe cuptor și explodă. Dacă ași fi stat așezat și nu culcat pe pat, glonțul m'ar fi omorît pe loc.

De sărbătorile Crăciunului veni tatăl meu și mă acăcioră la un om în car, într'o zi de târg și mă porni către casă; el mergea pe jos, pe lângă car și mă privea cu drag din când în când. Eu abia așteptam să-mi revăd vatra părintească, soții părăsiți, mamă, surori și neamuri și de bucurie șueram în car câte o horă, pe care o învățasem de când eram la Beiuș.

În fine, noaptea târziu, am ajuns acasă. Mama nu mai putea de bucurie, deși mă cerceta când eram la școală, cel puțin odată pe săptămână, încărcată totdeauna cu străițile pline încât îmi era milă când o vedeam, dar n'avea încotro! Eram oameni săraci și săracul nu face ce vrea, ci face ce poate. Și mama — fie iertată — trebuia să vină cale de o poștă pe jos și cu străițile pe umăr. Ajuns acasă mă culcai, căci eram de tot obosit; frigul mă cuprinsese pe toate laturile. În dimineața următoare îndată ce mă sculai, îmi cercetai prietenii. Eu le povesteam ce am văzut și ce-am pățit pe la focuita de școală din Beiuș, iar ei îmi povesteau de ale lor pățenii. Feriile Crăciunului trecură mai iute decât gândeam. Și într'o zi numai ce mă văd iarăși la drum către Beiuș, dar nu în cocie ca altădată, ci colea „per pedes apostolorum”. Așa am venit timp de 8 ani cât am stat la Beiuș; cocie nu mi-a mai pus nimenea la dispoziție, căci nu era modru.

Ajuns iar la Beiuș, ziua următoare mă prezentai la școală, iar

sora mea, cu care venisem de acasă, se înapoie la mult iubitul nostru cămin. Și oh! să fi putut, cât de bucuros ași fi schimbat rolul ei cu al meu! La două-trei zile iarăși mă împăcai cu starea mea, care pe atunci îmi părea atât de mașteră și uitai casă, părinți, frați și sat, dându-mă cu totul studiului și silindu-mă a fi mai sârguincios ca oricine și ca oricând. Un incident neplăcut îmi tulbură — și încă nu pe puțin timp — starea mea liniștită. Intr'o dimineață profesorul intră cu o față de tot posomorită în școală. Era ora de socoată. Fusei chemat eu la tablă și dându-mi să fac o subtragere cu numeri întregi, eu o și făcui; când însă fu la adecă, atunci nu fu bine. Era vorba să spun cum se cheamă numărul din care subtragem sau pe care îl micim și cum numărul care îl scoatem. Eu asta nu o știam de loc, ori fiindu-mi frică de fața severă a profesorului, ori din nebăgare de seamă. De câte ori eram întrebat, răspundeam într'una, că minuendul trebuie scos din subtrahend. Profesorul mă întreba mai de multe ori, iar eu răspundeam tot așa; la urmă bunul meu profesor luă un bâd de nadă (trestie) și atâta mă tot dăscăli cu el până îl duru și pe el mâna, iar eu nu mă mai puteam ține pe picioare. O săptămână întreagă n'am putut ședeja jos. Profesorului, pe semne, îi păru rău de ce făcuse, căci cât am stat sub mâna lui, față posomorâtă mie nu mi-a mai arătat, dar nici mâna pe mine n'a mai pus. Toate târziu, căci afurisitul de minuend îmi făcu multe zile negre și urite și până trăiesc nu-l mai uit.

În sfârșit, sosiră și examenele și cu bucurie și chiote părăsirăm orașul. Noi, cei din sus de către Vașcău, o luarăm cu grămada pe jos, doinind de bucurie că ne-am scuturat pentru o vreme de școală. Era chiar pe la finea lui Iulie când absolvai clasa III-a normală, a domnului profesor Feketi.

Feriile le petrecui acasă, mai păzind doi bouleni ce aveam, mai trăgându-mă de păr cu vechii mei cunoscuți. Aveam deosebită plăcere, a mă juca de-a roata. Ne pregăteam câte o roată mică, cu care apoi ne jucam toată ziua. Jocul mergea astfel. Ne puneam câte 3—4 de o lătura și tot atâția de altă lătura. Fiecare avea în mână câte o bocioacă, ori vr'un par din ceva gard, pentru care de multe ori auziam blesteme și ocări, de cari numai țiganii sunt vrednici. Unul începea jocul, dând cu roate, cei către cari dădeau cu ea, o opreau cu bociocele de o puteau, de nu, mergeau după ea, cu bocioaca de-a umăr, până unde se oprea și de acolo dădeau ei cu ea. Firește jocul se fă-

cea pe uliță. Eu, care stăteam în fruntea unei partide, dau cu roata și nimeresc de prind boul — cum ziceam noi — drept din călcâiul unui consoț de al meu, cu care altcum trăiam în cea mai bună înțelegere; ortacul meu aruncă bocioaca jos, se dădu și el de pământ și începu a zbiera de răsuna toată ulița. La strigătele noastre ies părinții noștri și dau să ne prindă, să ne învețe omenie. Eu o iau la fugă. Era chiar într'o Duminecă seara, ziua prindea a se învălui cu noaptea. Trec iute într'o grădină, de aci în alta, apoi în alta și pe urmă ajung în grădina noastră, care era departe de casă. Aci tata clădise a căpiță de fân, sus pe propte; eu nu cuget multe, ci mă ghemuiesc sub căpiță. Abia mă ghemuisem acolo, când aud pe ortacul meu cel lovit, sărind și el gardul abia gâfâind. Il cunosc și-l poftesc și pe el la odihnă. N'asteptă multe îmbiete, ci se târî și el lângă mine. Deși sângele-i curgea vale din călcâiu, totuși nu grăi nici el nici eu, nici un cuvânt. Ne temeam să nu știricească cineva, unde suntem, c'apoi era vai de pielea noastră. Nu peste mult aud niște pași. Mă uit să văd cine e. Era mama, ea n'avea odihnă când mă știa departe de ea și încă fugar. Ii dau pace. Ea cercă pe tot locul, dar nu mă găsi; se întoarse și plecă pe unde a venit. Atunci eșirăm de sub căpiță și fiindcă era bine întunec, ne suirăm într'un păr des la crengi, unde ascunși de întunerecul nopții, eram siguri că nu ne va găsi nimeni. Aici ne hotărâsem să petrecem toată noaptea, dacă cei ce ne căutau, nu ne vor lăsa în pace. Abia însă ne aciuiserăm pe crengi, când mama se ivi din nou și cercă și sub căpiță. Văzând că nu mă află nici acolo, începu a mă striga cu glas mare, dar eu tăceam chitic. La urmă biata mamă începu să plângă și plângând părăsi grădina. Pe noi, copiii de drac ce eram, nu ne-a mișcat nici plânsul ei; am rămas tot în păr până către miezul nopții. Când observarăm că oamenii dorm cu toții, atunci ne dădurăm jos și o pornirăm tupiliș pe după garduri către casă. În ziua următoare ne-am luat dojana meritată și părinții ne-au interzis jocul cu roata.

În zilele de Dumineci și sărbători, prietenii mei cu puțină știință de carte, mă cercetau, îmi cereau să-mi vadă cărțile ce le învățam eu la școlile acelea mari din Beiuș și se mirau mult de atâta carte de se întrebau, cum și când puteam eu să citesc așa de multe cărți, — căci la învățatul de rost nici nu se gândeau — așa ceva ei nu înțelegeau. Mai mult se mirau ei de o carte mare, din care învățasem în clasa III-a normală și care,

precum auziam eu dela „diecii” cei mari, era bună până la terminarea clasei a VIII-a gimnazială. Această carte era „Gramatica Germană” de dr. D. Popoviciu Bărcian din Rășinari, protopop și profesor. Era și groasă și lungă, dar și lată această gramatică. Și azi îmi aduc aminte de groaza ce m'a apucat când am cumpărat-o cu o băncuță și două pițule, dar mai ales grosimea ei mi-a pricinuit o foarte mare durere de cap, pe care pare că o simțesc și astăzi când îmi aduc aminte de acea gramatică.

Le spuneam apoi prietenilor mei, că și profesorul nostru tot cetește. Ne poruncește adecă nouă, să începem a citi cei din scaunul prim, apoi cei din al doilea și așa mai departe, iar el — profesorul — mai ales în orele de după amiază se retrăgea în scaunul din napoi, apoi citea cât citea, pe urmă adormea dus și înzadar suna servitorul (pedelul) școalei, că au trecut patru ceasuri și că putem merge, căci profesorul nostru dormea dus, iar noi nu cutezam să-l trezim, până se sătura de somn și atunci se trezea, se freca puțin la ochi, ne porunca să rostim rugăciunea de ieșire din școală și apoi ne da drumul și asta se întâmpla des.

După învățătură multă-puțină, câtă apucasem, apoi aveam și eu și încă cu vara întâie începând, un folos oarecare și anume dacă eșiam cu vitele noastre la pășune, apoi la rugarea feciorilor și fetelor mai mari, duceam cu mine câte o carte de citit, de care găseam pe la „diecii” bisericii, ca „Arghir și Elena”, și „Leonat Dorofata” și Baladele lui Miron Pompiliu, Istoria lui Alexandru Macedon și altele. Aceste din urmă le aveam dela preotul Gheorghe Popoviciu din satul Steiu, vecin cu satul nostru, care era frate cu poetul Miron Pompiliu, ajuns profesor la Iași și mort acolo. Din cărțile pomenite eu citeam, iar băieții și fetele mai mari se adunau în jurul meu și ascultau, iar de vite, eu și cei din jurul meu, nu mai aveam grije, ci vitele le păzeau cei micuți, cari mai de voe mai de frică, ascultau porunca celor mai mari. Răsplata mea pentru citit era odihna. Iată, așa mi-a trecut cea dintâi vacanță, după un an de școală la Beiuș. Știu că micuții păzitori de vite numai bine nu mi-or fi gândit.

Moise Popoviciu

TOAMNA IN CIMITIR

de GEORGE A. PETRE

Din zarea mohorîtă, cernită cu tristețe,
Vin deseori înfiorări răzlețe,
Oftând în vestmântul de aramă al copacilor,
Ca suspinul în pieptul bolnavilor, săracilor.

Frunzele, gălbejite de boală și de tuse,
Se prăbușesc cu zările, cu zilele apuse:
Lacrămi plânse tainic de nevăzute pleoape,
Regrete tremurate cu liniștea, pe-aproape.

Uneori svâcnește geamăt în pustiu,
Parcă s'ar răsuci vre-un mort în sicriu:
Cu mădulele amoțite de-atâta moarte
El își întoarce somnul pe cealaltă parte.

Apoi viața se retrage, fără cuvânt,
Cu frunza căzută, cu oasele din pământ.
Și orice mișcare 'n jur, orice tumult,
Aducă un mort mai mult...

Aici, în muta, vasta Morții 'mpărăție,
Amintirea ta-mi sporește tot mai vie.
Poate într'o zi, când duhul se va duce,
Voiu simți-o din adânc, la capul meu, cruce...

George A. Petre

AȘTEPTAREA

de GEORGESCU THEOLOGU

O, așteptarea! ... — viață, vis, scânteii ...
Aștepti, de-alung de vremi, mărita clipă:
Să-și bată soarta tainica-i aripă —
Porunca să-și rostească — eternii Zei! ...

Din tot ce năzuiești, din tot ce vrei
Să 'nfăptuiești pe-abis și pe risipă:
Părerii și năluciri se înfiripă
In ritm de ani, mereu mai triști, mai grei.

Un svon, prelung, răsbate peste valuri
De lumi rostogolite în neant, —
Cu fulgerări de 'nvinse idealuri ...

Din viața care arde 'n flăcări, vie,
In împletiri de laur și acant:
Credința biruie în vecinicie! ...

G. Georgescu Theologu.

CURENTE IDEOLOGICE UNGARE

de ALEXANDRU OLTEANU

În timpul războiului mondial în Ungaria a avut loc o polemică aprinsă între profesorul Iuliu Szekfű și între o parte din opinia publică ungară, care a evidențiat foarte convingător desacordul ce exista încă de atunci între cei mai marcanti gânditori unguri cu privire la problemele vitale ale maghiarimei. Profesorul Szekfű a fost atacat pentru o monografie scrisă în baza documentelor arhivei secrete dela Viena despre Francisc Rákóczy (Budapesta 1913) și acuzat că ar disprețui năzuința maghiarimei de a realiza condițiunile unei vieți naționale realmente independente.

După războiu s'a văzut că această acuzațiune a fost nedreaptă. Profesorul Szekfű nu a fost, după cum s'a crezut, un admirator al dualismului și al Habsburgilor. A știut să aprecieze și valoarea independenței ungare. S'a îndoit însă că în situația europeană de atunci maghiarimea și-ar fi putut recuceri independența din propriile sale forțe fără să pună în primejdie însăși existența sa națională. După părerea d-sale, în acel timp, statul milenar era unicul cadru în care maghiarimea se putea menține ca națiune. Tocmai de aceea pentru acest stat nici un sacrificiu nu i se părea prea mare.

După războiu a mai publicat o pledoarie tardivă (Monografia Statului Ungar, Budapesta 1920), cerând menținerea „statului milenar” în baza unor argumente de mult perimate. Văzând însă că această formațiune anacronică a fost condamnată de însăși istoria, s'a resemnat pentru moment, raliindu-se contelui Ștefan Bethlen, care și-a propus să restabilească autoritatea de stat distrusă de cele două revoluții.

„Guvernarea contelui Bethlen — motivează profesorul Szekfű

cu cincisprezece ani mai târziu — a pus statul și poporul ungar la adăpostul anarhiei, a disoluțiunii și a unei eventuale desmembrări (totale). O viață de stat construită pe birocrație fără înclinală, nu este cea mai înaltă formă de viețuire pentru un popor. Dar oare maghiarimea poate avea o existență națională autonomă fără un stat independent?" (Magyar Szemle 1936, pag. 165)

Această adevărată, bine înțeles, a rămas pur ideologică. Profesorul Szekfű s'a abținut dela un amestec în politica militantă ceea ce l-a predestinat să fie un fel de arbitru al mișcării spirituale ungare de după războiu.

El s'a achitat cu demnitate de acest rol ingrat. După câțiva ani de meditație a publicat „Cele trei generații” (Budapesta 1922), care constituie punctul de plecare al tuturor fermentațiilor ideologice din Ungaria postbelică.

Această lucrare de mare anvergură, scrisă cu mult curaj și cu tot atâta prudență, este un strașnic rechizitoriu la adresa celor trei generații, cari au condus destinele și au asistat la prăbușirea lentă a Ungariei, în veacul al XIX-lea.

Profesorul Szekfű atribuie această prăbușire (în ultimă analiză) lipsei de orientare ce se desprinde din toate încercările maghiarimei de a-și găsi locul și rostul în ordinea spirituală europeană, după invazia turcească.

Nu este momentul să polemizăm cu această părere amplificată de alți publiciști unguri în sensul că pretenziunile servicii pe cari maghiarimea le-ar fi făcut Europei apărându-o cu sângele său propriu față de imperialismul turcesc, ar fi autorizat-o să pretindă mai multă indulgență în 1919. Unele drepturi sunt atât de evidente, încât orice discuție este de prisos. Dar dacă este vorba de suferințele îndurate în apărarea creștinismului și a culturii europene față de afluxul otoman, apoi, micile popoare din Balcani își pot revendica cel puțin drepturi egale cu cel ungar.

Pornind pe urmele contelui Ștefan Széchenyi, căruia istoriograful unguri i-au dăruit atributul de „cel mai mare ungar”, profesorul Szekfű a identificat cu precizie problemele pe cari maghiarimea ar fi trebuit, dar nu a fost în stare să le soluționeze corespunzător naturei lucrurilor și intereselor europene

După alungarea turcilor, care a fost opera diplomației Habsburgilor, prosperitatea maghiarimei era în funcțiune de puterea de discernământ cu care va înțelege și va reglementa raporturile sale cu naționalitățile și cu națiunile vecine. (Széchenyi de azi, Budapesta 1935, pag. 25).

Existau două căi de eșire din impasul în care maghiarimea a fost târâtă din cauză că locul turcilor a fost luat de Habsburgi fără nici un control serios central-european: înțelegerea sau forța. Situația geografică desavantajoasă și numărul redus al maghiarimei indica un compromis, care să țină cont de raportul real al forțelor. Maghiarimea însă s'a lăsat captivată de iluzia forței.

S'a pus sub ocrotirea unui imperialism, care nu a încetat o clipă să o amenințe în existența ei națională și cu care niciodată nu a izbutit să-și clarifice relațiunile. S'a petrificat într'un cadru de drept public refractar, ostil oricărui progres sau schimbare, risipindu-și energiile în polemici inutile.

Maghiarimea întotdeauna a fost puțin fatalistă. După 1867, însă, a pierdut complet simțul realității. A exagerat proporțiile forțelor sale proprii, bagatelizând vitalitatea națiunilor vecine. S'a lăsat captivată de o trufie, care i-a întunecat judecata, de o lenevie colectivă, care i-a tăiat orice elan de progres și de un oratorism, bun să o convingă că problemele încetează a exista dacă știm să le trecem sub tăcere sau să le ascundem sub obroc.

S'a spus că statul ungar de odinioară a fost un stat cu concepție catolică: centralizator. Noi adăugăm că a fost și este chiar: un stat eminentemente biurocrat. El a știut și știe să-și organizeze o administrație (jandarmerie, poliție, etc.) exemplară. Această administrație, însă, nu poate scăpa de un accent prigonitor. Stăpânește și nu administrează. Iși astupă urechile la suferințele poporului. Este ostilă oricărui progres.

În 1935 profesorul Szekfű și-a reeditat lucrarea, adăugându-i un capitol în care supune unui minuțios examen actuala situație a maghiarimei. Bilanțul este tot deficitar. O bună parte din defectele și erorile ereditare s'au păstrat nealterate. Situația abia s'a schimbat.

După părerea d-sale, la conducerea destinelor poporului ungar în viitor urmează să se țină cont de următoarele fapte:

1. Maghiarimea este divizată $\frac{1}{3}$ -a parte din ea trăiește sub dominațiune străină. (De atunci acest procentuaj s'a modificat în favoarea maghiarimei).

2. În țara sa proprie maghiarimea conviețuiește cu o minoritate, ce e drept, redusă ca număr, dar care sprijină pe un protector din ce în ce mai puternic și mai activ.

3. În locul Ungariei istorice s'au creiat o serie de state naționale (sic!), în care naționalitățile de odinioară: slovacii și ro-

mâinii, sunt dominante și față de cari fracțiunile deslipite ale maghiarimei se află în minoritate.

4. Odată cu monarhia de Habsburg a dispărut și marea putere care, până alaltăieri, apăra integritatea teritorială și prestigiul Ungariei. Maghiarimea este constrânsă să-și apere onoarea și independența prin propriile sale forțe, exploatând fluctuațiunile capricioase și frecvente ale situației europene.

5. Vecinătatea puterilor mari: Italia, Germania și Rusia, care caută să pătrundă în Bazinul Dunărean, constituie o limitățiune mai pronunțată a independenței ungare decât monarhia de Habsburg. (Széchenyi de azi, Budapesta 1935, pag. 26—27).

Profesorul Szekfű este de părere că generația veche nu va fi în stare să învingă aceste dificultăți. Prosperitatea poporului ungar depinde de tineret. „Poate că nu este o iluzie criminală”. — se întreabă nedumerit — să crezi în viitor și în tineret?”

Tineretul urmărește cu atenție încordată activitatea publicistică a profesorului Szekfű desfășurată mai cu seamă în revista „Magyar Szemle”. Ideile d-sale însă le-a primit cu o pronunțată rezervă. I se reproșează că s'ar fi angajat, ca doctrinar, în serviciul unui grup politic care a scăpat momentul în care dezideratele populare s'ar fi putut remedia fără zguduiri sociale.

Profesorul Szekfű mai este acuzat că prin revista „Magyar Szemle” ar urmări paralizarea elanului reformist al tineretului.

Gânditorii tineri, însă, nu se pot emancipa de sub influența d-sale. Volumul „Cele trei generații și ceea ce le-a urmat”, va rămâne mult timp încă îndreptarul patrioților unguri, dornici să-și servească neamul cu sfaturi înțelepte.

În baza ideilor profesorului Szekfű tineretul ungar și-ar fi putut întocmi un plan de lucru vast și ar fi putut întreprinde o acțiune care, desigur, ar fi schimbat profilul spiritual al maghiarimei. Tineretul ungar, însă, înclină spre meditație și face impresia că are o oroare de acțiune.

Continuând tradiția lui Ady Endre și Szabó Dezső a inaugurat o publicistică militantă și curajoasă. Până în momentul de față, însă, nu a fost în stare să ducă nici-o acțiune mai departe de fixarea programului.

A dat neamului său o pleiadă de publiciști de talia lui Németh, László, Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Cs. Szabó László, Féja Géza, Verék Mihály, Erdei Ferencz, Ferdinandy Mihály, Makkai László și alții, cari ar face cinste oricărui popor din Europa. Acești

tineri fac eforturi supraomenești spre a spulbera ceața, care a întunecat vederea maghiarimei în ultimii cincizeci de ani. Nu se poate nega că ei au deschis în drumul progresului maghiarimei orizonturi noi. Ce folos dacă ideile frumoase și curajul lor (despre cari vom vorbi luna viitoare) le-au îngropat în eseuri ireproșabil scrise, dar citite și înțelese de un număr redus de cetitori.

A. Olteanu

CALINA

de G. MURNU

... și mulți au râvnit-o, dar nimeni n'au
cunoscut-o pe ea în toate zilele vieții,
sale de când a murit Manase, bărbatul ei.

(Biblia)

Cărări destată cimbrul și sulfina,
Tresaltă 'n chiu al primăverii sol,
Dar nu mai râde înflorind Călina,
Nu cânt' acum, nu 'nalță glas domol,
Cristal răsunător în mult ocol.
Ci stă jălind, dar nu-și cunoaște vina
Că nu mai vine dusul armatol,*)
Ursitul ei, mărirea-i și lumina,
Cuprinsu 'n juru-i pare trist și gol
Din cuibul ei de vultur, Sămărina.

Cum ea din turn îl aștepta! Departe,
Când se ivea, credea că vede 'n zare,
Cum fulgeră 'narmat voinic în floare,
Un heruvim netemător de moarte.
Ea sta topită 'n scaldă de mirare,
Că dat i-a fost de dânsul s'aibă parte
Ne 'nchipuind nimic mai drag și mare.
In casa ei se poart' acum străină,
Căci dusă e pe urma celui dus.
Sub candela-i aprinsă 'n colț se 'nchină
Preasfintei care dulce și blajină
Tămăduie tot sufletul răpus.
Se roagă 'n taină, lacrima-și alină,
Se 'ncrede răzemată 'n Cel-de-sus;
Mai licăre luceafăr neapus
Nădejdea 'n sine-i, sâmbur de lumină.

* Armatozii erau căpetenii la Români din Pind. Ei aveau sub porunca lor comune și uneori ținuturi întregi, pe cari le apărau cu armele împotriva Turcilor. Nu arareori cădeau eroic luptând pentru păstrarea patrimoniului lor.

Bărbată 'n mândra-i liniște senină,
 Când sue spre biserica din plaiu,
 Răsare nălucind ca din grădină
 De Mai întruchiparea ei deplină,
 Poveste vie, chip de vis bălaiu,
 Cu pasul cumpănit ca de regină
 Și tot drumețu 'n urma ei suspină
 Și 'nmărmurit se uită fără graiu.

Ce mosc răstiră tainic desiătos
 In mersul ei! Ce har de cuviință
 Și 'n vălul pleoapelor lăsate 'n jos
 Și 'n portul ei și 'n toată a ei ființă!
 Iar pe obrazu-i subțiat frumos,
 Răsunet dulce ca de cântec lăcrimos,
 Sfințit în farmec pur de suferință,
 E nimbul unui înger dureros
 Ce 'n lanțuri moare trist de biruință.

Bat drum în urmă. Din copilărie
 Te-am cunoscut, minune de-altădată,
 Solie albă binecuvântată
 De soră și temeinică soție
 Și blândă, și duioasă, și 'nălțată
 In sinea ta cu-atâta măreție!
 Cum sufletu-mi și-acum se pleacă ție,
 Te 'nslavă cu cântare 'ntraripată
 Și 'ngenunchind cu toat' a lui științenie
 Sărută umbra ta străluminată.

Ce-ales alaiu de tineri te pețiră
 Din munții noștri lamură fruntașă!
 Struniră 'n viers de fluer și de liră
 Tot jarul lor aprins de-a ta trufașă
 Mândrețe când la horă te zăriră.
 Ce daruri pentru tine risipiră!
 Nimic nu te-a clintit. Și pătimașă
 Te-ai înfrățit cu soarta de martiră.

Deoparte ai stat, o, inimă 'ntristată,
 Și-ai amuțit de teamă și rușine
 Și nimănuia nu te-ai plâns vrodată;

Suspinele ți-ai 'năbușit în tine
 Sub pieptu-ți plin de floare miresmată,
 C'a ta mândrie a fost ne'nduplecată,
 Și ți-ai zâmbit necazul la oricine,
 De te-au crezut cu toții vindecată.

Ca 'ntr'un afund de mare nebrăzdată
 Zăcea 'ngropat în tine adânc fiorul
 Și-avutul scump, credința ta curată,
 Comoară grea de dragoste 'nchinată.
 Te-a 'nziduit în casă la zăvorul
 De aur, mâna ta netremurată;
 Și, cât ai suferit pe calea-ți dată,
 O clipă nu ți-a șovăit piciorul
 Și drept ai stat ca marmura 'nviată.

Dar tot mai mult ți s'a sleit puterea
 Ca apa ce se svântă din cisternă;
 Aspidă 'n sân ți-a fost nemângăerea
 Și totuș iruntea nu ți-ai pus în pernă;
 Neabătută, lin te-a stins durerea
 Tăcută, dornicia ta eternă.

Te cânt și azi când eu mi-aduc aminte,
 Cunună 'ntre podoabe, floare rară
 (O, idol ce-am visat odinioară!)
 Te caut înzadar printre morminte,
 Tu ai învins în tine soart' amară,
 Trecut-ai peste vremea care asfinte.
 Uimit de-a ta virtute legendară
 Te văd plutind în slavă printre sfinte,
 Cu stemă de lumină și de pară.

G. MURNU

S A M

POVESTEA CU MINE, CU TINE, CU EL . . .

de GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU

ACTUL III

TABLOUL 7

Suntem în Republica Demnității Umane. Fosta sală a consiliului ministerial de ieri, preschimbată acum în sală de consiliu republican.

Uși, în ambele laturi. Fund, câteva trepte spre o terasă ce domină piața orașului. Se văd, în piață, trei capete de spânzurători. Pe terasă, flutură stindardul republicei. În dreapta și în stânga treptelor din fund, sunt două pedestale, pe cari sunt așezate: o flamură albă, o flamură neagră.

În prim plan, masa consiliului.

Afară, dimineată de primăvară, cu soare sărbătorec.

SAM, IDA, BIANCA, YAR, IAKOW, KARL

CONSILIERI — MULȚIME

SCENA I.

Ida, Bianca, Iakow.

La ridicarea cortinei, în piață, murmurul de stup al mulțimei.

Ida: pe trepte, privind afară.

Bianca: flori, într'un vas, pe masa de consiliu.

Iakow: (figură energică, gesturi nervoase — atunci când nu râde amar ori nu privește cu milă) Salut republica.

Bianca: | Cetățene Iakow . . .

Ida: | Mulțimea e în delir, Bianca.

Iakow: Ai încredere în delirul ăsta de paradă, Ida? Hm! Am trecut, acum, prin mijlocul mulțimii. Animale scăpate în soarele grădinii zoologice! (surâs amar) Au să 'nceapă să urle, în curând.

Bianca: Iar nori pe frunte, Iakow?

Iakow: A! Mă indispun până la desgust. (*pași prin încăpere — s'a oprit și le vorbește peste umăr, cu buzele amare*) Plecasem dela Berlin să propovăduim o nouă religie umană. Și-acum: lovitură politică! Apostolii cari jurau să se sacrifice pentru omenire, sunt consilieri ori... pre- zidenți și... calcă pe flori! (*strigă sincer*) Farsă! Incon- știență: aici și-acolo... Ce-i leagă pe cei de-afară de mine, de voi, de Sam? Au luptat alături de noi, pe ba- ricade, pentru că-i ajutam să scape de un tiran. (*șoaptă aproape*) Tragedia va începe din clipa când le vom spu- ne cine suntem și ce vrem...

Ida: Mă faci să râd, Iakow.

Iacow: Ai să plângi în curând! Gluma asta republicană și dem- nă se apropie de desnodământ...

Bianca: Mi se pare că, în ultimul congres revoluționar...

Iakow: Câți am fost în congres? Treisprezece, cu Sam. Câți am rămas, după lupta de pe baricade? Eu, tu, Ida și Sam. Patru. Prea mulți! Era suficient unul singur: EU!

Ida: Tu singur, ca să poți fi prezidentul republicii.

Bianca: Așa dar, vechea rană...?

Iakow: Nici-o rană, cap de gâscă! Adevăr istoric! Cine-a pre- gătit marea revoluție franceză? Rousseau! Cine-a ucis și-a fost ucis, ca să se realizeze revoluția? Robespierre, Dan- ton, Saint Just! Cine-a cules roadele revoluției? (*le pri- vește triumfător*) Napoleon! (*râde îngânat*) Mi-e milă de voi. Klara Uhl a fost mai inteligentă: a murit pe barica- dă. Peste un an are statue. Prezidentul Sam n'o să aibă nici piatră pe mormânt...

Ida: (*il imită*) Mi-e milă de tine... (*energic*) Te asigur că Sam va ști să extermină orice tentativă...

Iakow: Imposibilitate istorică, Ida! Nu poți fi, în același timp, Rousseau, Robespierre și Napoleon! Sam o să se elimine singur. Nu uitați că a debutat, ca prezident al Republicii, cu cea mai formidabilă prostie politică: reprezentanți ai... poporului suveran, în consiliul republican. Afirm. Cu acești consilieri, Sam și-a aruncat cea mai mare pie- dică în cale: demagogia! Asta o să-l arunce peste cap, din fotoliul prezidențial! Eu... n'o să fiu decât un... modest interpret al... evenimentelor...

Ida: Nu uita că noi...

Iakow: Voi, opera voastră socială? (*râde, apoi brusc inflăcărare*)

Oamenii de ieri s'au dus! Dar au rămas spânzurătorile!
Și datina flamurilor a rămas. Ele îmi vor deschide drum
spre destinul meu istoric... *(pe trepte)*.

Bianca: Azi, în consiliu, voi cere înlăturarea flamurilor.

Iakow: *(dispreț)* Tu, Bianca?

Bianca: Eu și Ida și Sam!

Iakow: *(surprins)* Sam? *(o hârtie, o mototolește în mâini, o aruncă cu dispreț)* Uite, Sam...

Ida: Ești revoltător!

Iakow: Pentru imbecili, clarvăzătorii întotdeauna au fost revoltători...

Afară: urale, entuziasm.

Ida și Bianca: grabnic în fund.

Bianca: Vine Sam.

Ida: Flori! Negustorii îi aruncă flori...

Bianca: Și pescarii! Și meseriașii! Covor de flori... *(ironică, lui Iakow)* Clarvăzătorule, vino să vezi câte flori.

Iakow: Afirm: fiecare floare se va preschimba în piatră, în curând...

SCENA II.

Ida, Bianca, Iakow, Sam.

Sam: în prag, împovărat de flori.

Afară: urale, urale, urale.

Bianca: Auzi! Vor să te vadă, să te audă.

Ida: Vorbește-le, gloriosul meu prieten...

Sam: pași spre terasă.

Iakow: *(aproape poruncă)* Nu le mai vorbi, gloriosule! Și azi și ieri: același torent de vorbe goale... *(strigă sincer)* Acolo sunt dușmanii de mâine, Sam!

Ida: Și unde-i prietenia, Iakow?

Sam: *(se oprișe, cu piciorul pe prima treaptă — a surâș, ridică fruntea)* Acolo e primul licăr din fericirea de mâine, Iakow... *(cu brațele pline de flori, în lumină)*.

Ida: *(privindu-l)* Tu nu vezi, Bianca? Are cunună de raze pe frunte.

Bianca: *(cu brațele în adorare)* Cunună, ca un Mesia...

Iakow: *(exasperat)* Ajunge! Destul, savarine sentimentale...

SCENA III.

*Ida, Iakow, Bianca, Sam, Karl apoi Yar
și alți consilieri.*

- Karl:** *(în prag)* Cetățenii consilieri.
- Sam:** *(întâmpină, surâzător, intrarea consilierilor)* Bun venit, prieteni! Cetățene Yar. *(dau mâna)* Cetățene Glad. Iubitul meu consilier... *(consilierii în trecere, dau mâna cu ceilalți — Ida grup cu Bianca și Yar).*
- Iakow:** *(cătore un consilier)* Despre Sam vorbesc, nu? Hm! Cumnă de raze...
- Sam:** Și-acum, cetățeni consilieri...
La gestul lui: consilierii iau loc la masa de consiliu.
- Iakow:** *(cătore un consilier, același — mergând spre masă)* Lau-dele femeilor! Mă indispun...
- Yar:** Ce te indispuce, Iakow?
- Iakow:** Afară — e prea mult soare...
- Sam:** *(în picioare, se face liniște)* Cetățeni, ar fi un sacrilegiu să risipesc atmosfera de templu, de acum, cu un discurs. Sub luminoasa binecuvântare a morților pe baricadă, decelar deschisă prima ședință a Consiliului Demnității Umane.
- Bianca:** *(a fost tot timpul preocupată)* Cer cuvântul!
- Consilierii:** Cum? Păi, la rând...
- Bianca:** Cer cuvântul!
*O pauză, se privesc întrebători.
Numai Iakow surâde superior.*
- Sam:** *(s'a consultat, din ochi, cu ceilalți)* Te ascultăm.
- Bianca:** *(tremur nervos, aproape lacrimi)* Cer înlăturarea flaurilor!
- Consilierii:** Ooo!... Asta... Dar bine, flaurile...
Iakow: *în acest timp, cuvinte precipitate spre Yar, care — vădit, i-a primit sugestia.*
- Yar:** *(în picioare)* Noi, consilierii localnici, purtăm datina flaurilor în sânge. Ea a fost nădejdea din urmă a celor condamnați la moarte. Când i se punea ștreangul de gât, orice condamnat avea dreptul să ceară grația celui atotputernic. Dacă stăpânul ridica flaura albă, în terasă, condamnatul era grațiat. Din nefericire, flaura neagră a fost singurul gest de mărinimie al stăpânilor de ieri și ștreangul a sugrumat, an cu an... De acum, însă,

Sam va ridica numai flamura iertării, pentrucă: în acest semn vom învinge! (*consilierii aplaudă cu entuziasm*).

Bianca: Așa dar, vor mai fi condamnări la moarte și acum!

Ida: Și spânzurătorile — vor rămâne?

Bianca: Ce caută spânzurătorile, într'o Republică a Demnității Umane?

Sam: (*în picioare, rar — în liniștea care s'a făcut*) Nu vor mai fi spânzurători!

Iakow: (*prinde momentul, în picioare, cu gesturi largi*) Niciodată! Spânzurătorile sunt necesare! O republică fără spânzurători e ridicolă ca o madonă care surâde știrb. (*fals oratoric*) Să nu uităm, cetățeni, că în închisoarea militară sunt arestați ministrul și dictatorul de ieri.

Consilierii: Așa eee!

Iakow: Suferințele poporului martir și suveran...

Consilierii: Bravo... ..

Iakow: E rândul tiranilor la spânzurătoare!

Consilierii: (*animale*) Așa eee...

Sam: (*scos din fire*) E un sacrilegiu! Nu vă dau voe.

Iakow: (*il înfruntă*) În virtutea cărui drept? Consilierii reprezintă poporul și numai votul lor e suveran! Cetățeni! Pun la vot condamnarea la moarte a tiranilor.

Consilierii: (*cor infernal*) Așa eee... Să votăm! (*în atmosferă entuziastă, se pregătesc să voteze*).

Sam: (*ultim efort și astupă urnele cu palmele*) Se suspendă ședința!

Consilierii: (*cu mâinile întinse spre urne*) Aaa...?!

TABLOUL 8.

(*Peste o săptămână, în același decor. Spânzurătorile din fund se profi-lează pe cer cu nori amenințători.*)

In felul cum atârnă flamurile, draperiile și stindardul de pe terasă: ceva din aspectul dureros al aripelor frânte. In neorânduiala din sală, do-vadă că pe acolo a trecut furtună...

SAM, IDA, BIANCA, YAR, IAKOW, KARL
MULTIME

SCENA I.

Ida, Sam, Bianca, Karl.

... a trecut furtuna și prin inimile lor. In atitudine, durerosul din atmosfera decorului. Bianca, în fund, privind

bolnav atară. Sam, în fotoliu, cu capul lăsat în palme. Ida, în picioare, lângă el. Karl la uşe, cu bărbia în piept.

Bianca: ... soarele, printre nori, de-o săptămână! Furtună, ca o fiară la pândă!

Ida: ... şi tăcere, tăcere de sinistraţi pe ruini! Vorbeşte, Sam! Aşteptăm dela tine, din ziua consiliului, un cuvânt sau un gest — cel puţin. Noaptele tale de neodihnă, lacrămile pe cari încerci să le ascunzi... Un cuvânt, Sam! Sfâşie tăcerea ce ne sugrumă. Fii atent, prietene, suntem în gura prăpastiei. Iakow unelţeşte în ascuns.

Karl: Consilierii se adună în casa lui, fără tine dar împotriva ta...

Bianca: Oamenii lui Iakow cutreeră republica şi adună azeziuni pentru condamnarea miniştrilor. S'au format delegaţiuni, au fost împinse spre Capitală. La bariere, Iakow a avut grije să le împartă rachiul. Oamenii forfotesc pe străzi şi prin cârciumi, ameninţă — te ameninţă...

Ida: Nu şovăi! Fă să treacă acest pahar dela noi! Dă ordin să fie spânzuraţi tiranii de ieri ori... consilierii la închisoare!

Bianca: Surâzi! Acelaşi surâs de neînţeles...

Karl: Azi noapte, în consiliu, Iakow a strigat aşa: mâine dăm lovitura!

Bianca şi Ida: tresărtre.

Sam: surprins, a ridicat capul din palme.

Bianca: (se cutremură) Aşa dar, azi...

Ida: Acum, cel puţin, un ordin energic...

Sam: (în picioare, toţi aşteaptă cuvântul lui cu nădejde) Ridică posturile de gardă, Karl!

Ida: (surprinsă) Cum? Dimpotrivă, posturile dublate şi ordin să tragă în mulţime şi consilierii, dacă...

Sam: (cu aceeaşi linişte aparentă) Ridică posturile de gardă, Karl! Porţile şi uşile deschise larg...

Ida: Ce faci?

Sam: (bănuim surâs interior) Mă pregătesc să primesc lovitura lui Iakow...

Karl s'a retras.

SCENA II.

Sam, Ida, Bianca.

Ida: Nu te mai înțeleg. Se ridică furtuna, de pretutindeni și în loc să te aperi...

Sam: Numai oamenii slabi se apără, Ida! Mi-ar fi fost ușor să-i arunc pe consilieri la închisoare și pe Iakow în ștreang. Vedeti-mă, cu mâinile pline de sânge, propovăduind visul pentru care a murit Klara Uhl. Prefer să rămân în furtună. Încă nu mă tem de Iakow și oameni. Încă nu sunt slab, pentru că mai am putere să cred... Vă înțeleg! Și în mine s'au înodat întrebări și au clocoțit răspunsuri. Era atâta soare, în ziua consiliului. Și fără veste — Iakow: ca o prăbușire de schele, în mine și peste mine. De atunci, zi și noapte, căutări de orb în labirint, încercări de evadare din mine și din gânduri, întrebări pe cari încercam să le sugrum și răspunsuri ce mă sugrumau. Strigam omului Sam: ucide! Și auziam plângând în mine un dușman sau un frate: să nu ucizi! Lovește! Nu lovi. Fii energic, omule înconjurat de animale! Fii blând, omule demn... Uneori, oscilând între somn și scufundare în moarte, aveam impresia că-mi pornesc patru drumuri din inimă, spre cele patru zări. Și — pe fiecare drum — un Sam cu o cruce pe umăr...

Ida: Presimt, în cuvintele tale...

Sam: Lovitura lui Iakow? Praf în vânt... Mă tem de un singur dușman: EU. Sam de odinioară, animalul care se ridicase în două labe și ceruse fericire — animal pe care-l presimt zbatându-se în mine oridecâteori imperativul: să nu ucizi! îmi oferă unicul răspuns: vei fi ucis... Tragedia va începe din clipa când nu voi mai avea putere să-l stăpânesc.

Bianca: (*ecou*) ...patru drumuri, din inimă, și — pe fiecare drum — un Sam cu o cruce pe umăr...

Sam: Asta e tot ce aveam să ne spunem.

Bianca: Să nu uităm: Yar ți-a rămas prieten.

Sam: În adevăr. Ieri mi-a promis o împăcare cu consilierii, să-l așteptăm. Și altceva: azi... va răsări soarele...

SCENA III.

Ida, Sam, Bianca, Karl apoi Yar.

- Karl:** Consilierul Yar.
Insentinare generală.
- Bianca:** Aduce veste bună!
- Ida:** Nu-l primi! Am o presimțire...
- Sam:** *(surâs afirmativ pentru Karl, care se retrage)* Am impresia că începem să nu ne mai înțelegem, Ida. Yar mi-e prieten, singurul prieten... *(Yar a intrat, se înclină glacial — Sam îl întâmpină voios, cu mâna întinsă)* Te așteptam, scumpul meu...
- Yar:** *(nu i-a întins mâna)* Viu, în numele consilierilor...
- Sam, Ida, Bianca:** A! *(și se privesc, surprinși).*
- Ida:** Eram sigură! Așa dar și tu: în turma consilierilor.
- Sam:** *(se clatină și abia mai are putere să îngâne)* Singur! Cum n'a mai fost nimeni singur, până acum...
- Yar:** Misiunea mea e simplă: să fac propuneri, în numele republicii și să primesc răspunsuri. În prima și ultima ședință, Iakow a pus la vot condamnarea la moarte a foștilor miniștri. Ai împiedecat votarea, suspendând ședința. Gestul a violat libertatea de exprimare a poporului suveran. În fața acestei violări, consilierii au văzut imposibilă o colaborare demnă.
- Sam:** Am suspendat ședința ca să-i împiedic dela o faptă nedemnă.
- Yar:** Un consilier nu poate face o faptă nedemnă!
- Sam:** Ce-ar fi fost condamnările la moarte?
- Yar:** *(puternic)* Un act de dreptate socială! Dictatorul și miniștrii lui au furat, au violat, au ucis, la adăpostul unei legi imorale. Șapte generații din neamul Yar au purtat crucea, sub biciul lor. Nu cerem executarea tiranilor de dragul crimei. Dar mi-ar plănge morții, în morminte, de nu i-ași răzbuna!
- Sam:** Morții ne întind mâini împăciuitoare, prin crinii ce le cădelnițează mormintele, Yar! Să-i lăsăm să doarmă, sub flori și sub candelă... Svârbind în ștreang câțiva miniștri, nu vindecă rănile și nu ștergi lacrimile ce au curs. Adevărata minune începe din clipa când cobori în inimile celor ce au ucis și — transfigurându-i sufletește — îi redai omenirii!

Yar: Așa dar?

Sam: Cu mâinile pline de sânge nu se scrie abecedarul demnității, profesorule Yar!

Yar: Consilierul Yar nu mai are nimic de spus. Prietenul Yar, însă, se simte dator să mai facă o 'ncercare. Eram sigur că idealismul tău n'o să coboare până la necazurile noastre de melci și râme. Lasă-ne pe noi, cel puțin, să plătim tiranilor așa cum se cuvine, peste câteva clipe, când miniștrii vor fi aduși la spânzurători.

Sam: Cum?

Yar: Azi noapte au fost semnate sentințele de moarte. Iakow a ordonat executarea lor în piață, la ora...

Sam: Mă faci să râd, bătrâne Yar! Consilierii uită că am o gardă, că un singur cuvânt al meu îi aruncă la închisoare ori în ștreang, pentru rebeliune.

Yar: E rândul tău să mă faci să râd.

Sam: Cine v'a convocat în consiliu?

Yar: Iakow, în numele republicii!

Sam: Eu sunt republica!

Yar: Tu ești dușmanul republicii (*trânțește ușa în urma lui*).

SCENA IV.

Ida, Sam, Bianca.

Bianca: Zarurile au fost din nou aruncate...

Ida: Nici acum nu vezi? Nici acum nu înțelegi?

Sam: (*hohot de răs peste rană*) Bai da, abia acum înțeleg! (*gest să rupă haina la inimă*) Liber!! EU, Sam de odinioară, animalul care rupe cătușele — omul care nu mai vrea să sufere, credinciosul care nu mai crede în nimeni și în nimic! Prea multă goană! Nu există fericire! Prea multă șovăială! Nu există demnitate și adevăr uman! E un singur adevăr: EU, animalul Sam! Am să ucid dușmanul din mine și minciuna din omenire, prin mine, prin Yar și Iakow și consilieri și mulțime. (*nebun*) Bine, Yar! In numele morților tăi: să curgă valuri de sânge...

Afară începuse murmurul surd al mulțimei — murmurul a crescut cu nebunia lui Sam, a izbucnit asurzitor pe ultimul cuvânt. Strigăte vesele ori batjocoritoare, fluierături.

Ida: (*grabnic, în fund*) Cei condamnați: i-au adus la spânzurători.)

Bianca: (*a privit, lângă Ida — își ascunde ochii*) Ooo! Ii lovesc,

ii scarpă... (afară huiduțeli, fluerături și — dominant, o clipă — un strigăt de durere) Auzi! A fost cineva călcat în picioare! (alt strigăt de durere, dominând huiduțelile).

Sam: Karl!

SCENA V.

Ida, Sam, Bianca, Karl.

Karl în prag.

Sam: Garda afară, Karl! Să muște țărâna consilierul care se împotrivesște! Yar în ștreang! Și Glad! Și Brin! Și Iakow și... (a tăcut surprins, ochii la ușe).
Iakow e în prag.

SCENA VI.

Ida, Sam, Bianca, Karl, Iakow.

Tăcere și se privesc o clipă, deopotrivă de stângaci și surprinși.

Iakow: Vreau să vorbesc cu Sam.

Sam: Nu mai avem nimic să ne spunem.

Bianca: Cu un om, ca tine...

Ida: (către Karl) Dă-l afară!

Iakow: (poruncă) Vreau să vorbesc cu Sam! (și — sub imperativul privirilor lui — Ida pe o ușe iar Bianca și Karl pe alta, au ieșit).

SCENA VII.

Sam, Iakow.

Iakow: (privind în urma celor plecați, cu surâs) Cam slabi de înger, tovarășii. Asta se numește forță morală! Sigur, la mine... (s'a oprit în fața lui, cu mâinile adânc în buzunare) Crezi că nu mai avem nimic să ne spunem? În definitiv, nici eu n'am vreme de taifas. Turma de afară cere un spectacol de gală. L-am oprit, însă, în plină dramă, pentru că... mă reclama, aici... destinul tău istoric! Am venit să te opresc dela a doua prostie formidabilă. Cred că înțelegi: garda afară și...

Sam: Se umpluse paharul, Iakow. Era necesară o revărsare...

Iakow: Bun, să lăsăm asta...

Sam: Animalul care urlă în voi, de-o săptămână...

Iakow: Vorbești de consilieri.

Sam: De consilieri și mai ales de tine...

Iakow: Ești naiv. Eu nu lucrez per anima, ca tine. Iakow e omul fără inger și fără demon. Are numai inteligență istorică. N'o să fiu niciodată zeu. Dar nici prost. Christ a fost un sentimental. Napoleon, însă, o inteligență...

Sam: Iakow! Ar fi ridicol să ne situăm pe teren istoric — alături de uriașele umbre...

Iakow: Numai alături de aceste umbre mă poți înțelege, Sam!

Sam: (il fură jocul) Atunci... continuă, Cain! Curaj, Iehuda! Te ascult, Robespierre...

Iakow: (răs zgomotos și disprețuitor) Hahaa, frumosul meu Abel! Ți-aduci aminte, Josua? Erai un biet predicator în mijlocul pescarilor păduchioși. Și te-am vândut. Nu de dragul arginților, Josua! Din dragoste pentru tine... Dintr'un predicator cu picioarele goale în praful Ierusalimului, am făcut un zeu cu fruntea în nori...

Sam: Recunoștință eternă, Iehuda...

Iakow: Ți-aduci aminte, Danton? Erai avocat mediocru și te-am trimis la ghilotină, ca să fac din tine o figură superbă a revoluției franceze...

Sam: Mulțumesc, nobile domn Robespierre...

Iakow: (brusc serios și avertisment) Atât! De data asta, Iehuda e mai inteligent iar Robespierre mai prudent. Nu mai vor să se compromită pentru a doua oară în fața istoriei, aureolându-te pe tine. Surâzi? Mi-e milă de tine... Voi, marii vizionari, niciodată n'o să înțelegeți, cât farmec se ascunde în acest cuvânt magic: istoria! O depășiți, prin inconștientă de geniu dar nu o disciplinați. Povara asta rămâne pe umerii unui Iakow oarecare, umil cărător de pietre în cotița vremii... (strigă, convins) Istoria, Sam! Nu mai suntem noi, oameni mici cu necazuri tot așa de mici. Suntem asini în jug, la tăvălugul vremii.

Sam: Jugul istoriei, Iakow? Nu-l cunosc! Mi-au fost dragi oamenii și nu m'am întrebat de ce-mi sunt dragi, cum nu se 'ntreabă apa de ce isvorăște de sub stâncă. O mână o putere mai presus de ea, să iasă la lumină și să ude lanurile. Klara Uhl n'a murit pe baricadă din rațiune istorică iar martirii creștinismului nu s'au lăsat crucificați de dragul pomenirii viitoare într'o pagină de calen-

dar... Voi, marile inteligențe istorice! Un umil cotigar nu poate înțelege sublimul din zborul unui șoim...

Iakow: Din nefericire, Sam, cu o imagine frumoasă nu mistificăm adevărul! (*strigă*) Da! Au fost mari: și Christ și Klara Uhl și oricare altul, din batalioanele gloriei umane! Mari, prin sacrificiu. Dar, mai ales, mari pentru că au știut când să moară! Nu-ți spune nimic revolta consilierilor și mulțimea amenințătoare de sub geamuri, omule care n'ai știut când să mori?

Sam: (*se clatină*) Iakow! (*se privesc în ochi, îndelung*).

Iakow: ...Iartă-mă: E brutală lovitura dar... tăvălugul vremii trebuie împins cu un pas mai departe: prin noi, sau... peste noi! Nu fii trist! Ai lângă tine un prieten sau un dușman dar nu ești singur! Eu am să lovesc, să tai rănilile adânc, să trec — în ultim capitol — din fotoliul prezidențial la spânzurătoare. Cine știe, când voi simți, în jurul gâtului... (*ii tremură glasul*) Cine știe de-o să am lângă mine un prieten sau... un dușman, care să-mi aducă aminte că nu sunt singur...

Sam: Clipa asta de sinceritate, Iakow...

Iakow: Ascultă-mă, Sam! Peste câteva minute, poate, vom fi dușmani de moarte. Acum ne înfrățește același blestem. Suntem două destine istorice. Nu Sam și Iakow! Un final și o plecare la drum...

Sam: (*ascultător ca un copil*) Unde trebuia să mă opresc, Iakow?

Iakow: La alegerile prezidențiale dacă nu... pe baricadă, lângă Klara Uhl...

Sam: Așa dar, de atunci: un mort întârziat printre voi?

Iakow: Ar fi o singură ieșire onorabilă: să te retragi! Recunoșcătoare, umanitatea îți oferă, prin mine, o pensie regală și un castel imperial. Ai să trăiești ca un adevărat monarh.

Sam: Viață de umbră și lene...

Iakow: Odihnă de erou, în leagănul victoriilor.

Sam: Agonia lentă de om care n'a știut când să moară... Viața mea a fost muncă și frământare, Iakow! M'am târât ori m'am cățărat de stânci dar am mers — am rupt bariere, am răs în soare și am înfruntat furtuni. Și-acum: compromis în perspectivă de cârțiță... Nu! Mulțumesc umanității dar...

Iakow: Nu primești? (*agresiv*) Nu mă obliga să iau o atitudine...

Sam: Ar fi inutilă, prietene! Peste câteva clipe, fotoliul prezidențial e liber...

Iakow: (*îmbucurător surprins, imediat bănuială*) Nu înțeleg...

Sam: (*i-a prins capul în palme și-l privește în ochi, îndelung*) Omule (*plânge cu capul pe umărul lui*) frate omule... Ai văzut, vreodată, cum se desvelește un monument? O singură smucitură de sfoară și pânza cade iar dintre faldurile ei răsare opera de marmură. Un cuvânt al tău și negurile de pe gândurile mele s'au desfăcut iar dintre faldurile lor răsare adevărul pe care-l caut, de-o săptămână: în mine, în revolta consilierilor, în amenințările tale... Mă desprind din mine și din lume! EU, omul singur... Să întind mâna, ași atinge cerul.. Au rămas departe: orașele, cu amintirile — oamenii, cu necazurile... Ce vestmânt frumos îmbracă moartea pentru mine, în clipa asta și ce înțeles revelator.

Iakow: Sam, e ridicol să vorbești de moarte, când...

Sam: (*il doare ironia*) Destinul meu istoric, Iakow! Repar greșala de a nu fi știut când să mă opresc. Pas mai departe pe drumul ce mi l-am ales... Nu te speria! Toate se vor petrece după program...

Iakow: (*bărbia în piept*) Tu ai vrut! Eu... mă spăl pe mâini (*pași grei, spre ieșire*).

SCENA VIII.

Sam, apoi Ida și Bianca.

Sam a rămas în picioare, furat, cu același surâs amar pe figură. În acest timp, afară și în scenă, inundă lumina soarelui victorios. Pe o ușe și alta au intrat, transfigurate, Ida și Bianca, strigând:

Bianca: Soarele!

Ida: Soarele...

L-au văzut pe Sam — s'au apropiat, întristate.

Bianca: Sam!

Ida: Soarele, Sam! Triumfă lumina...

Sam: (*le privește, la rând, lung*) Ca să triumfe lumina în adevăr (*le întinde mâinile*) va trebui să ne despărțim... (*au înțeles, cu aceeași tresărare, ce va fi și amândouă, cu același gest, de-oparte și alta, au plecat fruntea pe ume-*

rii lui) Stăm, pentru ultima oară, alături și apropiem, pentru întâia oară, anii ce s'au dus. Vă recunosc, tovarășe de elanuri și înfrângeri, de înălțări și nefericiri! Vă recunosc... A fost albă floarea pe care mi-ai întins-o, soră Duniașa dar jocul tău cu furtuna, Marusia, mi-a aprins o altă floare în inimă, ca o flacăra. Nu ți-am ascultat sfatul, soră pe numele tău adevărat Smaranda, ca să urc, alături de Aura, bucuria și suferința mea dintâiu, spre fapta ce mi-a înfipt spinii în carne și mi-a sfâșiat sufletul. Sufletul sfâșiat pe care l-ai mângâiat, suavă M-elle Chrisanthème! Sufletul sfâșiat peste care pantoful tău de păpușe, Colombine, a trecut ușor ca un fulg și rău ca o sgârietură de pumnal. Iată-mă, slab pentru că eram singur și uriaș pentru că purtam pe umeri toată ticăloșenia umană, intrând în jocul purificator al morții, pe câmpurile fără număr și fără hotar ale războiului. Mă așteptai, în pragul unei lumi noi, floare nouă pe tulpina aceluiași adevăr, Klara Uhl, ca să mă arunci în marea fierbere, în lupta pentru binele tuturor și nefericirea mea. Luptând pe baricadă, alături de Klara Uhl, te ascultam în mine ca un cântec și ca o fericire, plâpândă Hilda, umanitate fragedă și imaculată. Iată-vă lângă mine, în ceasul din urmă, când — în surâsul tău, Bianca, îmi surâde eternitatea — ca să-mi fie, clocotul din inima ta de acum și de totdeauna, soră Ida, cea din urmă cuminecare, în viață și moarte, ca o bătură amară și inviorătoare. Vă recunosc! Voi mi-ați fost lumina și îndemnul, prin voi am învins și am fost învins — voi mi-ați întins cel mai gustos fruct al vieții, prin voi am binemeritat otrava amărăciunilor, pe care am sorbit-o până la fund. Vă recunosc și vă binecuvânt: tovarășele mele, amantele mele, surorile mele...

Larma de afară a crescut — amestec asurzitor de fluerături și huiduieli. Sam, Ida și Bianca au tresărit, nu cu spaimă pe figură, cu un început de transfigurare. Dar, larma e brusc zugrumată de strigătul desnădăjduit pe care-l trimite, spre terasa prezidențială, unul din condamnații de afară:

Glasul: Grația! Grațiaaaa...

Sam — stăpân pe el — inclină fruntea, în efort, ca un animal în ham și pornește spre fund, cu pasul rar, sigur.

In urma lui și alături, pornesc — în aceeași atitudine de mers peste timp și înțelegere umană, Ida și Bianca. Sam a ajuns în fund, a rămas — șovăelnic o clipă — cu o mână pe flamura neagră și alta pe flamura albă. Și, în acest moment de încordare:

Bianca, Ida: (glasul lor, ca o ușurare de dincolo de vreme) Quo vadis, Domine?

Glasul: (însă, e puternic și hotărâtor) Grația! (aproape, cu ultima fărîmă de nădejde) Gra-ți-aaa ...

Sam: a ales flamura albă și urcă cu ea în terasă. Apariția lui a fost întâmpinată cu un strigăt de uimire și de ură, de cei de afară. Apoi, fluerături, huidutele, pietre în geamuri.

Sam: de piatră, în ploaia de pietre.

Ida și Bianca, în acest timp, au ingenunchiat: una la dreapta, alta la stânga scărilor — cu brațele ridicate în adorare, așa cum sunt pictate sfințele, în icoanele bizantine.

TABLOUL 9.

Peste câteva zile, în același decor.

Fulgeră rar, pe cer de smoală.

SCENA I.

Iakow, Căpitanul.

Iakow: pași, nervos, prin încăpere. Probabil Căpitanul a adus vești rele, căroră Iakow le-a răspuns cu o avalanșă de injurii și amenințări.

Căpitanul: (e palid și îngână, vag, apărare) ... consilierii Glad și Dal au fost arestați.

Iakow: Și Brin? Și Ida? Și Bianca? Și Karl?

Căpitanul: Au fost puși în urmărire.

Iakow: Vorbel! Să fie prinși!! Te împușc la zid dacă — până mâine ... Înțeles? (o clipă, ochi în ochi — Căpitanul bărbia în piept) Altceva. Azi a strigat cineva după mine: trăiască Sam!

Căpitanul: O haimana, un măscărici de bălci.

Iakow: (s'a oprit, atent) Aha: rapsodul ... Nebunul care-l glori-fică pe Sam în cântece, prin orașe și târguri. Drum în legendă ...

Căpitanul: Acum e la închisoare.

Iakow: Sam?

Căpitanul: Și măscăriciul.

Iakow: (o clipă, apoi hotărîre) Măscăriciul la spânzurătoare: acum! Nu pentru că... a strigat trăiască Sam! Mi-e indiferent! Dar e... desgustător de nedemn, într'o Republică a Demnității, să... vociferezi pe străzi...

SCENA II.

Iakow, Căpitanul, Yar.

Yar: (a intrat, cu un dosar — se înclină) Cetățene președinte...

Iakow: (vorbește Căpitanului, fără să-l fi privit sau să-i fi răspuns lui Yar) Sam a fost adus dela închisoare?

Yar: Da, e alături.

Iakow: (același joc) Cine l-a adus?

Yar: Eu.

Iakow: (același joc) De ce nu garda? (tăcere) De ce nu garda, Căpitane? Eu am spus: Sam să fie adus dela închisoare pe jos, între un tâlhar și-un borfaș, ca să-l vadă oamenii cari i-au aruncat flori...

Yar: Ar fi fost nedemn!

Iakow: (fierbând, fără să se uite la Yar) Cine spune?

Yar: EU! (Iakow a întors capul smucit spre Yar, cu tulgere în priviri dar bătrânul le suportă) Ar fi fost nedemn: pentru noi și republică! Bine: Sam e dușmanul republicii, azi! Ieri, însă...

Iakow: Ieri a fost dușmanul destinului meu istoric!

Yar: Oricum: un dușman ca Sam se respectă!

Iakow: Cine mă obligă?

Yar: EU și republica!!

Iakow: (în același gest nervos, ochii la Yar — o clipă, încordare — apoi, Iakow surâs, cu ochii mici la Yar, vorbindu-i Căpitanului) Câți... consilieri la închisoare, Căpitane?

Căpitanul: Patru, cu Sam.

Iakow: (nu și-a luat ochii dela Yar) Măine... o să avem nevoe de... cinci spânzurători!!
Căpitanul a ieșit.

SCENA III.

Iakow, Yar.

Iakow: (*lângă Yar, dojană*) Ești singurul consilier pe care încerc să mi-l fac colaborator. Ai avut o atitudine fermă și-ai lansat câteva replici inteligente împotriva lui Sam. Imi pare rău, pentru tine, că mă desiluzionezi. Fii atent: îți acord, o săptămână, termen de reabilitare.

Yar: Sunt prea bătrân, Iakow și prea de multe ori am înfruntat moartea, ca să mai tremur acum.

Iakow: Amenințare?

Yar: Nu, mai curând...

Iakow: Discurs funebru?

Yar: Da, pentru consilierii arestați. De ce prigoană împotriva lor?

Iakow: Pentru că sunt proști. Un prost nu poate fi demn! Deci: o povară pentru republică...

Yar: Așa dar, toți dușmanii lui Sam au fost proști?

Iakow: Toți, afară de mine! Și tu: întrebare umilă, nu rechizitoriu! Alături de mine și de republică.

Yar: Să nu uităm că republica...

Iakow: Eu sunt republica!!

Și se privesc o clipă, drept.

Yar: ... Sam tot așa a spus: eu sunt republica!

Iakow: Și?

Yar: (*semnificativ*) ... i-am adus dosarul și sentința!

Iakow: Nu sentința, Yar! Act de inteligență politică. Sau, mai bine: de... contrabalansare. De-o parte, istoria care se răzbună — de alta, Iakow, care se apără. Destinul meu istoric nu poate suporta gestul de Christ al omului Sam. Sentința, așa cum a fost redactată, îi smulge aureola. Sacrificiul lui rămâne fără prestigiu! Te miri? Mi-e milă de tine, inteligență contemporană...

Yar: Nu mă mir, Iakow! Incepe să-mi fie frică de tine...

Iakow: Prin frica de acum faci întâul pas spre demnitate.

SCENA IV.

Iakow, Yar, Căpitanul.

Căpitanul: (*a intrat repede*) Consilierul Brin a fost prins.

Iakow: Du-l la închisoare.

Căpitanul: E rănit de moarte. Nu cred să mai ajungă...

Iakow: (surprins) A! Auzi, Yar! Săracu' Brin... Să-l văd. (iese repede, urmat de Căpitan).

SCENA V.

Yar, apoi Sam.

Yar: privire în urma lui Iakow și respiră adânc. Pași rari, la ușe, face un semn celor de afară.

Sam: intră escortat de doi oameni din gardă. Are hainele rupte și o rană cu sângele închegat la tâmplă.

Yar: semn, oamenilor din gardă, cari se supun și iese.

Singuri: Sam și Yar și se privesc.

Yar: o lacrimă, în ascuns.

Sam: (se clatină) Fii bun, domnule profesor... (grabnic, Yar îi oferă un scaun. Sam stă, îl doare piciorul când îl îndoieste) A! iartă-mă, domnule profesor, dacă... Inspăimântătoare durere! O copită de cal, când s'a repezit mulțimea să mă linșeze... (*Yar:* lângă el, cu o povară pe umeri) Yar! Știi care-a fost întâiul om care-a ridicat piatra și m'a lovit? Dictatorul de ieri, omul pe care-l grațiasem... (*lacrimi stăpânite*) Am avut putere să surâd, și să-l iert...

Yar: (e prea grea povara de pe umeri — în genunchi) Iartă-mă și pe mine, Sam! Și eu ți-am fost dușman. Iartă-ne pe noi, oamenii! Abia acum ne dăm seama ce orbi am fost, abia acum înțelegem...

Sam: (surprins, în scaun — își adună puterile și se ridică, drept — pare mai puternic, mai tânăr, cu altă lumină pe figură — în urmă, Sam se pierde, i se retușează contururile — au rămas numai ochii, mari, din ce în ce mai mari și mai umezi) Învață-mă, Yar! Imprumută-mi un cuvânt, ca să-ți pot răspunde...

SCENA VI.

Sam, Yar, Iakow.

Iakow: (a intrat, se întunecă, oprit în prag) A! Așa de curând prieteni? Așa de curând în genunchi, bătrâne Yar? Și lacrimi? Pentru Sam lacrimi ori...?

Yar: Lacrămile sunt pentru mine, Iakow..

Și în timp ce Yar coboară la masă, caută în dosar și se pregătește de lectură:

Iakow: (lângă Sam, cu grije și dragoste umilă) Și tu în picioare, scumpul meu Sam! Stai jos, te rog! Picioarul? Mai bine, nu? Și rana dela frunte? Ce animale... (strigă sincer) Oamenii! Oamenii tăi dragi... (râs printre dinți) Gest în aureolă... (glumă meschină) Și-acum moarte năpraznică, în spânzurătoare...

Sam: Pentru mine nu-i năpraznică, Iakow! Dimpotrivă! Pentru Sam de acum, moartea e descătușare, trecere dela strada cu noroi a lumii, la grădina cu îngeri...

Iakow: Te ascultăm, Yar! (Yar nu vede de lacrimi, apropie sentința miop) Pune ochelari, dacă nu vezi!

Sam: Nu plânge, Yar! Am rămas în afară de viață, de mult. Sunt ca un ocnaș care și-a ispășit osânda. Bucătarii nu-i mai dau să mănânce, gardienii nu-l mai pun la muncă, tovarășii de odinioară nu-l mai primesc în mijlocul lor. E un om de prisos, aici și oriunde...

Yar: (citește, slab) Tribunalul republican, Sentință... Cluj

Iakow: Fără titlu și introduceri. Treci la considerentul principal. Și mai tare, Yar! Nu uita că citești, în fața istoriei, o sentință tot așa de istorică!

Yar: (plânge ca un copil) ...considerând că gestul cetățeanului Sam, acuzat de crimă de les-umanitate, se reduce, în fond, la o simplă atitudine sentimentală și inofensivă, în numele demnității umane: îl grațiem...

Sam: (a tresărit, i se pare că n'a auzit bine) Cum? Ai spus... că...?

Yar: ... îl grațiem pe inculpatul Sam...

Sam: (priviri rătăcite, groază și degetele înfipite în păr) Aaa! (se clatină și i se stinge glasul) Iakow! Nici fărăma asta de fericire, Iakow...

Iakow: a sunat, au intrat cei doi oameni de gardă, la dreapta și la stânga lui Sam.

Iakow: (la ușe, cu gest august) Cetățene Sam, în numele demnității, ești liber!

Sam: (în timp ce oamenii de gardă îl împing spre ieșire) Iakow! E o crimă, Iakow... (s'a cramponat în prag, ca în fața unei primejdii) Nu! Oriunde: în moarte, spre tortură, în

streang dar nu afară, nu în viață... (efort ultim, cu brațele întinse desnădăjduit, peste umerii oamenilor de gardă, spre Iakow și Yar) Iakow! Yar!

Oamenii l-au svârlit afară, brutal și au închis ușa în urma lui.

SCENA VII.

Iakow, Yar.

Oamenii de gardă, în atitudini de sfinx, la ușa.

Iakow: bărbia în piept.

Yar: e cu spatele și-i tremură umerii de plâns.

Iakow: (strigă, mai mult ca să sfâșie tăcerea ce-l apasă) Yar! Nici-o lacrimă ori...

Yar: ...moare pe trepte ori se sinucide, Iakow! Fi milostiv, cel puțin și...

Iakow: (surprins) A! (îngândurare, cu ochii în gol) Dacă moare ori se sinucide, atunci... (în aceeași atitudine gânditoare și pronunță rar, convins că punctează o clipă mare în favoarea carierei lui istorice) Scrie, Yar: departamentul finanțelor, unasutămii coroane, fond pentru... funeralii naționale...

EPILOGUL

I.

Decor: prolog.

Han, în sat lipovenesc, pe malul mării.

În fața hanului.

Amurg târziu.

Hanul e pustiu.

Se văd fășii de cer, prin acoperișul spart.

SCENA I.

Sam, apoi Pavel.

Sam: (cerșetor, istovit de drum — privește împrejur, atent — recunoaște locul cu greu și are o tresărire de bucurie) Aici a fost. (grabnic și bate în ușa hanului) Hangiule! nu-i răspunde nimeni) Marusia! (tăcere) Soră Duniașa.

Pavel: (în drum spre casă, aproape orb și se conduce cu un to-

iaș, antenă întinsă șovăelnic în întuneric — a auzit cuvântul lui Sam și s'a oprit) Cine strigă?

Sam: Eu, bătrâne. Un călător. Căutam... A fost odată un hangiu, aici.

Pavel: Țărână, de mult...

Sam: Avea hangiuul o fată: Duniașa.

Pavel: La cer, între îngeri...

Sam: Avea hangiuul altă fată: Marusia.

Pavel: În fundul mării, într'o noapte de furtună...
O clipă, ca o povară.

Sam: Mai era la han un pescar: Pavel.

Pavel: A fost. A rămas numai umbra lui...

Sam: *(licăr slab)* Tu, bunicule? Și nu mă recunoști? Eu sunt omul care a vrut să moară.

Pavel: Câți oameni n'au vrut și nu vor să moară...

Sam: Omul care s'a aruncat în mare.

Pavel: Sunt atâți oameni cari s'au aruncat în mare...

Sam: Sam, pe care l-ai smuls din valuri.

Pavel: *(a tresărit)* Cum? *(il pipăe: hainele, figura)* Tu, Sam? Un cerșetor, ca tine, Sam?

Sam: *(sugrumat, pe o piatră, cu bărbia în piept)* Viața, bunicule...

Pavel: Te-ai readus furtuna la mal...

Sam: Epavă netrebnică, cerșetor gonit dela porțile morții cu pietre... M'am târit pe drumuri, până aici. Am ajuns. Simțiam nevoia să mă regăsesc o clipă: pe mine, Sam de odinioară — să mă bucur de surâsul lui de atunci. Am regăsit numai stânca de pe care mă aruncasem în mare. Stânca, în noapte și în eternitate, ca un simbol! Mă așteaptă, din noaptea când m'ai smuls din valuri... Ea o să fie mai milostivă ca spânzurătorile lui Iakow. *(plânge)* Tu nu știi bunicule, tu nu poți înțelege toată grozăvia...

Pavel: Paharul trebuia sorbit până la fund.

Sam: Plecasem să lupt, să înving...

Pavel: Tot pământul e plin de oameni ca mine, ca tine, ca el, plecați să lupte, să învingă, să urce spre culmi. Toate drumurile serii întorc oameni ca mine, ca tine, ca el, epave pe cari furtuna le aruncă la mal, sfărâmături dintr'o corabie pornită în larg cu muzici și steaguri fâlfâitoare în soare.

- Sam:** | Și nici un liman? De ce atâta frământare, atâta suferință, dacă — același final banal? Cu ce rost, încotro avalanșa asta oarbă între leagăn și mormânt?
- Pavel:** (*rar, ca o litanie*) ... îmi aduc aminte de un roman. În final, e vorba de un tren care pornește singur în noapte. O goană apocaliptică în întuneric. Autorul nu ne dă icoana catastrofei. Dar ne lasă cu impresia halucinantă a trenului ce fuge vijelios, spre obstacol sau prăpastie. Suntem siguri că se va rostogoli, în curând. Il simțim trecând prin noi, peste noi. Il vedem cum se apropie, cu fiecare moment, de moarte. Și nu avem nici-o putere...
- Sam:** Și călătorii?
- Pavel:** Glumesc și cântă și râd — ori dorm...
- Sam:** (*ochii mari în gol*) Trenul fuge, în noapte, spre moarte...
- Pavel:** Iar călătorii glumesc și cântă — ori dorm...
- Sam:** (*fior*) Frig...
- Se aud, departe, clopotele unei biserici.*
- Pavel:** Slujbă, la biserică. (*în genunchi*).
- Sam:** (*în picioare, în mijlocul scenei, cu brațele ridicate spre cer*) Sfințească-se cerul și pământul, în numele suferinței noastre fără popas! Cred! Cred! Cred în suferință — singurul adevăr, singura viață, singura fericire, singura înălțare...

II

Același decor.

Noapte.

Furtună, pe mare.

Mugetul mării.

Șuierul vântului.

Luna, printre nori.

SAM: *apare, ca o arătare — spre fund, cu pas egal și încovoiat, s'a urcat pe stâncă și — după o clipă de crucificare pe zare — se aruncă în valuri.*

O clipă de liniște.

Și iar:

Mugetul mării.

Șuierul vântului.

Dar acum nu mai strigă nimeni, pentru Sam, cum a strigat, în prolog.

GLASUL: *Ohé, cârciumare! S'a aruncat un om în mare...*

Numai pescarii dela biserică — departe și cum se pricep — cântă pentru suflutele călătoare pe valuri...

GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU

LA CENTENARUL MORȚII LUI SAMUIL VULCAN

de IOAN GEORGESCU

La Crăciunul acestui an (1939), se împlinește veacul dela moartea lui Samuil Vulcan.

Fiind el cea mai luminoasă figură de Mecena a tinerei noastre literaturi și culturi, la începutul veacului trecut, fiind și întemeietorul liceului, ce-i poartă numele, dela Beiuș și, prin acest liceu cu trecut glorios, mai mult decât secular, ctitor de zonă culturală și, prin această zonă, de Țară Românească, în aceste părți, mai fiind și străunchiul lui Iosif Vulcan, fondatorul vechei noastre reviste „Familia”, adevărat panteon al Românis-mului în vremea ei, — iată tot atâtea titluri care justifică rândurile de comemorare ce urmează.

Samuil Vulcan s'a născut la Blaj în 1758, patru ani după deschiderea renumitelor școli românești din acest orașel.

Un străbun al său, Mihai, feciorul vornicului Vulcan se refugiază în Ardeal de groaza lui Șerban Cantacuzino, domnul Munteniei.

Orfan de tată, el îndură în copilărie tratamentul aspru al tatălui său vitreg. Astfel cetim că odată îl trimite să-l înlocuiască la coasă într'unul din fânațele vlădiciei dela Blaj. Fiind elev în cursul superior al liceului, obișnuit cu cartea și cu condeiul, nu cu sapa și cu coasa, vechilul moșiei vlădicești observă numai decât stângăcia tânărului. De aceea îl agrăește: „tu nu știi cosi”! — „Voiu învăța”, zice cel agrăit. „Cum ești claisficat în școală”? — urmează vechilul. „Cu foarte bine”, răspunde tânărul. Atunci vechilul, om cu știință de carte, începe să vorbească latinește cu Vulcan. Văzând cât de bine stăpânește acest tânăr minunatul graiu al lui Cicero, îi spune: „Pune coasa jos; nu e de tine”! „Dar ce să fac?” — întreabă mai departe școlarul. „Cine îndepli-

nește robota tatălui meu?" „Du-te, fiule", încheie vechilul, „și-ți vezi de carte. Și, ca să nu te mai trimită tatăl tău la treabă, iată îi iert această corvadă. Când vei isprăvi cu școala, pleacă la vlădica Moise Dragoș din Oradea, unde e vlădicie nouă și-i mare nevoie de tineri ca tine".

Amintim acest moment de grea încercare din viața marelui chiriarh pe care urmașul său în scaun, Excelența Sa Înalt Prea Sfințitul episcop Valeriu Traian Frențiu, a ținut să-l cinstească și sub raport edilitar, construind două aripi noi la cele două licee de băieți și de fete din Beiuș, fiindcă acest moment e foarte caracteristic și ne ajută să-i înțelegem sufletul.

Prin acest amănunt al vieții sale, el se aseamănă cu marele său urmaș, al doilea reîntemeietor al tuturor așezămintelor sale eparhiale, Mihail Pavel. Și despre acesta citim că într'o zi de Paști, ca elev de curs superior al liceului din Coșițe (Cașovia), neavând ce mânca și fiindu-i rușine să cerșească, s'a dus pe câmp, a cules măcriș și alte buruieni și așa și-a stâmpărat foamea.

Privind astfel de întâmplări în perspectiva biografiilor lor întregi, dar mai ales în perspectiva istoriei noastre naționale și bisericești, ne convingem odată mai mult de adevărul Scripturei că pe cei ce-i iubește Domnul, îi încearcă și că suferințele, durerile sunt praznicele cele mai alese ale sufletului omenesc.

În 1778, canonicul Gheorghe Fărcaș îl ia cu sine și-l aduce la Oradea, unde episcopul Moise Dragoș îl primește cu bucurie în clerul nouii sale eparhii, întemeiată abia cu un an mai înainte (1777) de papa Pius VI.

Văzând episcopul ce tânăr distins e noul candidat de proeție, îl trimite în celebrul institut Sancta Barbara din Viena pentru studii mai înalte.

Pe lângă limbile caldice (latină și elină), el învață germana, franceza, italiana.

În 1784, anul revoluției lui Horia, Samuil Vulcan e hirotonit diacon al catedralei unite din Oradea.

Cunoscându-l și prețuindu-l între timp și nemuritorul împărat Iosif II, îl cere dela episcopul său Moise Dragoș, ca director de studii în amintitul institut.

Chiriarhul se desparte de el cu cuvintele: „Acum pleacă din mijlocul nostru floarea eparhiei".

Abia sosit la Viena, institutul se mută întâi la Agria (Ungaria), pe urmă la Lwow în Polonia, astăzi Rusia Sovietică. Aici

învață bine și limba poloneză. I se oferă chiar o catedră la Facultatea de teologie a universității de acolo. O ia altul, un Arman, protejat de arhiepiscopul său.

În 1788, după patru ani de preoție, e numit canonic, adică sftenic eparhial la Oradea, dar e reținut câțva timp încă în fruntea institutului din Lwow.

În 1792, revine la Oradea, unde e vicarul general al episcopului Ignatie Darabant. În acest timp, are prilej să cunoască atâta lume românească ce se perindează la ospitaliera curte a acestui episcop.

Vorbind de Samuil Vulcan, Samuil Micu, întâiul între triumvirii Școlii Ardelene, spune despre el, „că-i om foarte învățat și harnic”.

Gheorghe Șincai îl numește înzestrat cu tot felul de știință și literatură (Omnigena eruditione ornatissimum et humanissimum) și că volumul lui de predici dogmatice și morale sunt bine lucrate în românește și gata de tipar. Tot Șincai îl numește mai târziu „hrănitorul” său „prea dulce”.

Samuil Vulcan recomandă, după moartea lui S. Micu, pe Petru Maior, „ca bărbat foarte potrivit pentru această slujbă” de revizor al cărților românești la tipografia universității din Buda.

Până și hârtie de scris le dă Samuil Vulcan acestor mari învățați ai neamului din fabrica de hârtie întemeiată de el la Finiş, lângă Beiuș.

El, însă, ajută nu numai pe uniți. Aceeași inimă și mână darnică o are și pentru frații săi ortodocși. Fabulistul Dimitrie Țichindeal prin mijlocirea lui, scapă de prigonirile Sârbilor. În mijlocul acestor prigoniri datorite coreligionarilor săi, el se îndreaptă spre Samuil Vulcan cu aceste cuvinte: „Milostive Patroane, scoate-ne din pământul Egiptului și din casa de robie”. „Preparandia” (școala normală) ortodoxă română din Arad, cu ajutorul lui, „își află așezământul”. El descurcă și pe românii din Lipova, precum lui, în cea mai mare parte, i se datorește ierarhia ortodoxă română, în locul vechei ierarhii pravoslavnice sârbești din Arad. „Nu știi, bine sau rău am făcut”, zice Samuil Vulcan către arhiducele Rainer din Viena, recomandând de episcop ortodox român al Aradului pe Nestor Ioanovici; „asta una știu că e Român și cel mai rău Român e mai bun pentru neamul său decât cel mai bun Sârb.

Când apoi episcopul ortodox român al Sibiului Vasile Moga

i se plânge de mulțimea vrăjmașilor ce-l împresoară, căutând să-l umilească și, prin aceasta, să rușineze „toată ruda” — zice Moga — adică nația „românească”, Samuil Vulcan îi scrie semnificativ să aibă răbdare, căci „timpul va strica cetatea răutății”.

Cât de luminoase ne apar acum, în perspectiva faptelor împlinite, aceste cuvinte profetice!

Și cât de mișcat vorbește de acest „Mețenaș (sic) a culturii românești și al său făcător de bine”, doctorul Paul Vasici Ungureanul, autorul unei Dietetici populare, tipărită cu cheltuiala acestui Mecena, și unul din cei dintâi membri ai Societății academice, Academia Română de astăzi. A-l lăuda pe el, — scrie doctorul Vasici, — atâta ar fi, cât a da soarelui lumină”.

Tot în zilele lui (1811), 72 de parohii românești din părțile sătmărene, aparținând până atunci eparhiei rutene de Muncaciu, prin binefăcătoarea acțiune a acestui patriot sunt desmembrate din numita eparhie ruteană și încorporate episcopiei românești din Oradea. Nu mai vorbim de vizitele sale canonice, tot atâtea triumfuri de Româanism în aceste părți de graniță nici despre opera de căpetenie a vieții sale, întemeierea liceului ce-i poartă numele, la Beiuș. Despre această din urmă operă există o excelentă monografie istorică datorită regretatului profesor Dr. Constantin Pavel, propusă de d-l Simion Mehedinți Academiei Române s’o încoroneze cu premiul de o sută de mii de lei, — propunere căreia nu i s’a dat urmare.

Amintim, însă, că acțiunea binefăcătoare, larg creștinească, a episcopului Samuil Vulcan, trece dincolo de granițele limbii și ale neamului.

El e consultat de cei în drept în 1816 la numirea episcopilor de Muncaciu, Epérjes și Crisevatz (Alexiu Potsy, Grigorie Tarkovits, Basil Popovits). Pe titularul scaunului episcopesc din urmă îl hirotonește chiar el, la Oradea.

Cu acest prilej, Samuil Vulcan, rostește una din acele clasice cuvântări, atât de mult admirate de triumvirii Școlii Ardelene, pe care, ne facem o deosebită plăcere, s’o tălmăcim în românește acum, după un veac și mai bine dela rostirea ei.

Iată această cuvântare!

„Prea Sfințite Părinte Episcop Eparhial,

„Când Te felicit pentru taina hirotoneiei vlădicești chivernisită de mine astăzi cu toată rânduiala sărbătorească, o fac aceasta cu atât mai mult, cu cât pot să nădăjduiesc, în temeiul aleselor Tale

însușiri și a razelor Tale daruri sufletești că eparhia de Dumnezeu păzită dela Crisevatz, prin conlucrarea Ta, de bună seamă va vedea cum i se înalță bunăstarea”.

„Nu vreau să înșir aici, înaintea Ta, în această adunare de credincioși, cele ce ai săvârșit pentru slava lui Dumnezeu din tinerețe și până la vârsta de acum, ca să nu jignesc smerenia Ta, spunând Domnul însuși, când veți face toate cele poruncite vouă, ziceți: Slugi netrebnice suntem! Ce eram datori să facem, am făcut”.

„Cu adevărat pildă Te-ai făcut credincioșilor în cuvânt, în purtare, în dragoste, în credință, în curăție, credința, învățătura, integritatea, viața, obiceiurile Tale probate sunt înaintea tuturor... Mișcat de acestea, cucernicul și înțeleptul Rege Te-a numit de episcop la Crisevatz, încheind din viața Ta de până acum că din toate puterile Tale te vei năzui să ridici slava lui Christos, binele patriei, mântuirea tuturor credincioșilor și sfințirea Ta, atât cu cuvântul, cât și cu pilda.

„Cu tot dreptul se bucură, deci, eparhia de Crisevatz că Te-a dobândit de Arhipăstor, care, ca bun ostaș al lui Isus Christos, împodobit cu credință nepătată să păzești biserica fără prihană, să se facă harnic muncitor al lui Dumnezeu, propovăduind drept, fără greșală, cuvântul adevărului, care să nu fie stăpânul, ci oglinda clerului și a poporului său, care cu dumnezeiască bunătate să lege ce s'a stricat între credincioșii încredințați lui, să tămăduiască pe cei bolnavi, să caute pe cei pierduți, să întărească pe cei buni, a cărui credință către Dumnezeu să fie curată și nepătată, să cerceteze pe orfani și pe văduve în necazurile lor, să dea celor mici înțelegere, celor mari știință și înțelepciune, să întărească pe cei obosiți, să sprijinească pe cei ce se clatină, să proptească genunchii celor ce tremură, să facă judecată și dreptate, să scape pe cei robiți din mâinile asupritorilor lor. El să fie blând în îndreptarea celor răi, judecător fără mânie, vrăjind sufletele ascultătorilor ca să urmeze virtuțile, nepărăsind judecata în cumpăna dreptății. El, dacă e nevoie, și sufletul să și-l dea pentru frații săi, tare crezând că, chiar dacă s'ar găsi în mijlocul umbrei morții, nu trebuie să se teamă de rău, fiindcă cu el este Dumnezeu”.

„La aceste urări ale celor de față, adaug pe ale mele, ca Dumnezeul a tot darul, care ne-a chemat la vecinică slavă prin Isus Christos, să-Ți dea înțelepciunea nedespărțită de scaunele Sale, ca să fie cu Tine și să lucreze prin Tine, să știi ce-I este

plăcut și să Te povățuiască la răbdare, ca primite să fie faptele Tale și să-I păstorești turma cu dreptate. Să lupți lupta cea bună, să ajungi la capătul drumului, să păzești credința ca atunci, când se va arăta Stăpânul păstorilor să te învrednicești a primi vestejita cunună a slavei cerești. Darul Domnului nostru Isus Christos cu voi cu toți și dragostea cu voi cu toți în Isus Christos. Amin”.

Dacă am reprodus în întregime această cuvântare clasică, este pentru că ea reoglindește exact idealul de arhipăstor creștin așa cum l-a imaginat și a căutat să-l înfăptuiască nemuritorul Samuil Vulcan.

Multe ar fi încă de zis în legătură cu cuvintele și faptele acestui mare chiriarh.

Ajungă deocamdată atâta, pentru că orice cititor român al „Familiei” vechi și mai ales al celei de astăzi să aducă slavă și închinăciune lui Dumnezeu, pentru că înainte cu un veac și mai bine ne-a învrednicit de asemenea povățuitor.

Binecuvântat fie în veci!

Ioan Georgescu

SATUL BIHOREAN

— ANCHETĂ FĂCUTĂ ÎN SATELE: CRÂNCEȘTI ȘI HIDIȘEL
DIN PLASA CEICA —

de TITUS L. ROȘU

E un adevăr care nu se poate contesta: că satul românesc nu este acelaș pe întreg întinsul țării. Deosebiri care și se par puțin importante, dau totuși, un alt caracter fiecărui sat.

Pe de o parte, e prea slabă tăria sufletească pentru menținerea tradiției bune: Rușinea de ea. Dragostea de portul național de pildă, li se clatină la orice adiere de vânt, la orice aluzie răutăcioasă a vizitatorilor, fie streini fie români. Nu mai vrea să-și poarte ismenele albe sau sumanul, nu pentru că ar fi mai scumpe și nici că s'ar murdări prea repede, ci, pentru că, la oraș „domnii” îi trag de ele și râd de ei. Țăranul de aici, nu are tăria de a sfida înconștiența. Ci, rușinat, la prima ocazie, își schimbă haina. Dacă ar rămâne cu haina lui nouă, la oraș, n'ar fi nimic. Dar țăranul muncitor așezat la oraș, o aduce în sat împreună cu un spirit nou, de jenă față de haina străbună, transformându-se apoi în hulitor al obiceiului străbun. Și acești puțini la număr, au o influență foarte mare asupra satului întreg. „Ce, domnule, îmi spunea unul, cu atâta dușmănie încât părea că vrea să se năpustească asupra mea, pentru că nu am fost entuziasmat de portul lui cel nou, — vei vedea d-ta, că peste câțiva ani, nimeni nu va mai purta haina cealaltă”. Se mândria cu modernizarea satului lui, un om dintr'un sat înădușit în primitivitate și între dealuri, din Crâncești.

Dacă tradiția bună o înlătură, din lipsa unei educații naționale conștiente, de cea rea nu vrea să se lase nici mort. Dimpotrivă, o cultivă. Tradiția rea care e moștenirea unor vremi de iobăgie și nu din aversiunea strămoșilor noștri față de carte și progres, e complacerea în analfabetism de teama necunoscutului

și a încordării fizice și intelectuale prea mari. Sau mai bine complacerea în vegetare. Dar și pentru că munca lui în raport cu produsul e mult mai grea. Țăranul acestor sate păstrează felul de a munci al bătrânilor, necunoscând și alte posibilități de câștig decât cele bătrânești. Intr'un sat abia dacă unul a îndrăznit să se ocupe cu stupăritul, de frica batjocurei; pomăritul, e necunoscut. Omizile sunt făpturile lui Dumnezeu și cine să le poată stărpi. Nu vreau să recunoscă imensa pagubă ce le-o fac. Lenea și nu prea multa muncă e cauza acestor stări. Și lipsa de inițiativă. „Bine e cum a fost până acum” e lozinca celor mai mulți. Nu pot, n'au ajuns încă să prețuiască avantajele cărții și a raționalizării muncii. Și nici răul pe care l-ar putea evita prin puțină muncă nu-l înlătură. „Cine se poate apăra contra omizilor? Și, apoi, și ele tot dela Dumnezeu sunt și de aceea au dreptul să trăiască”. Nu cunosc pericolul fluturilor: de-alungul uliții și în șanțurile noroioase, se înșiră insectele periculoase una lângă alta ca mărgelile pe ață iar omul trece fără să-i pese. Nici poveste de-o ofensivă la care să-și angajeze copiii, sau clipele lui libere. Dacă, totuși, unul se găsește ca să-și curețe pomii, vecinul, în așteptarea deslegării Dumnezești, îi împrumută primăvara alte omizi. E o completă lipsă de solidaritate — din cauza neștiinței și a indolenței — și de prețuire a muncii și a bunului altuia. Viața socială e necunoscută. Șezătorile și „Higeghe”, nu reușesc să-i adune în vederea muncii constructive sau a apărării colective. E un element însă, săteanul, care poate fi creat după nevoile națiunii. Și cu vorba bună, dar mai ales cu forța. Binele, trebuie să i se facă încă cu forța. Sfidează, suspectează și e neîncrezător. De aici pornirea de a face contrariul. Și, mai ales, e convins că orice noutate, chiar când e convins că e pentru binele lui, cere noi sacrificii, nouă contribuție, dublarea muncii lui, celui care are „cea mai grea muncă de pe fața pământului”, dovedindu-ți aceasta cu mâna lui bătătorită și cojită.

Această prețuire unilaterală a muncii, infiltrată de nepăsarea din trecut, e răul care îl roade până la inimă. Nimeni nu muncește mai mult decât el: „noroc că noi suntem o sută iar d-voastră doi — adecă eu cu popa — (asistam la o sfințire de grâne) că altfel nu v'am putea ține”. „Se crede exploatat fără să-și poată îngădui a crede că fără cei doi cari întruchipau „domnii” el ar fi într'o stare mai rea decât animalul. El vrea să fie prețuit ca singurul factor productiv și stăpân. A fost așa obișnuit: „tu ești talpa țării și așteaptă dela toată lumea să-l resfețe.

De aceea, când preotul îl face atent că este dator bisericii, el se revoltă, amenință cu trecerea la uniți sau aiurea. Biserica este a satului... deci și banii. Că plouă în ea, grija popii.

E nemulțumit din cauză că „domnii” mănâncă mai bine. Adecă de faptul că nevasta lui nu știe să-i facă o mâncare cum se cade din alimentele pe cari le cultivă el și le vinde în târg.

În satul românesc de azi sunt trei pături suprapuse, trei lumi cu totul deosebite, în afară de cei de cari trebuie să asculte întreg satul.

Cele trei straturi suprapuse, reprezintă trei sate (criteriul ar fi evoluția. Dar, pentru că generația tânără nu aduce nimic avansat nici în spirit nici în faptă, e decăderea): Primul ar fi satul vechiu: bătrânii cu pletele pe umeri, îmbrăcați în cioareci, ismene, cămăși și cojoc, mai curați decât cei în „briceș”, cumiți și ascultători. Un bătrân, de vre-o 73 de ani, comenta cu regret pentru trecut, exemplul de muncă dat de niște concentrați din alte părți cari l-au învățat cum se plantează via. Și, spunea bătrânul, mi-au pus întrebarea, din ce îmi plătesc eu porția? Din ce? Vând o vacă sau un vițel. Rău, i-au răspuns ei. Noi o plătim dintr'un măr sau dintr'un cireș. Iar din ceilalți de pe bucățica noastră de pământ, trăim câte 6 persoane. Și câștigăm pe an câte 40.000. Patruzeci de mii, nu câștig eu, spune moșneagul, după ale mele 40 pogoane, nici în patruzeci de ani.

E un fapt autentic. Ceeace surprinde plăcut însă, e faptul că moșneagul se gândea nu numai la paguba atâtor ani, la cum și-ar putea reface averea. „Ci mintea mea nu mai prinde”

Câțiva mai sunt dintre aceștia cari mai rătăcesc prin sate. Dar apar ca niște ființe din alte vremi. Pe ei, singuri, i-am văzut în Duminica Rusaliilor făcând mătâniile de două ori, apoi o sărutare și a treia mătânie. Totuși, n'aș putea spune că ceilalți n'au sărutat icoanele și că n'ar fi luat parte la procesiune. Dar puțin, foarte puțin ordonați...

Al doilea sat îl formează generația tânără — cei dela 15 la 30 de ani. Sunt îmbrăcați în haine „briceș”, sunt „sfătoși” și convinși că știu totul. Pentru aceștia, obișnuți cu orașul, cu trai bun, adică în trândăvie, fiindcă ei numai asta o văd la toți orășenii — satul e un chin, o nenorocire. Aceștia sunt „exploatații” — deloc respectuoși și încăpățânați. Cu multă băgare de seamă, am întrebat pe unul, care se ținea de-oparte și sfida: de ce și-a schimbat haina lui strămoșească. Cuprins de furie, s'a repezit la mine, înhățându-mă de haina scurtă de sport: „Asta nu-i româ-

nească. Și a mea este. O purtăm astăzi cei mai mulți și peste câțiva ani o vom purta toți”.

Venind iar vorba despre greutatea muncii lui, i-am dat exemplul minerului care trebuie să sape în măruntaiele pământului la lumina unui opaiț fără soare și aer. Sau truda și pericolul marinarilor. „Pentru ei, îmi răspunde, nu munca e mare, ci pericolul... dar greutatea tot a noastră e mai mare. Și pentrucă nu era mulțumit deloc de munca „domnilor” i-am dat exemplul truda unui medicinist, care abia la vârsta de 20 ani, în cel mai bun caz, poate termina cu școala. Apoi, de aci încolo, cât trebuie să mai învețe încă!

„Da eu ce greu am învățat plugăritul. Până la 18 ani am fost păstor la vite. Atunci m'a pus tata la plug. N'am putut învăța. Abia am reușit după 5 ani. Ce crezi, dumneata”!

După multă vorbă abia am reușit să-i dovedesc că poate fi și altă muncă mai grea decât a lui.

Intre aceștia sunt și premilitarii. N'aș putea spune că le-ar lipsi oarecare disciplină. Dar haina pe care o purtau, nu era nici a satului vechiu, nici premilitară: erau albastre sau negre. Nu se va putea apăra de distrugere vechiul nostru port decât obligând, pe lângă basca de culoare cachi, costumul vechiu al satului: gaci — cari sunt scurte, cu cămașă vara — cioareci de lână iarna și cojoc sau suman. E necesară nu numai disciplina în meșteșugul armelor ci și, să li se impună și respect pentru tradiție și dragoste de trecut. Numai în felul acesta se va alimenta voința de solidaritate cu nația. E un proces psihologic care se impune pentru trăinicia țării. Țăranul trebuie transformat sufletește pentrucă această vrere însemnează o nemărginită dragoste pentru tot ce aparține trecutului și viitorului neamului.

Al treilea sat e satul de tranziție: cei dela treizeci la cincizeci de ani, cu haine vechi și noi. E omul sbuciumat de cea mai mare tragedie: ruperea de un obicei pe care el l-a trădat și lumea nouă pe care încă nu o cunoaște dar i se impune de copii.

Copiii mărunți, de școală, au exemplul fraților mai mari și al părinților.

Nicăieri însă, n'am primit un exemplu mai grăitor și mai convingător de tradiționalismul femeii, de conservatismul ei, ca aici. Nu rochii de stambă, ci aceleași poale și spăcele. O lume care vrea să se continue, se vrea apărută.

Totuși, satul, nu este nici pe drumul pierzării. Bunul simț, ascultarea și dragostea de trecutul neamului și de avuțiile lui su-

fletești și materiale de jertfire pentru ele, ancestrale calități românești, izbucnesc din mulți. Dacă împrăștii pătura terorizantă care s'a suprapus, apare românul adevărat. Nu cu acesta e de luptat, ci cu cel dintâi. Impotriva acestora nu se poate lupta decât cu forța. În dosul lor e satul adevărat, dornic de cultură și, prin muncă și carte, de un trai mai bun.

Dacă țăranul comunelor din unele părți ale Bihorului e așa cum l-am descris, se datorește, în primul rând împrejurărilor vi-trege dinaintea unirii noastre naționale și puținului interes al statului român în cei aproape 20 ani dela unire, chiar pentru țăran care a fost lăsat pe mâna cui cădea — bun, rău. De aceea noua preocupare pentru țăran e nu numai o operă națională ci și o dreptate socială.

La baza țării noi trebuie clădită dragostea pentru țăran, dar nu difuzată numai cu vorba ci și cu fapta. E dragostea de muncă cinstită și înstărire. Dinamizarea în acest sens, e singura posibilitate de a sădi conștiința de apartinere la o mare colectivitate: nația.

Dar și exemplul bun. De aceea se va impune dascălului și preotului ca să fie exemple în sate: în curățenie, în facerea datoriei și în jertfă.

Titus L. Roșu

CRONICA EVENIMENTELOR

de M. G. SAMARINEANU

Fixate în subterane betonate, pe Rin, armate nimicitoare stau față în față. Au un consemn. Să oprească înaintarea dușmanului pe pământ național. Și cum barierele de fier și beton sunt de netrecut, lupta pare limitată la câteva proiectile aruncate zilnic din linia Siegfried în linia Maginot sau din linia Maginot în linia Siegfried.. Rar câte o incursiune, pentru înviorare, parcă.

Dar în vreme ce armatele terestre se găsesc astfel, lupta adevărată se dă pe mare, în aer și pe tărâm economic. Cercul de fier al încercuirii se strânge zilnic mai avan în jurul Germaniei. Și pe măsură ce acest cerc devine mai supărător, reacțiunea e mai crâncenă. După incursiunea dela Skapa Flow — exemplu de curaj temerar, de disciplină și de pricepere marinărească — incursiune care a uimit întreaga lume, a venit prăpădul minelor magnetice cari au băgat la fund sute de vase. O replică engleză în apele uruguayiene care a avut ca rezultat autoscfundarea vasului corsar ce cauzase mari pagube: Graf von Spee. Apoi măcelurile aeriene din Marea Nordului...

Germania are inițiativa. E nevoită să încerce o luptă decisivă. Dar franco-englezii nu se lasă prinși în cursă. Lupta o vor da atunci când vor crede ei de cuviință, nu atunci când o dorește dușmanul. În războiu ca și la jocul de cărți, e neapărată nevoie de sânge rece. Acela care-și pierde sângele rece, pierde războiul.

Dar de multe ori ești nevoit să pornești acțiuni, fiind constrâns de motive de alt ordin. Și Germania care a manifestat oarecare nervozitate în ultimul timp, pare împinsă la acțiune cu rezultat răsunător, din motive interne. Ce se petrece în Germania? Ce e adevărat din ceea ce se zvonește?

Fapt e că Europa întregă stă pe sponci. Pretutindeni înarmare și măsuri spre a fi gata pentru orice eventualitate. Pretu-

tindenii nervozitate și sacrificii sângeroase pentru armată, pretutindeni întreaga industrie adecuată fiorosului zeu Marte.

Ce e cu civilizația? Unde s'au zvârlit mânușile ei glasate, de a ieșit la iveală copita?... Unde s'au năruit ideologiile umanitariste, cu monete atât de circulatorii până mai ieri?

Căci... (Bieții umanitariști idealști: Panait Istrate, Henri Barbusse, etc., s'ar vârî în pământ dacă ar putea vedea ceea ce se întâmplă azi în Europa...)

Rusia Sovietică a lui Stalin a adoptat aliura imperialistă a Germaniei lui Hitler și după ce a impus sinucideri naționale stătuțelor: Estonia, Letonia, Lituania, s'a năpustit militărește asupra Finlandei. Poporul acesta admirabil al Finlandei are o vină. Nu vrea să-și piardă independența, vrea să trăiască liber în țara lui liberă... Nu face nici un rău nimănui. Nici n'ar fi putut. Trei milioane și jumătate de finlandezi, cu cine s'ar fi putut măsura? Cu Rusia celor peste 180 milioane? Povestea mielului care a tulburat apele lupului, sau a Germaniei amenințată de Polonia!...

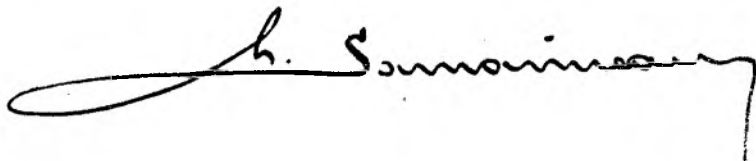
Cu singura deosebire că finlandezii nu au rămas oi în luptă ca polonezii sau intimidati ca cehoslovacii. Atunci când li s'a impus lupta, s'au metamorfozat în zmei. Dorul de libertate, dragostea de patrie, le-a pricinuit această metamorfozare. Și rușii lui Stalin și Molotov o simt sângeros.

Dela 1 Decembrie Finlanda celor câteva mii de lacuri e în luptă cu Rusia celor câteva mii de Soviete. Și e într'o luptă dâr-ză, pe viață și pe moarte. Forțele rusești s'a crezut că vor copleși în câteva zile această țară care îndrăznește să nu se supună. Dar după 19 zile, armatele rusești au început să simtă greul, ca apoi, peste o săptămână, în preajma Crăciunului, să primească lovituri mortale. De atunci până azi, Sovietele nu se mai pot redresa, cu toată asasinarea ministrului lor la Helsinski și cu toate că au luat comanda generalului comandant al forțelor din sectorul Leningrad. Generalul Stern a avut aceeași soartă. Finlandezii izbesc mortal, nimicind divizii după divizii rusești. S'a ajuns la paradoxul: Sovietele sunt cele mai bune furnizoare de armament dușmanilor lor, finlandezii. Au lăsat atâta material pe teren, atâtea care de luptă și atâtea tunuri, încât, prin ele, primesc cele mai strașnice replici.

Blagoslovită fii tu, țară cu popor blagoslovit, care ai știut să-ți aperi onoarea, măsurându-te cu cel mai mare colos din lume! Apărarea avutului sărac și a gliei sterpe dar a ta, ți-a dat tărie de uriaș. Mic David al Nordului, nu știm dacă vei reuși să

dobori pe Goliatul cu care te măsoari. Ceeace știm e faptul că ai reușit să dai încredere în ele multor popoare demoralizate de slăbiciunea cehoslovaco-polonă. Ai șters rușinea credinței că popoarele mici nu trebuie să-și apere patria când sunt atacate de forțe superioare, ci să se predea ca muerile de vânzare.

Prin tine, Finlandă, în Europa aceasta orientală mereu amenințată, străbate suflu de bărbăție.

A handwritten signature in black ink, reading "M. G. Samarineanu". The signature is written in a cursive style with a long, sweeping underline that extends to the right and then curves back down.

SCRIITORI ȘI CĂRTI

de OCTAV ȘULUȚIU

ȘTEFAN BACIU; CĂUTĂTORUL DE COMORI.

(Editura Fundațiilor Regale).

Dela „Poemele poetului tânăr” cu care obținea pe atunci, în 1935 foarte tânărul poet Ștefan Baciu, azi matur, un premiu al aceleiași instituții regale care patronează azi noua culegere, el a făcut până la ea un foarte lung drum. Fără a fi putut pretinde că a descoperit o nouă Americă în poezie, poetul brașovean a muncit cinstit și stăruitor în domeniul pentru care avea o nestăvilită chemare, al versului, făurindu-și zi de zi instrumentul tehnic necesar și ascuțindu-și o sensibilitate, bogată dintru început și o imaginație asemenea. Inzestrat cu darul expresiei lirice, Ștefan Baciu n'a adus cine știe ce nouă metodă în poezie și nu e aducătorul unei originalități care să facă școală, deschizând drumuri noi poeziei. El e însă original pentru el însuși iar poezia sa, la început mai mult formalistă și de virtuozitate verbală (fără a fi fost însă numai astfel), a ajuns să fie o expresie vibrantă a unui fond poetic. După primul volum, „Poeme de dragoste” continuă și adâncesc vocația poetului, ca și, mai târziu, „Micul dor” și „Drumeț în anotimpuri”, pe când traducerea sa din Georg Trakl arată interesul său treaz în căutare de verificare cu creația marilor poeți străini. „Căutătorul de comori” e cel mai bun volum de versuri ale poetului care, deși trecut de vârsta de 21 de ani, mai e încă foarte tânăr și mai are un îndelungat viitor înaintea sa ca să ne mai rezerve și alte surprize. În „Căutătorul de comori” poetul ne confirmă prevederile și ne încurajează așteptarea și speranțele deșteptate de promisiunile volumului de debut.

Imaginația tânărului poet, ineputabilă — facultate prin excelență a vârstei sale — dar căreia el știe să-i pună un frâu de cumpătare și sobră decență, aduce și de data aceasta recolta, strânsă atent de simțul artistic al său. Imaginile de toate nuanțele și categoriile, se înșiră, înflorind cu diamante o creație a cărei legitimă originalitate o probează. Ștefan Baciu demonstrează prin ele că se hrănește din sine însuși. Dacă forma poeziei sale e comună cu a altor poeți de azi sau de ieri, imaginile îi aparțin în întregime. Voi înșira pe cele mai perfecte, ca o primă dovadă a talentului rodnic al poetului. În „Nu simți cum urcă visul...” (pag. 9), poezie unde se simte, ca în puține locuri de altfel din opera sa, un ecou apropiat din poezia lui T. Arghezi, găsim această abundență de comparații noi:

Nu simți cum urcă visul în tine ca o mladă,
Ce în adâncă noapte își are rădăcini?

Și 'n ochi îți suie plânsul, ca seva în tulpini.

Tu stai așa: cu ziua ca o manta pe umăr
Și cu-o bogată salbă de soare pe grumaz.

ca și această ingenioasă și delicată personificare:

Și nu-ți șoptesc cuvinte cerceii în urechi?

Din „Ceas ca o lacrimă” (pag. 10) scot altă serie de bogate imagini:
Odaia se închide în ea ca 'ntr'un pahar.

sau:

Făptura ta înaltă în aer este ca o
Coloană de lumină ce nu se mai oprește.

sau:

Când noaptea își întinde spinarea pe covoare
Și pe fereastră gerul pătrunde ca o stea,
Sufletul meu se strânge: un fluture ce moare,
Strivit de luna plină pe galbena perdea.

După cum se vede Ștefan Baciu străbate toată gama imagistică, dela imaginea simplă la cea dezvoltată, dela cea grațioasă la cea sublimă, dela aceea ce e un simplu element de cadru, la imaginea cuprinzătoare de sensuri ascunse. Citez încă:

Și fânul, verde barbă (pag. 11).

În gândurile vaste umblam ca 'ntr'o câmpie (pag. 11).

Rămân în amintire crele ca 'n scoică. (pag. 14).

Inchisă 'n tine ca o netăiată carte, (pag. 15)

... stau ca un han

În drumul tău și-aștept, plecat, povara

Să cadă 'n mine 'n ficare an. (pag. 16)

Tot întunerecul pe ziduri, ca un flutur.

Spre lampa oarbă, dănțuind, suia. (pag. 19)

Și ziua mi se stinge în mâini — ca o lumină

În care duhuri rele tristețe au suflat. (pag. 37)

Ridică iarna albe steaguri prin grădini (pag. 42)

E-o tuse-adâncă 'n gâtul cerului văpsit. (pag. 42)

Molizii vin la vale 'n goană, ca skiorii. (pag. 43)

Harfa cu strune rupte, căzute într'o parte

Ca o enormă frunte cu părul despletit. (pag. 46)

Picioarele căzură cum cad lovitele popice (pag. 47)

De pașii mici, pierduți — ca nasturi pe maidan (pag. 55)

Ochii au storurile trase, (pag. 63)

Cerul flutură norii ca pe-o batistă. (pag. 67)

Să urc cu tocul ciocârlia

Spre cerul alb de manuscris. (pag. 70)

Vezi, inima ți-e încă în piept ca o secure:

Lovește clipa 'n tâmplă, dar moare mult prea greu (p. 73)

Am spicuit aceste frumuseți de detalii, cari sunt prețioase și în ele însăși, desprinse dintr'un cadru în care au fost încrustate de poet, dar cari-și au acolo un rost serios. Ele nu sunt un simplu joc gratuit al poetului, ci au fost făcute ca elemente de revelare și de susținere a ideilor poetice. Poetul nu face imagini pentru imagină, ci le face ca purtătoare de sensuri poetice, ca elemente indispensabile ale poeziei întregi. Ele dovedesc și imaginația poetului, dar și simțul lui artistic, care-și prelucrează și perfectează poezia și în fond și în formă. Ele sunt revelante și pentru adâncă sensibilitate și afectivitate a creatorului lor.

Temele lui Ștefan Baciu s'au înmulțit. Volumul acesta e împărțit în patru cicluri. Primul, „Fata din ierburi”, continuă filonul început cu „Poem de dragoste” din „Poemele poetului tânăr”, dezvoltat și ajuns volumul „Poeme de dragoste” și mai târziu ciclul „Micul dor”. (Respectiv 1935—1936—1937). Pe aceeași linie, poetul cântă iubirea idealizată cu accente de puritate și candoare, găsind, pe lângă note personale, unele reminiscențe din Ion Pillat, ca în următoarele versuri desprinse parcă din „Florica”:

Avea-vom doar o carte cu strofe dragi, de Jammes
Și vom ceti și astăzi, așa cum ieri ceteam,
Bunica ne-o trimite merinde prin Avram. (pag. 13)

sau, mai bine, din Ronsard — identificat de altfel și în „Poeme de dragoste” și în „Micul dor” — ca în aceste frumoase strofe, desprinse dintr'una din cele mai frumoase poezii ale sale:

Și dacă 'n timp o slovă de-a mea nu va dura,
Va fi un lucru însă, ce viu o să rămâie:
Eu o să 'ncheg făptura-ți din creștet în călcâie
Și-o stărui în versuri, mereu lumina ta.

Și poate, peste veacuri, târziu, când vom tăcea
Un tânăr o să 'ntrebe de tine, cine-ai fost
Și tatăl îi va spune al cărții mele rost:
„A fost acea lumină, a zecea muză-a sa!” (pag. 20)

Cea mai frumoasă poezie de dragoste e însă „Și-așa te duci”, unde poetul a închis ideia dispariției iubitei, în care marea emotivitate a ideii provine din incertitudinea aruncată în poet, de mare efect, asupra dispariției care nu știm dacă e provocată de moarte sau numai de despărțire, dar e învăluită într'o puternică și totuși discretă melancolie, într'o formă simplă de tot, clasică:

Incepi să fii o umbră, draga mea,
O umbră printre-atâtea altele,
Un suflu ce străbate 'naltele
Păduri: un tremur de stea.

Vocea, cu limpede murmur de apă,
Trece în vreme, ca în pământ.
Fruntea curată — la care eu cânt
S'apună în brazi o să 'nceapă.

Pasul pe drumuri nu ți-l mai suni,
Pe tâmpile mâna de mult nu adie:
Un cântec de frunză grea, ruginie,
Un vânt prin livada de pruni.

În palme o bolnavă pleoapă ascund,
Tu nici nu mai știi să desmierzi.
Încetul cu încetul începi să te pierzi
În aer și 'n timpul afund.

Pentru ce n'ai fost, nu pot să te cert,
Pentru ce ai fost, îți cad la picioare.

Cu toate că rana adâncă mă doare,
În dragostea mea — eu te iert. (pag. 17)

Ștefan Baciu continuă și filonul poeziei conștiente ce se cântă pe sine, atitudinea poetului îmbătat și știutor de misiunea sa pe care și-o exprimă direct în cel de al treilea ciclu, în „Stele căzătoare”, unde, pe lângă aspectul exterior, al celebrării naturii și oricărei realități externe, urmare la „Drumeț în anotimpuri”, găsim și ideea veche a poetului uns de Dumnezeu ca să culeagă înțelesul realității întregi și să o cânte (ca în „Făcut-au Domnul pre poet...”) ca și, pretutindeni preocuparea poetului de misiunea sa, de care se arată conștîu. Iată astfel „Poesis” unde poetul scrie poezia poeziei, definindu-și singur rostul său pe lume într'un lirism de formă sobră și scriind un fel de artă poetică a sa:

Din toate visurile mele nu rămâne
Până la urmă decât slovă și sudoare,
Strânse și frământate 'ntr'o pâne
De ritm, de rimă și de soare.

Mi-e stea polară inima în piept,
Și zdrențele de gând se strâng: cămașe;
Condeiu mic, ținut în pumnul drept,
E, ca în frâu, o iapă năvălaşe.

Mă urc, scobor din munți lunari
Speriu căprioarele, încalec cerbii.
Fluer haiducii, frații mei stelari
Și dorm sub cap cu perna ierbii.

Așa e poezia mea: de dragoste și cer,
Fierbinte, colorată, tinerească.
Tot eu sunt grădinar, amant, oier:
Pasc versul, îl iubesc și-l fac să crească. (pag. 50)

Dacă în primul și al treilea ciclu Ștefan Baciu nu face decât să continue atitudini și forme începute dinainte, în schimb în al doilea ciclu și al patrulea, el aduce eforturi reușite și fericite de înnoire.

În ciclul al doilea Ștefan Baciu scrie câteva poezii cu subiect religios, inspirate poate de atmosfera „Gândirii”, unde de vre-o trei ani colaborează, sincere însă. Sunt „Psalmi și e știut cât e de greu să scrii azi „Psalmi” fără să semeni cu T. Arghezi. Ștefan Baciu izbuteste — fără să atingă o realizare de calibrul celei argheziene — să fie totuși original, ceace e mult. Și asta, pentru că „Psalmii” săi, din ciclul „Pre tine te laudăm”, când nu sunt puțin didactici, nu exprimă decât o simplă naivitate, o supunere, o umilitate pur ortodoxă, deosebindu-se în acest sens de prometeica și dramatica încordare și aspirație spre certitudine din „Psalmii” lui T. Arghezi. Ștefan Baciu este calm — lucru rar la vârsta sa — și aci stă și originalitatea poeziilor sale religioase, dar și poate, inferioritatea lor, în comparație cu acelea ale marelui său precursor. Citez spre exemplificare „Psalm de supunere” care cuprinde tot sensul ortodox al credinței în Dumnezeu:

Mi-ai dat, Stăpâne, viața asta s'o trăiesc,
Nevrednic sunt de marea-Ți bunătate.
Trec anii tot mai seci se risipesc,
În inima mustind singurătate

Mai bine, Doamne, de m'ai fi ținut
Să mă târăsc, netrebnic rob în ceruri,
Să șterg de praf al îngerilor scut
Și Precistei să-I văd de giuvaeruri.

Seara, scoteam pe boltă luna. Dimineața,
Eșeam cu oile Prea-Bunății Tale,
Și pruncilor le-aș fi adus dulceața
Și lui Sân-Pătru îi coseam sandale.

Dar poate ăsta-i rostul meu, Stăpâne:
Să robotesc la oameni, pe pământ.
Mereu s'ăștept ziua de mâne,
Ca pe o altă piatră pe mormânt. (pag. 26).

Poetul mai încearcă noi teme în istorie, tot la sugestia autohtonismului gândirist probabil, neizbutind să fie convingător nici în „Haiduci”, nici în „Hronic”, poeme, cred, factice și fără vlagă, ci numai în „Teodosie, fiul lui Neagoie”, unde figura de înger a tânărului vlăstar de voevod este evocată cu gingășie și înaltă poezie:

Lunatec mire, îmbătat de cer,
De adieri cu amiros de reze,
Eu te slăvesc, domn fără giuvaer.

Venind de cine știe ce departe
Din cine știe ce metempsihoze,
Sau dintre file de prăfoasă carte.

Tu ai descins din alba ta caleașcă
 Invăluit în horbote și 'n catifele
 Cu fața pură ca o ceașcă.

Și ai călcat pământul în picioare,
 Păzit de vornici și de stele.
 Intocmai ca un rai de soare.

Așa cum stai și cum te miști,
 Cu trup subțire și mlădiu.
 Din fumuri parecă te iști.

Și când te 'ntorci din nou în vreme
 Să-ți culci făptura în sicriu.
 Un înger de pe boltă geme.

Te du, Coccoane, către Domnul,
 Te du spre mândra Mănăstire,
 Care-ți așteaptă, goală, somnul.

Și lasă oameni mulți și mici
 Să se întrebe, să se mire,
 Cum de-ai putut să treci pe-aici. (pag. 80)

Acolo unde Ștefan Baciu s'a întrecut pe sine din obișnuita producție de până acum, e în „Panta rhei”, ultimul ciclu, cel mai copios împlinit deoarece cuprinde 23 de poeme din totalul de 60 ale volumului. În ciclul acesta se află și cele mai realizate esteticeste poezii ale sale, antologice nu numai pentru activitatea sa, dar și frumoase, printre frumoasele poezii antologice ale literaturii românești. Așa sunt: „Generație”, „Zădărnice”, „Pe-o margine de zi”, „Drumeț prin veac”, „Panta rhei”, „Timp dus”, „Ultimul drum”, „Ignorabimus”, „La o fecioară” (ambele poezii), „Teodosie, fiul lui Neagoie”, care împreună cu „Și-așa te duci”, „Psalm de supunere”, „Târziu toamna”, „Cântec de bord” și „Natură moartă”, sunt tot ce a scris mai bun Ștefan Baciu până acum.

Ciclul acesta aduce și cea mai prețioasă originalitate a poetului până acum. Dacă el nu urmărea înainte decât o poezie de sentiment și de atmosferă, aici ne arată că este în stare și de o poezie de concepție. „Panta rhei” este ciclul filosofic al cărții, unde Ștefan Baciu pune în fiecare poem un gând. Toate gândurile sunt în ultima analiză reductibile la unul singur mai general și anume: acela al zădărniceii vieții și al prea repedei ei treceri. El este ieșit dintr'un presentiment acut al morții. Moartea este de fapt tema fundamentală a întregului ciclu. În apropierea ei vibrează poetul și chiar dacă el nu e mai puțin autentic și nu știu dacă! va putea exprima vreodată mai bine, Poetul a încercat se vede o epocă de mare desnadejde, când a avut conștiința efemerității vieții cu mare intensitate:

Tristețea aceasta: odată și-odată îmbătrânim,
 Obrajii ca niște frunze se fac,

Frunțile scad, se usucă, tac;
Ce repede pălim.

Durerea de-a nu fi mângâiat toate frumoasele
Ne doare. Și mâinile mereu răcesc,
Buzele se strâng, îngălbenesc,
Ni se simt oasele.

Desnădejdea de-a nu fi văzut toate țările
Cu atâtea păduri, cu atâtea case,
Febrele n'or să ne mai lase,
Vom striga depărtările.

Plânsul tăcut după viața trecută
Ne 'neacă, tușim tot mai sec.
Inima spune: eu plec, eu plec,
Din noi va crește cucută. (pag. 59)

E în acest ciclu un ecou depărtat, o rezonanță slabă, din Mihai Eminescu, acela care a exprimat mai bine ideea aceasta și prezența morții și poetului îi va fi rămas în ureche, fără voie, ceva din covârșitoarea muzică eminesciană, palidă și totuși transpirând pe sub prospețimea personalității sale tinere, așa ca în „Drumeț prin veac”:

Obrajii aceștia doi, năpădiți de lacrimi și vreme
Nimeni nu e să-i alinte, nimeni să-i cheme.
Tâmpile care se sbat sub gând și tristețe,
Nici o mână nu au pustiul lor să-l răsfețe.
Inima roșie, grea, rană adâncă și veche,
Zadarnic adastă să stea plecată pe ea o ureche.

Poemele mele rupte din nu mai știu care havuz
Le tângui, uitat, în vreme, eu singur nu le auz.
Durerea doar mi-a rămas tovarășe bună și-o carte;
Simt cum încet mă topesc și cum alerg în spre moarte.
Nimeni nu e lângă mine, nimeni aproape de gând,
Dinții în gura pustie mi-i aud tremurând.

Fruntea aceasta scrumită, cade mereu mai afund,
Până deasupra-i va crește doar veșnicie și prund.
Singur rămân printre oameni: toată ursita mi-o știu:
Mi-am îngropat tinerețea în lume ca 'ntr'un sicriu.
Azi mai aștept o lumină, o umbră, un vis sau o stea,
Măine, știu bine, — o să vină Marele Timp, să mă ia.

(pag. 68)

Dacă Ștefan Baciu nu și-a format încă stilul său personal, modul poetic propriu, el a reușit să scrie, în formă clasică, poezii frumoase. Sunt convins că dacă Ștefan Baciu n'ar mai putea scrie nimic, deși el nu e un mare poet, câteva poezii din „Căutătorul de comori” ar rămâne pentru totdeauna în li-

teratura românească, în antologia poezii române. Căci poetul vădește o deplină posesiune a mijloacelor tehnice poetice, turnând într'o formă desăvârșită idei și sentimente vechi, cărora însă le dă un timbru și o forță, noi. Forma sa, limpede astăzi, creiază în maniera clasică expresia unei autentice sensibilități lirice care șoptește discret această melancolie coplesitoare:

Sunt singur și-atât de uitat
Prin ziua ce-o văd cum piere,
Incât împietrita-mi tăcere
Adie prin timpul brumat.

În inima mea își așterne
Amarul făina lui fină
Și chinul stricata-i rugină
Și plânsul veninul și-l cerne.

Mai singur, mai singur mereu,
Prin albele vremii ninsori;
Și purele frunții palori
M'apropie de Dumnezeu.

O ceteră, poate un flaut
În mine muzica-și frânge,
Trecutu 'l aud cum plânge,
De când zadarnic te caut.

Sunt singur și-atât de uitat
Prin nemărginirea vieții:
Un iezăr pe tâmpla tristeții
Un stol de cocori peste sat. (pag. 66)

Ajunge-va Ștefan Baciu și un poet care să creeze o poezie marcată puternic de personalitatea sa, o poezie nouă ca tip, ca mod de expresie? Nu știu! Faptul nu-l va arăta decât timpul și evoluția sa interioară. Chiar dacă nu o va face însă, personalitatea lui e destul de bogată și originală pentru ca să ne mai rezerve noi bucurii lirice și artistice cum este și acest „Căutător de comori” poetice, a căror găsimire a fost încununată de un deplin succes. Salut în noua înfățișare a lui Ștefan Baciu biruința unei speranțe și triumful unei promisiuni.

RASFOIND CARȚILE VECHI

VICTOR CRĂSESCU

ST. BASARABEANU

de MIHAIL IORGULESCU

Oameni și locuri depe malurile apelor, îndeosebi de acolo, unde Dunărea se varsă în mare și viața se scurge cenușie în luptă cu elementele deslănțuite ale naturii, colț de țară din care când și când răzbate, aci un țipăt: o suferință, aci un cântec: o biruință a omului asupra necazurilor, iată, ce lume trăește încă vie în proza lui Victor Crășescu.

Această viață pentru care numai culoarea leșiatică alcătuește tonul zilelor ce se scurg fără însemnătate, cuprinse toate în truda istovitoare fără de răgaz a trupului și sufletului atrăgea pe la începutul veacului nostru de mari frământări politice și economice pe mai toți scriitorii cu înclinări umanitariste pentru toți desmoșteniții soartei.

Pe acea vreme Gorki scrisese „Macar Teșudra” și atâtea alte schițe cu pescari și marinari, apoi Konovalov, „Cei douăzeci și unu și una” în cari mișună atâția eroi ai suferinței.

Acest socialism literar a izbutit și la noi să trezească un deosebit interes pentru lumea muncitorească. Din acest climat sufletesc se desprinde în literatura noastră Victor Crășescu, basarabean de origină, cunoscător al pă-mântului său de baștină și al Deltei.

Așezând pe scriitori după punctele cardinale și regiunile geografice, metodă care nu aduce criticii literare nici o pagubă, ci dimpotrivă îi înlesnește înțelegerea multor lucruri neexplicate încă, Crășescu ar fi punctul de întretăiere al Dobrogei cu Basarabia de Sud, tot așa după cum d-l Mihail Sadoveanu ar fi Moldova întreagă, cu cel mai autentic relief literar al ei: luna Siretului, podgoria moldovenească, șesul și codrul.

O pagină de Sadoveanu ne-ar fi deajuns pentru a simți parcă a avea îmbălsămatele adieri ale fiecărui din aceste accidente geografice.

O pagină de Crășescu ne-ar ajunge și ea pentru a simți deosebirea de aer. Ținutul stufului, împărăția apelor, vegetația ecuatorială a Deltei și canalelor dunărene, iată ce sugerează schițele și nuvelele lui.

În aceeași regiune literară și cu acelaș climat sufletesc se așează și nuvelele lui N. Dunăreanu care în „Împărăția stufului” s'a dovedit la fel de bun cunoscător al vieții trudnice de pescari, iar în „Chinuții”, vădit sub influența rusească, se apleca înduioșat asupra suferințelor muncitorilor din porturi.

În fine acelaș loc revine și lui Jean Bart care acum câțiva ani ne-a dat

în „Europolis” un roman al Sulinei, cu oameni de acolo, cu freamătul neastâmpărat al afacerilor, cu cafenelele și marinarii portului, cu mizeria lor sufletească, luminată numai rareori de licărirea unei speranțe.

Victor Crășescu nu este un descriptiv. Este în schimb un povestitor. Adjectivul cedează verbului locul de căpetenie. De aceea în schițele și nuvelele lui Crășescu este mult mai puțină culoare decât desen. Liniiile sunt limpezi și sigure iar povestirea își păstrează sprintenia, spre deosebire de d-l Sadoveanu căruia îi place culoarea cu dărnicie imprăștiată. Din povestirile d-sale am putea face pasteluri, din schițele lui Crășescu, filme. Cunoaștem lumea eroilor lui prin mișcare.

Stil uscățiv, opus stilului gras, cu înfloriri rubensiene. Crășescu și Sadoveanu! Citiți o pagină din fiecare, căci și d-l Sadoveanu are un volum întreg¹⁾ cu icoane din Deltă, bălți, ostroave, și vă veți convinge.

Mai mult decât atât: schițele și nuvelele lui Crășescu au atâta viață, încât fiecare poate fi luată drept un sigur document informativ.

În „Spirea” este un pescar din Deltă. În „Furtuna” o lume întregă de pescari. Obiceiuri, concepții, credințe, avem totul pentru a înțelege lumea din proza lui Crășescu („Mihai Cerchez”, „Santinela”, „Trecerea”).

Și nu este un lucru ușor acesta. D-l Sadoveanu care a cunoscut pe Mau-passant din opera căruia a și tradus, a căpătat sub înrăurirea maestrului o neegalată ușurință de a scrie: un om, sau un amănunt local, o amintire, iată miezul. O descriere: un apus frumos căzând peste o faptă, sau îndulcind o amintire viforoasă, iată cadrul, natură indiferentă care nu se lasă tulburată în măreția frumuseții ei de o simplă întâmplare omenească. În asemenea condiții este firesc să se numească schița: „locul unde nu s'a întâmplat nimic”.

Ești ispitit să scrii la fel, ba chiar unii socotesc că este foarte ușor. De aceea d-l Sadoveanu a făcut școală.

Când e vorba de romanul istoric, în care te aștepți la culoarea locală, amănuntul vremii, procedeul acesta este un neajuns. Moldova a fost la fel, soarele a apus la fel totdeauna, oamenii tot aceiași au fost. Faptele? O năvălire de Tătari și fuga băștinașilor în munți la mănăstire („Vremuri de bejenie”) sau o răsturnare de domnie și în așteptarea celei ce va să vie, un intermezzo domnesc („Șoimii”), în toate o dragoste, sau neîmpărtășită, sau nefericit curmată de vitregia împrejurărilor, dar până în cele din urmă triumfătoare („Neamul Șoimăneștilor”).

Specificul? Nu interesează din moment ce ai culoare bogată. Iți face neori impresia unei pânze încărcate: vâlmășeală de oameni, în noaptea codrului. De departe vezi ceva, ba chiar pricepi ce a vrut artistul. De aproape? Nimic. Pasta prea groasă te împiedică să distingi linia, adică tocmai specificul din astfel de romane pe care o singură dată l-a redat în „Zodia Cancerului”, roman în care este în adevăr o anumită epocă și trăesc oameni dintr'un anumit velet.

Specificul, iată ce are în schimb Crășescu: specificul vieții din împărăția apei.

Dimpotrivă, schițele și nuvelele din viața seminariștilor („Isaia Tranda-

¹⁾ Impărăția Apelor.

fir", „Examenul", „Fugarul din seminar"), cum și cele din lumea preoțească („Botezul", „Sosește") văzută cu aceiași ochi ironiști cu cari ne-au deprins răsposiții literaturii noastre contemporane, d-nii Damian Stănoiu și Tudor Arghezzi, sau pur semănătoriste, din cari cea mai bună este, fără îndoială, „In ajunul Crăciunului" neadâncind prin nimic profilul de nuvelist al lui Victor Crăsescu Basarabeanu, vor însemna mai puțin pentru literatura noastră, în care el vine cu limpezi însușiri de scriitor regionalist și documentar.

Cu toate superioarele lui proporții față de opera nuvelistică, nici chiar romanul „Ovreiul" nu-i poate face acest serviciu, pentru că nici el nu-i creiază un loc numai al său în literatură, așa cum i l-au creiat schițele și nuvelele asupra cărora s'a insistat îndeosebi.

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

de TEODOR SCARLAT

„**CUVÂNTĂRILE REGELUI CAROL I**”, recent apărute într'un elegant volum, îngrijit de d. Constantin C. Giurescu — Edit. Fundațiilor Regale — pune în adevărata lui lumină zbciumul întreg, pentru ridicarea poporului Său, al marelui Rege făuritor de țară și întemeietor de dinastie, Carol I. Din aceste cuvântări, rostite în cele mai importante clipe ale existenței României moderne (1866—1886) reiese grija pe care marele monarh o purta patriei sale de adopție, cu destinul căreia înțelesese să se înfrățescă, din momentul în care îi călcase pentru prima dată pământul. Mare în gând și faptă, intransigent cu propriile Lui concepții și sever cu lingușitorii ca și cu cei de caracter, Regele Carol I a fost, pentru acest popor care a ținut piept atâtor vijelii istorice, o imensă piatră unghiulară, pe care se sprijină azi cu cinste și demnitate, o țară puternică și făloasă. Grija cu care d. Constantin C. Giurescu a strâns și coordonat vastul material al acestui prim volum din „Cuvântările Regelui Carol II” înalță, odată mai mult, în stima noastră, a tuturor, pe omul de aleasă cultură și frumoase intenții, care este d. Constantin C. Giurescu, actualul ministru al Frontului Renașterii Naționale. De asemenea trebuie subliniată străduința d-lui profesor Al. Rosetti, de a da volumului amintit grafica de rigoare.

SE IMPLINESC, PESTE CÂTEVA LUNI, 50 de ani dela moartea lui Vasile Alecsandri, unul dintre cei mai vajnici luptători pentru promovarea literelor și culturii românești. Poetul acelor pasteluri de neuitat, în cari cântă câmpurile moldavie, sub roua dimineților de vară, ori tremură crengile pădurilor înzăpezite scuturând argint, dramaturgul care a înveselit, ori a stors lacrimi, vechei boerimi ieșene, cu piesele lui cari au alimentat vreme îndelungată repertoriul Teatrului Național din Iași, al cărui director a și fost, împlinește, încurând, o jumătate de secol de înfrățire cu glia pe care a cântat-o în versurile sale. 50 de ani de uitare și pământ... Și, totuș, n'a existat în această țară, un scriitor care să se fi bucurat de mai multe și mai mari onoruri, în viață, ca „bardul dela Mircești”. Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, nimic; căci celebritatea cuiva în viață, dacă nu e condiționată de o operă durabilă, care s'o treacă posterității, este un simplu accident de care istoria nu ține seamă. S'a întâmplat însă, cu Alecsandri, un fapt puțin obișnuit în istoria noastră literară: a fost supraestimat în viață — într'o epocă în care cuvântul lui în materie de artă era hotăritor — și subestimat după moarte. Această ultimă judecată — dacă vrem să considerăm ca atare, uitarea care

a început să se aștearnă peste opera lui Vasile Alecsandri — plasează pe marele poet și dramaturg, de acum cincizeci și ceva de ani, la periferia preocupărilor estetice de azi. Iată o nedreptate ce ar trebui reparată de esteticienii noștri; căci dacă este adevărat că V. Alecsandri n'a fost un mare poet, apoi tot atât de adevărat este că Alecsandri a fost un poet în cea mai deplină accepție a cuvântului. Și pe deasupra un mare animator al vieții noastre culturale din vremea lui.

De dorit ar fi ca apropiatul aniversar, care înflorește pentru a 50-a oară lăcrămioarele, pe mormântul poetului dela Mircești, să fie nu numai un prilej de pioasă aducere aminte; ci și unul de verificare critică, un prilej care să dea țării pe care a iubit-o și a cântat-o, pe poetul ei, Vasile Alecsandri, în tot ce acesta are mai valabil în opera lui.

DE LA O VREME, pelerinagiile oficiale, la mormântul marelui Mihai Eminescu se țin lanț. Faptul ne bucură, în măsura în care îi sesizăm, bineînțeles, semnificația; căci, dacă e adevărat că întreaga noastră cultură ne place s'o credem clădită pe opera genialului poet moldav, apoi tot atât de adevărat este că nu trebuie să neglijăm orice altă încercare de avânt artistic, sub cuvânt că avem pe Mihai Eminescu. În legătură cu aceasta nu trebuie să uităm că popoarele civilizate nu-și mărginesc cultura la o singură valoare a tot dominantă. Opera de punere în valoare circulatorie, a marilor noștri înaintași, întreprinsă de editura „Fundațiilor Regale” trebuie s'o apreciem din acest punct de vedere.

Incontestabil, Eminescu este pentru noi o culme dar asta nu însemnează că la acest apogeu spiritual n'au contribuit și alții. În primul rând e știut că o valoare trăește prin ea, în timp, numai funcționată de o înțelegere, de aprecierea colectivă. Or, în clipa unei colectivități aderente, valoarea nu mai este valoare. Și Mihai Eminescu, desigur, că n'ar fi fost ceea ce astăzi, dacă n'am fi convenit cu toții, printr'o serioasă convingere, că el reprezintă pentru noi, românii, treapta cea mai de sus a spiritualității noastre, a tuturor. Dar până la această treaptă mai sunt și altele, pe cari gândul și înțelegerea noastră poate să urce până la ele. Ei bine, de aceste trepte trebuie să fim seamă. În rândul acestora există un George Coșbuc, rămas în manuale, un Alexandru Macedonski, străjuit de o biată cruce de lemn, un Al Vlahuță prăfuit, un V. Alecsandri rătăcit prin clasele primare, un Duilă Zamfirescu părăsit, un Maiorescu des citat, dar ascuns printre hârțoage academice, un Dimitrie Bolintineanu resemnat în marea lui uitare și câți alții, printre cari și un mare dar necunoscut agitator al climatului literar ieșan, de odinioară: Pogor. Iată, prin urmare, ce minunate prilejuri de-a ne aduce aminte de toți scumpul noștri uttași, ne oferă pelerinagiile oficiale, la mormântul aceluia care sintetizează tot sufletul și aspirațiile acestei nații: la mormântul lui Mihai Eminescu.

Teodor Scarlat

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

M. S. REGELE CAROL II LA GRANIȚA PRINTRE SOLDAȚI

Crăciunul orădean a fost anul acesta deosebit de darnic, aducând poporului bihorean și soldaților de pază la graniță cel mai scump dar ce-l putea aduce! pe însuși Regele țării. Parcă și ziua, cu soarele ei sărbătorească, a ținut să fie și de astădată alături cu bucuria cea mare pe care ne-a adus-o Regele. Deși nu se știa precis, zvonul a început să crească până în ajun, când în sfârșit s'a confirmat și când inimile au început să bată mai nerăbdătoare. Îți amintești parcă de cuvântul poveștii noastre, care ne spune despre vitejii noștri Voevozi că se duceau acolo unde primejdia era mai mare. Și oștenii se simțeau cum creșteau în putere când își vedeau Domnul lângă ei. Azi Domnul țării venea împreună cu viitorul Rege, pe care poporul îl iubește la fel ca și pe Marele Său Părinte.

Credem că în nici o țară ca la noi, identificarea dintre dinastie și popor, dintre țară și Rege nu este mai perfectă. Am putut vedea în ochii locuitorilor de altă origine etnică o sinceră bucurie că „vine Regele”. Ei știu ca și noi că acest Rege este un profund creștin, un bun părinte, de o înaltă înțelegere omenească și care are un singur vis: să-i vadă pe toți cei din această țară fericiți și mulțumiți.

După slujba religioasă de pe platou și după recepția dela cercul militar, despre care presa a relatat pe larg, a urmat momentul cel mai emoționant al vizitei regale: masa în mijlocul soldaților. A fost masa de împărtașanie sufletească dintre Rege și ostași: Regele a luat dela ei, din ochii lor, din atitudinea lor, din bucuria și entuziasmul lor, o garanție mai mult că sentinela română este la post; iar oștenii au luat din sufletul unui mare Căpitan toată încrederea, toată încurajarea și toată hotărârea de a-și face datoria până la capăt. Sfântă și nobilă înfrățire care ne-a întărit și pe ceilalți mai mult în crezul și în dârzenia noastră de paznici ai moșiei strămoșești.

M. S. Regele și Marele Voevod au mâncat din gamelă, aceeași mâncare cu trupa și alături de oștenii de linie.

Soldații, dăruiți de Regele lor cu daruri de Crăciun, nu s'au lăsat mai prejos și au adus în timpul mesei pe Moș Crăciun, care în versuri ocazionale și bine ticluite de scriitorul orădean George Bota, a urât Marilor oaspeți fericire și domnie glorioasă. S'a mai reprezentat apoi o scenetă istorică tot în versuri de George Bota „Roma și Bihorul” care se termină astfel cu cuvintele bătrânului Bihor:

Pe-a Crișurilor maluri unde Traian
m'a pus

Rămân și mai departe străjerul din
 apus.
 Vecinii peste Tisa păzească-și țara lor.
 Aicea stă de veghie străjerul din

Bihor.

Noi nu râvnim la nimeni, dar cei ce
 ne râvnesc
 Se vor strivi la Tisa de pieptul

românesc!

Plecarea M. S. Regelui din Oradea
 a fost prea în grabă; toți ar fi vrut
 să-L abia mai mult aproape de inima
 lor, să-L vadă, să-L admire. Despărți-
 rea ne-a dat senzația emoționantă a
 despărțirii de tată. Dumnezeu să ni-L
 păzească și să ni-L țină mulți ani spre
 binele acestui popor și al acestei țări.

„Familia”

NECROLOGUL LUI EMINESCU IN DOUĂ REVISTE BISERICEȘTI DIN ARDEAL

Intr'un număr mai vechiu al „Famili-
 iliei”, Părintele Ioan Georgescu, unul
 dintre publiciștii activi din Crișana,
 publică un articol despre necroloagele
 lui Eminescu în revistele ardelene.
 Vorbind despre necrologul din „Tele-
 graful Român” dela Sibiu, Păr. Geor-
 gescu îl descalifică în câteva șire și
 trece la alte reviste. Cred că felul ace-
 sta nedreptățește revista întemeiată de
 Andrei Șaguna. Spre a arăta adevărata
 valoare a necrologului din „Telegraful
 Român”, îl reproduc (cu ortografia de
 azi).

† *Mihail Eminescu.*

„Luceafărul poeziei române, Mihail
 Eminescu, a încetat din viață după un
 morb greu și îndelungat în casele
 d-rului Suciul din București, în cea mai
 frumoasă etate de 40 ani. El a fost
 unul dintre cele mai frumoase și neîn-
 trecute talente pe orizontul noilor miș-
 cări literare. Distinsul nostru critic d-l
 Titu Maiorescu, care-l pune în șirul
 scriitorilor imediat după V. Alecsandri,
 caracterizând pe Eminescu, zice că are

farmecul limbajului, semn al celor
 aleși, o concepție înaltă și mai presus
 de toate iubirea și înțelegerea artei an-
 tice.

Viața distinsului poet a fost de tot
 furtunoasă și neliniștită. El s'a năs-
 cut în Botoșani în anul epocal 1849,
 unde a și terminat clasele elementare.
 După terminarea studiilor gimnaziale,
 cari le făcu în Cernăuți și Blaj, intră
 la 1868 în trupa teatrală a lui Pascali,
 unde a petrecut 2 ani, apărând în a
 pe scenă numai în roluri secundare:
 de cele mai multe ori făcea pe suflerul.
 În anul 1870 s'a înscris la Universita-
 tea din Viena și anume la Facultatea
 de Litere, unde însă se iviră primele
 simptome ale boalei sale, din care cau-
 ză și trebui să se reîntoarcă acasă.
 Disperat căzu într'un fel de melancolie,
 pe care singur poetul nu putu să o
 alunge cu toate încercările sale. Sprî-
 jinit de Societatea Literară din Iași se
 duse după restaurare la Berlin, unde
 termină la 1874 studiile și reîntorcân-
 du-se în patrie fu numit bibliotecar la
 biblioteca centrală din Iași, iar un an
 mai târziu ocupă postul de revizor
 școlar la Iași și Vaslui.

În întreaga sa viață Eminescu s'a
 perfecționat prin studiu și prin o lec-
 tură neobosită. Talentele sale s'au ară-
 tat încă de când era în etate de 16 ani
 în poeziile ocazionale scrise la moar-
 tea profesorului său Pumnul, dela care
 a primit focul cel nestins pentru iu-
 birea neamului său. Talentele sale s'au
 arătat însă în toată splendoarea în
 revista „Convorbiri Literare” la care a
 colaborat până în ultimele momente
 ale vieții sale. Neobosit în activitate
 și având cunoștințe bogate s'a arun-
 cat și pe terenul ziaristicii și a ocu-
 pat locul de prim redactor al ziarului
 „Timpul”. A scris mult în „România
 liberă”, iar în timpul mai din urmă
 a lucrat la revista „Fântâna Blandu-
 ziei”.

Poeziile sale cari au fermecat lumea

cultă literară și au avut un efect hotărâtor asupra pleiadei tinerilor noștri poeți, au ieșit deja în a treia ediție sub îngrijirea d-lui T. Maiorescu.

Despre rezultatele autopsiei cadavrului se comunică următoarele: S'a constatat că creerii aveau o greutate de 1400 grame, cu toate că erau în stare de înmuiere (ramolitie). Greutatea aceasta este unică în felul ei, deoarece pe cât știm creerii marelui poet Schiller în stare normală abia o întreceau cu câteva grame. Emisferul stâng singur cântărea 595 de grame, cel drept 555 fără cerebel. Partea psihică a creerilor era aproape total ulcerată, în emisferul stâng chiar și cea psihometrică: membranele creerilor injectate și aderente. Circumvoluțiunile mult dezvoltate și adânci. Inima în stare de hipertrofie pasivă cu degenerare grăsoasă a țesutului muscular: la rădăcina aortei s'a constatat începutul unui proces ateromatos, iar valvulele inimii erau intacte. Degenerarea grăsoasă s'a găsit în acelaș stadiu și la țesăturile ficatului, care bine înțeles era puțin perforat. Splina în stare de iperemie și de degenerație".

A doua revistă bisericească din acel timp, „Biserica și Școala” dela Arad, reproduce în întregime necrologul apărut în „Telegraful Român” dela Sibiu. Mai adaugă o poezie de T. Ciontea:

Pre mormântul lui Mihail Eminescu
† 17/29 Iunie 1889.

Să plâng nu pot poete, n'am lacrimi
pentru tine
Că tu n'ai fost ființă creiată din
pământ!
Să înalț o rugăciune spre porțile
divine
E superflu, căci astăzi petreci cu tatăl
sfânt!

Să pun o glie verde pe sarbăda-ți
movilă

Și tei cu frunze late și flori de bun
miros
E înzadar, căci firea cu mâna sa agilă
Pe toate le conduce spre sânul său
focos.

Să-ți cânt cântare demnă, cum tu
cântași odată
N'am lira... că tu singur la noi
fuseși Pindar.
Voiesc să chem România din lumea
îndepărtată
Ca ei să te jelească... dar totul e
înzadar.

Ferice ești poete, că spiritul tău mare
Ca Prometeu de stâncă, de lut s'a
deslegat.
Ferice ești c'ajunseși la visurile tale
În câmpul veșnic verde, ce atâta l'ai
cântat.

Acolo idealuri acum te înconjoară!
Acolo auzi glasul Părintelui Cerescl
Acestuia te roagă prin lira ta ușoară
Să binecuvinteze poporul românesc.

Din poezia de mai sus și din necrologul apărut în „Telegraful Român” se poate vedea destul de clar că publicistica ortodoxă din Ardeal nu e deloc antieminesciană și nu admitea curentul creiat de A. Grama și de alți blăjeni. Dar „Biserica și Școala”, în afară de necrologul din „Telegraful Român” și de poezia reprodusă mai sus ne dă și câteva informațiuni prețioase despre înmormântarea lui Eminescu:

„Înmormântarea marelui nostru poet Mihail Eminescu s'a făcut Sâmbătă seara, târziu. De aceea ne-a fost cu neputință a mai da în ediția a doua o dare de seamă privitoare la această tîrstă înmormântare. Serviciul divin s'a oficiat la orele 5 p. m. în biserica Sf. Gheorghe, unde au fost depuse rămășițele mortuale a duosului nostru amic. O lume aleasă umplea biserica:

erau studenți, oameni de litere, presa. Pe cosciugul poetului s'au depus mai multe cununi, de flori, de stejari, de lauri. La orele 5 și jumătate intra în biserică marele nostru om de stat și eminentul letopisețar Mihail Cogălniceanu. Președintele Academiei a depus o frumoasă coroană din partea Academiei pe cosciugul marelui nostru poet. Apoi veni delegațiunea societății „Tinerimea Română”, cu o coroană, presa, ziarul „Constituționalul”, ziarul „Naționalul”, Societatea studenților „Unirea”, ziarul „Fântâna Blanduziei”. O coroană de „nu mă uita”, a fost depusă din partea unei doamne din Moldova. Această coroană a fost așezată pe pieptul poetului. Printre asistenți am observat pe d-nii Titus Maiorescu, Laurian, Th. Rosetti, Lascar Catargiu, col. Algiu, George Lahovary, d. Ștefan Mihaescu, Vintilă Rosetti, Dianu G., Ionescu-Gion, Th. Speranția, Manliu, I. Bibicescu, etc. Patru discursuri s'au rostit. La biserică a vorbit d. Gr. Ventura, în fața Universității d. D. A. Laurian și Calmusky, care a început frumoasa sa cuvântare cu strofa poetului:

Făclie de veghe pe unezi morminte,
Un sunet de clopot în orele sfinte.
Un vis ce-și moaie aripa 'n amar
Astăzi ai trecut de al lumii hotar.

Și termină cu versurile

Poți zidi o lume întregă, poți s'o
sfărîmi, ori ce-ai spune
Peste toate o lopată de țărăna se
depune.

La mormânt a vorbit amicul intim al poetului, simpaticul D. Neagoe, care cu cuvintele sale pline de o elocință pătrunzătoare a extras lacrimi din ochii asistenților”.

În 1889 mai apărea o revistă bisericească: „Foaia Diecezană” dela Caransebeș. Nu ne putem ocupa de ne-

crologul de acolo fiindcă n'am găsit colecția revistei pe 1889 în nici o bibliotecă cercetată de noi (la Cluj, Năsăud, Oradea).

Incheiem nota noastră, accentuând că presa ortodoxă din Ardeal a publicat necroloage demne de aprecierea contemporanilor cu prilejul trecerii lui Mihail Eminescu: „acolo unde nu este durere nici scârbă, nici întristare, ci viață fără de sfârșit”.

SATUL, CASA ȘI MUZEUL LUI ION CREANGĂ

De cincizeci de ori pe ape line nufării s'au stins cu anii, de când Palida Mors, în dreptatea-i atotegalatoare, a răpit dintre cei vii, pe marele povestitor Ion Creangă. Opera sa crește tot mai mult în fața celor cari răsfoesc pe îndelete slovele de altădată. Scrisul măestrit al lui Ion Creangă rămâne pentru veacuri, un model inegalabil de creație autohtonă, de creație în care elementul folkloric e înălțat pe culmi nebănuite și ajunge cunoscut și în Apusul îndepărtat. Operele lui Creangă sunt traduse în nemțește și în franțuzește și sunt studiate cu pasiuni de istoricii literari din toate țările. Se știe că cel mai temeinic studiu despre Ion Creangă e scris de Jean Boutiére. Acest istoric literar a venit în Moldova și a studiat cu pasiune și mediul în care a apărut Ion Creangă, Humuleștii copilăriei și a adolescenței visătoare. An de an e tot mai mare numărul acelor cari vizitează satul lui Creangă. Humuleștii sunt aproape uniți cu Târgu-Neamț. De pe străzile târgușorului, zărești turla bisericii țuguiate între brazi și câteva case frumoase. Din dreptul școlii primare de la Târgu-Neamț pleacă un drum spre Mănăstirea Neamțu și spre Mănăstirea Agapia. Plecând spre drumul acesta ajungi în câteva clipe la Humulești. Sat lung și bogat, cu multe case fru-

moase și cu atâția meri, încât pare o livadă bogată... Cercul senin își apleacă bolta pe dealuri împădurite cari ne despart de Mănăstirile Neamțu, Secu, Agapia și Văratec. De cealaltă parte străjuiesc ruinile Cetății Neamțului, cu amintiri epice despre vechile lupte ale „eroului creștinătății” cu Polonii lui Albert. La câțiva pași de Cetate strălucește în soare monumentul vânătorilor de munte, inaugurat în prezența M. S. Regelui Carol II, în amintirea eroilor din timpul războiului mondial.

Mergând spre soare-răsare, pe ulița satului, zărești la mâna dreaptă, o poartă veche cu inscripția: „Societatea de turism Casa Ion Creangă, Nr. 14. Strada Ion Creangă”. E casa în care a văzut lumina zilei și a trăit Ion Creangă, o casă veche, acoperită cu șindrilă. Curtea umbrită de pomi roditori, îți dă perspectiva patriarhală a unei căsuțe din alte vremi. Azi e locuită de Sofia Grigoria, nepoata lui Ion Creangă. Pe peretele dinspre curte, atârnă o placă de metal cu inscripția: „Aci se nascu și petrecu anii copilăriei Ion Creangă. 1837—1889”. La capătul casei începe o grădiniță cu flori. Lângă geam străjuiește o placă de marmoră cu inscripția: „Inchinare lui Ion Creangă 1837—1889 la 100 de ani dela naștere. Liceul Principele Nicolae din Sighișoara. In anul Domnului 1937 Martie 1”. Lângă perete, în dreptul plăcii comemorative, albumul cu file albe așteaptă autografele vizitatorilor. Răsfoind albumul am constatat că s’au abătut prin Humuleștii lui Ion Creangă foarte mulți intelectuali de seamă și dregători cu renume. In primăvara anului 1939 a vizitat-o chiar Măria Sa Marele Voevod Mihai de Alba-Iulia.

Amintirea lui Ion Creangă o mai evocă și o troiță neagră, ridicată: „In amintirea marelui povestitor Ion Creangă 1837—1889. Ridicată în primul an al domniei M. S. Regelui Carol II 1930. Soc. Cultul Eroilor. Comitetul Cen-

tral”. Troița străjuiește la o răscruce de drumuri, privind spre Tângu-Neamț, spre școală și spre Biserica Sfântul Nicolae. Biserica Sf. Nicolae e nouă, a fost târnosită în 1909 de Mitropolitul Partenie Clinceni. Vechea bisericuță de lemn, în care se închina Ion Creangă nu mai există. Doar locul pe care se înălța Sfântul Altar e acoperit cu un chiosc roșu. In jurul bisericii e cimitirul „de al doilea”. In Moldova e obiceiul de a îngropa și desgropa morții după 7 ani. Oasele sunt spălate și îngropate în alt cimitir, numit „cimitirul de al doilea”.

In curtea bisericii e sediul căminului cultural al satului și muzeul Ion Creangă. Pe ușă vezi de departe un motto ales din Ion Creangă: „Dar cartea îți aduce și oarecare mângâiere. Eu să nu fi știut a cetii, de mult aș fi înebunit, câte am avut pe capul meu. Inșă deschid Viețile Sfinților și văd atâtea și atâtea și zic: Doamne multă răbdare ai dat aleșilor tăi. Ale noastre sunt flori la ureche pe lângă cele ce spune în cărți. Și apoi să fie cineva de tot bou, încă nu este bine. Din cărți culegi multă învățătură și la dreptul vorbind nu ești numai așa o vacă de muls pentru fiecare”. Căminul cultural s’a înființat la 1 Martie 1937 cu prilejul centenarului nașterii lui Ion Creangă. Muzeul Căminului Cultural „Ion Creangă” cuprinde multe obiecte în legătură cu viața și opera marelui povestitor și cu trecutul satului. Cele mai multe obiecte sunt donate de N. Câmpeanu și N. Oșlobeanu, descendenții foștilor colegi ai lui Ion Creangă. Găsești în acest muzeu cărți cu cirile dela începutul secolului trecut, manuscrise, cămăși cu motive artistice, un băț de vornic, un cuptor asemănător celui din casa lui Ion Creangă, stâlpul hornului dela casa lui Creangă, monete, o miniatură a casei lui Creangă, o rășniță veche, un pomelnic de piatră, etc. Pe un pomelnic de lemn dela 1835 gă-

sim pomeniți printre vii și pe părinții lui Ion Creangă: „Ștefan și Smaranda”. Pe o masă zărim cărți de școală alcătuite de Ion Creangă: 1. Geografia Județului Iași pentru clasa a II-a primară urbană de băieți și de fete și pentru clasa a III-a primară rurală de fete și de băieți. De institutorii V. Răceanu, G. Ienăchescu și I. Creangă. 2. Metoda nouă de scriere și citire pentru uzul clasei I primară de institutorii I. Creangă, G. Grigorescu, G. Ienăchescu, V. Răceanu și A. Simionescu. Ediția II. Iași 1876. Alături de aceste manuale de curs primar găsim câteva cărți rituale mai vechi tipărite la Mănăstirea Neamțului. Ion Creangă face câteva însemnări pe aceste cărți rituale. Semnează la sfârșitul „Ceaslovului” pe care a învățat az-buchede-lc. Notează pe un Mineiu al lunii Decembrie tipărit la Neamțu în 1832: „Acest Mineiu al lunii lui Decembrie este al lui Ion Creangă...” Însemnările pe Minee și pe Ceasloave, scrise cu cirilice de Ion Creangă, au fost publicate în revista „Mitropolia Moldovei” (Iași. 1959, Nr. III).

Muzeul din satul lui Ion Creangă însemnează un început valoros de evocare a marilor figuri ale literaturii românești.

I. DIDILESCU: PRIVIRI ASUPRA FILOSOFIEI FRANCEZE CONTEMPORANE.

București, Tiparul Universitar.

D-l I. Didilescu, colaborator al revistei noastre, fost animator al societății de filosofie din Oradea, ne dă un studiu asupra unor figuri din filosofia franceză contemporană. Studiul a apărut și în *Istoria Filosofiei Moderne* (Vol. IV), tipărită de Societatea Românească de Filosofie, drept omagiu d-lui Ioan Petrovici. D-l I. Didilescu studiază numai figurile cari i-au fost încredințate. Lipsește figura titanică a

lui Bergson, dar lipsa e justificată prin faptul că Bergson formează un studiu aparte în *Istoria Filosofiei Moderne*. D-l Didilescu studiază câteva figuri reprezentative. La început se ocupă de tratatul de psihologie al lui Dumas, care reprezintă o fază nouă în evoluția psihologiei franceze. Vorbește și despre școala sociologică franceză (prezentată în românește de d-l Emilian Vasilescu).

Seria filosofilor francezi începe cu Emil Meyerson, filosoful științei. Analizează raționalismul spiritualist al lui Leon Brunschwig și cugetarea ingenioasă a lui Eduard le Roy. După câteva pagini despre A. Lalande, J. Chévalier, Parodi, L. Lavelle, etc., trece la filosofia tomistă. Neotomismul francez de azi — reprezentat prin Maritain, Gilson, Sertillange, Garrigou-Lagrange, etc. Neotomismul francez, elaborat cu multă ingeniozitate de filosofi și de teologi, marchează o epocă de renaștere spirituală, o reîntoarcere la metafizică. Filosofia Sfântului Toma din Aquino, elaborată pe marginea cugetării aristotelice, împăcate cu creștinismul, e o filosofie eclectică, în sensul că are foarte multe elemente din diversele sisteme filosofice, alese cu talent în ceea ce au mai profund. Tomismul e eclecticismul genial a celor mai remarcabili cugetători, e philosophia perennis — cum îi zic istoricii filosofiei.

Cartea d-lui I. Didilescu, scrisă pe baza unui vast material documentar, schițează în trăsăturile lor esențiale, sistemele de gândire ale câtorva cugetători francezi contemporani.

ȘT. ZISSULESCU: FILOSOFIA FICȚIONALISTĂ A LUI H. WEIHINGER

(București, Tiparul Universitar).

Reprezentanții filosofiei germane contemporane sunt puțin cunoscuți în cercurile noastre. Îi analizează uneori că-

te un studiu din Revista de Filosofie, iar acum avem o istorie a filosofiei moderne, în care găsim și numeroase portrete filosofice ale cugetătorilor germani de azi. Dintre filosofii germani din secolul trecut e puțin cunoscut H. Wehinger, teoreticianul filosofiei ficționaliste. Asupra lui Wehinger există un studiu mai vechiu al I. P. S. Irineu Mihălcescu, doctor în filosofie (dela Leipzig) publicat în revista Sfântului Sinod „Biserica Ortodoxă Română”.

Studiul de acum al d-lui Zissulescu, schițează viața și opera lui Wehinger. Nu ia atitudine critică față de filosofia lui „ca și când” (als ob), ci o expune sau mai bine zis rezumă ideile lui Wehinger.

Punctul de plecare al lui Wehinger este o observație științifică. În diverse ramuri ale științei, operăm cu ficțiuni. Considerăm anumite date fictive ca și când ar fi reale. Operăm cu noțiuni fictive ca: infinitul mic, atom, etc., ca și când ar fi reale. Ficțiunile predomină în știință, în artă, în religie, etc. În epistemologia lui Wehinger, ficțiunea este o metodă sau un mijloc auxiliar al gândirii. E întrebuițată mai ales în științele matematice și în cele politico-morale. Un exemplu de ficțiune științifică e conceptul de „animal originar” (Urtier), elaborat de geniul lui Goethe. Pe baza acestei ficțiuni, s’au elaborat numeroase teorii ulterioare. Noțiunea de ficțiune intră și în conceptul de ipoteză. Termenul grec „ipotezis” e explicat în limba latină prin cuvintele: sumtio, principium, supositio, conjectura, praesumptio, fictio — cuprinzând deci și termenul de ficțiune. În filosofie ficțiunea e considerată mai puțin importantă decât în matematici, dar i se atribuie un rol important.

Herbart crede că ficțiunile au rolul de „a explica lumea fenomenelor”. Maimon consideră ficțiuni monodologia

și armonia prestabilită a lui Leibniz. Lotze introduce ficțiunea în discuțiile logice, urmând calea trasată de Kant, care ridică anumite noțiuni subiective, la rangul de ficțiuni logice.

Serie câteva pagini despre religie, considerată tot ca ficțiune. Wehinger interpretează și „Religia în limitele rațiunii” de Kant, în sensul că ar avea la bază ficțiunea.

Incheiem aci însemnările despre cartea d-lui Zissulescu, pe care o considerăm drept o expunere fidelă a filosofiei ficționaliste a lui Wehinger.

ION CREANGĂ: OPERE.

Ediție critică de G. T. Kirileanu.
București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”.

În seria scriitorilor români moderni reeditați în ediții complete de Fundațiile Regale de sub augustul patronaj al M. S. Regelui Carol II, au apărut operele marelui povestitor moldovean Ion Creangă. Opera aceasta a intrat de mult în Panteonul literaturii universale. E tradus în franțuzește (chiar de d-l Nicolae Iorga, în colaborare cu d-ra Maria Holban). E studiat de erudiția germană. Arpad Bitay, fost colaborator la: Revista Istorică, Dacoromania, Anuarul Institutului de Istorie Națională, a tradus ceva din Creangă în ungurește. Tânărul istoric literar francez Jean Bouttière, ne-a dat în franțuzește o monografie remarcabilă: „La vie et l’oeuvre de Jean Creangă.”

Scrișul măestrît al marelui povestitor e citit cu pasiune de tineri și de bătrâni. Iată ce explică mulțimea edițiilor și confirmă valoarea intrinsecă a operelor lui Ion Creangă. Acum d-l G. T. Kirileanu, cunoscut ca istoric literar și ca folklorist ne dă o ediție nouă. D-l Kirileanu adună într’un volum: Poveștile, Amintirile (cu fragmentul de biografie) și Povestirile. Mă miră faptul că nu publică și cele că-

teva poezii ale lui Ion Creangă. Opera lui Creangă nu se poate împărți în: proză și poezie. Poeziile sunt puține la număr, dar importante pentru faptul că sunt scrise de Creangă. Merită să fie trecute la sfârșitul unei ediții a operelor lui Creangă. Spre a fi similară celorlalte volume din colecția Scriitorilor Români Moderni din Editura Fundațiilor Regale, era bine să ne dea și un studiu despre viața și opera lui Creangă, sau măcar o apreciere critică asupra valorii estetico-literare a operelor lui Creangă. Obiecțiunile acestea vor să amintească ce am mai dori la ediția de azi, dar așa cum e, merită toată aprecierea. D-l Kirileanu — care ne-a mai dat despre Ion Creangă o serie de articole în „Sezătoarea dela Folticeni” — ne dă la sfârșitul volumului de care vorbim, dicționarul pentru explicarea provincialismelor și a idiotismelor din opera lui Ion Creangă și multe note lingvistice, bibliografice și istorice asupra diverselor bucăți literare.

TH. FECIORU: POPORUL ROMÂN ȘI FENOMENUL RELIGIOS.

București, Editura Librăriei Teologice.

Studiul folklorului — sub multiplele sale aspecte — începe să preocupe tot mai mult lumea oamenilor de știință. Mediciniștii și naturaliștii, istoricii și literații, filosofii și teologii, studiază cu pasiune elementele științelor lor, în domeniul atât de vast al folklorului. Elementul religios este o mare realitate folklorică, e elementul predominant. Cercetătorii recunosc că elementul religios ocupă un loc important, dar asupra valorii și a sensului aceluia element, diferă foarte mult. D-l D. Drăghicescu susține că poporul român se caracterizează prin fatalism și nepăsare. D-l Rădulescu-Motru neagă uniunea indisolubilă dintre ființa etnică românească și ortodoxie. D-l M.

Ralea ajunge și mai departe: afirmă categoric că țărănul român e ateu, iar formele religioase sunt doar rituri străvechi.

D-l Th. Fecioru, unul dintre reprezentanții teologilor de mâine, studiază fenomenul religios în lumina textelor folklorice, încercând să explice și rațiunea anumitor interpretări folklorice. Poporul nu face metafizică. „Străin gândului metafizic, poporul a fost străin și față de problemele teologice” — zice d-l Th. Fecioru. Nu ne împăcăm cu ideea că poporul e antimetafizic. Omul dela țară are preocupări metafizice, dar sunt îmbrăcate în haina simplă a elementelor empirice.

D-l Fecioru studiază elementele creștine, așa cum le vede creația folklorică. Folklorul românesc e profund religios. Există foarte multe elemente mitologice, dar sunt trecute prin prisma creștină. Alături de ființele mitice, apar eroii spiritualității, cu aureolă de sfințenie. Folklorul românesc e creștin, profund creștin, având chiar nuanță ortodoxă. Aș adăuga că e mult mai creștin decât folklorurile multor popoare occidentale. Folklorul apusean e plin și azi de ființe mitice și nu e nici pe departe atât de străbătut de creștinism ca cel românesc.

Meritul d-lui Fecioru constă în faptul că deschide porțile Teologiei folklorului, un capitol important și aproape virgin erudiției contemporane.

Iosif Naghiu

AL. DIMA: CONCEPTUL DE ARTĂ POPULARĂ

Ed. Fundației „Regele Carol II”, 1939.

D-l Dima ne prezintă o lucrare serios documentată cu dovezi din literatura universală. Ne pune față în față literatura cultă și cea populară. Este însă arta populară o valoare estetică? Funcțiunile utilitare și sociale predomină pe cele estetice în arta popula-

ră, astfel că este vorba de valori estetice mijloace. Pornind dela arta primitivă cu valorile mijloace foarte pronunțate, la arta populară este o tendință de evoluare către valori sociale și apoi estetice; este deci între arta primitivă și cea cultă. Este o strânsă împletire a artei populare cu celelalte forme ale vieții sociale. Eterogeneitatea ei o leagă de creatorul său și nu ajunge ca arta cultă unde contemplăm arta izolând-o de creator.

D-l Dima ne dă o lucrare de mare valoare, aprofundând problema artei populare pe toate fețele ei: caracterele generale ale artei populare, conținutul artei (valori de fond și motive), forma artei populare, materialul ei, clasificare, etc. Analizează apoi procesul creațiunii artistice populare, evidențiind factorii creațiunii populare, unitățile sociale creatoare, condițiunile psihologice de creație. Tot atât de interesant este și ultimul capitol despre circulația ca element definitoriu.

Intreaga lucrare face parte din curentul sociologismului de azi, care și la noi a crescut atât de mult sub imboldul d-lui profesor Gusti. Avântul acesta sociologic face însă de multe ori să fie înăbușite adevărurile de altă natură. Exagerarea sociologismului, cu tendința de a explica totul prin el, este o greșeală în care cad mulți. Desigur lucrarea d-lui Dima rămâne pe planul obiectivismului științific; credem însă că preocuparea estetică a creatorului popular, indiferentismul său pentru estetic, nu poate fi luat ca o lege generală. Creatorul anonim popular își are și el momente de preocupare pur estetică, cu toate că el este mai legat de țesătura socială decât cel cult, care se poate elibera de această legătură. Ar fi o latură peste care credem că nu trebuie să se treacă atât de ușor.

Lucrarea este de mare amploare, aducând material documentar din lite-

ratura și arta populară mondială. D-l Dima a dovedit încă odată mai mult temeinicia pregătirii sale, așezându-se în rândul autorității științifice.

G. Bota

Dr. ILIE DĂIANU: ARDEALUL ÎN
AVANGARDA RENĂȘTERII
NAȚIONALE.

Cluj, Tip. Ardealul.

Bătrânul publicist clujan d-l dr. Ilie Dăianu, adună un mănunchiu de articole risipite prin diferite periodice ardelene. Incep prin a menționa un fapt mărunț. Pe copertă semnează: „proto-pop ortodox-unit”, voind să exteriorizeze că după părerea d-sale, a fi greco-catolic, înseamnă a fi ortodox și a adăuga încă ceva ortodoxiei. Trecând la articole, le citești cu deosebită plăcere. D-l Dăianu scrie într'un ton sfătos de unchiș povestitor. De ani de zile milita pentru înlăturarea partidelor politice, și pentru unirea bisericilor.

D-l Dăianu a avut și fericita idee de a insista asupra rolului cultural al Ardealului în renașterea culturală de mâine. Înainte cu vre-o două decenii, d-l Nae Ionescu, într'un articol „Nordul-Sudul”, arăta că viitorul culturii românești va fi în zodia Ardealului. D-l Dăianu rezumă studiul d-lui Vasile Băncilă: „Semnificația Ardealului” din „Gând Românesc”, în care pledează pentru aceeași idee, că Ardealul e un centru oșebit de important în evoluția culturii românești.

JEAN NAUM: DIN VOLBURA

VREMII. *Insăilări.*

București, Ed. Bucovina, I. E. Toroușiu

D-l Jean Naum e cunoscut prin lucrări juridico-sociologice ca: „Evoluția ideii de drept”, „Tâlcurile bufniței albe sau religia aristocrației intelectuale” și prin opere literare „Cu aripile albe”, și diverse articole literare publicate în „Convorbiri Literare”, etc.

Zilele acestea ne-a dat și un volum de amintiri. E scris în graiul măestrit al povestitorilor moldoveni, dotați cu multă feminitate și cu multă vervă evocatoare. D-l Jean Naum scrie într-o limbă atât de mioritică, încât te captează dela primele pagini, întocmai ca romanele lui Ionel Teodoreanu.

„Insăilările” d-lui Naum evocă în dulci icoane figuri intrate în Panteonul nemuririi și figuri politice contemporane. Voiu pomeni numai două din aceste colonade ale literilor și ale politicii românești. Evocă Regele Țării, așa cum îl visăm noi, ceice nu l'am văzut decât pe tablouri și în perspectivă istorică. Evocă și pe Regele Poeziei, pe Mihail Eminescu. Înainte, cu 53 de ani, Miheil Eminescu a vizitat la Roman, familia d-lui Jean Naum. „Era Eminescu. Om frumos. Avea părul negru ca abanosul și lucios. Musteața groasă, fruntea bolțită, fața albă-smeadă și ochii mari. Căprui ori negri, habar n'am. Măinile erau nu prea îngrijite și fața trasă. Părea trist, ori bolnav. A tăcut multă vreme. Mai apoi, când s'a mai deprins cu lumca și la masă s'a adus curcanul rumân pe curechi călit și vinul de Cotnar gălbenea 'n pahare, Eminescu s'a deschis la vorbă și râde puțin. Vocea-i era groasă, iar intonările dulci și mergeau la inimă. La cafele s'a trecut în salon. Cum nu știam cine-i domnul acela la care toată lumea se uita cu atâta respect, am tras de mânecă pe tata și-l întrebai încetșor:

— Cine-i domnu ista?

Iar tatăl meu, luându-mă de mână m'a dus în fața lui spunându-mi:

— Uită-te bine la dumnealui și să nu uiți norocul de a-l fi cunoscut. E domnul Mihail Eminescu, cel mai mare poet al țării noastre și om tare învățat.

M'am uitat la el și nu l'am uitat, iar Eminescu, privindu-mă duios, de mi-a mers privirea până în fundul sufletului, a zâmbit și trecându-și mâna prin

părul meu bălai, mi-a spus încet și dulce:

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate și noroc și să cauți s'ajungi om adevărat.

Iosif Naghiu

ȘT. BEZDECHI: ANTOLOGIA POEZIEI GRECEȘTI

Colecția „Symposion”, Cluj.

Antologia d-lui Bezdechi ne înfățișează întregul aspect al poeziei grecești moderne. Eminentul clasicist, care a aprofundat literatura vechilor Elini și ne-a dat într-o românească frumoasă atâtea lucrări din această literatură, vine acum ca o completare parcă să ne arate poezia urmașilor Eladei. Categorisindu-i după școli și gen, d-l Bezdechi ne înfățișează peste nouăzeci poeți greci. Desigur traducerea, ca orice traducere, oricât de măeastră, nu ne poate reda toate nuanțele frumuseții originale și de aceea credem că dacă multe din poeziile antologiei de față nu apar de prea mare valoare estetică, ele înseamnă totuși ceva pentru arta greacă, pe care d-l Bezdechi o poate gusta. În schimb găsim în buchetul acesta de poezii adevărate flori de artă poetică.

În scurta privire asupra poeziei neogrece, dela urma volumului, d-l Bezdechi scoate în evidență apropierea și ca origine de influență și ca timp dintre poezia românească și grecească. Un paralelism între poeziile celor două neamuri poate fi dus până la cei mai mari poeți ai noștri.

Antologia d-lui Bezdechi umple un mare gol în preocupările noastre literare și ne aduce motive noi de preocupare literară. Editura Symposion din Cluj deschide drumuri, cari ar fi de străbătut și pentru alte literaturi vecine.

ȘTEFAN BACIU: CAUTĂTORUL DE COMORI

Ed. Fundației „Regele Carol II”, 1939.

Imi amintesc o cugetare de Vandérem, care spunea că dacă ar dispărea critica, autorii totuși ar continua să scrie. Dar dacă autorii ar înceta să scrie, unde și-ar găsi criticii materialul lor de creație? Și fără să ne gândim a ne atinge de critică și de critici, cari desigur își au și ei rolul lor, ținem să prezentăm, nu să criticăm, volumul atât de prețios al tânărului poet. Tot entuziasmul dev isare al tineretii ne apare în volumul ce ni-l dăruiește Ștefan Baciu.

„Tu să citești din poeme gândul pe
care
L-am însemnat cu alb între rânduri
Cântului care-a ieșit din arsele gânduri
Nu-i da crezare”.

Gânduri arse de învolburarea visului tineresc; poezia lui Ștefan Baciu răsare ca o floare frumoasă pe un pământ sănătos. Chiar precocitatea talentului său nu ni-l duce pe poet în lumea celor blazați înainte de vreme și fără motiv și mai ales nu-l poartă prin lumea poetaștrilor halucinanți de o poezie neînțeleasă nici chiar de ei. Ștefan Baciu rămâne și dă semne că va rămâne, în sfera poeziei sănătoase. El nu scrie ca să nu fie înțeles de nimeni; el scrie, ca orice mare creator, întâiu pentru sufletul său propriu, cu toată sinceritatea de simțire și cu toată limpezimea de gândire. Astfel că atunci, la dreapta judecată a celui mai drept critic — vremea — când întreaga plevușcă de cântăreți neînțeleși va dispărea, poezia adevărată va rămâne.

Fiecare bucată a lui Ștefan Baciu e un cântec, fiecare colț din lume, din univers, este un colț de poezie. Este poetul de rasă, poetul adevărat și sincer care dovedește încă odată mai

mult adevărul că în lume este atâta poezie câtă este în noi, sau pe celălalt că zadarnic este poezie în lume dacă nu-i ochiu care s'o vadă, inimă care s'o simtă și minte care s'o priceapă. Baciu cântă tot ce-l înconjoară: lumea trecând prin sufletul său se transformă, capătă un sens nou, pe care ochiul de rând nu-l prinde. Deși tânăr, poetul are un vocabular foarte bogat și deci o posibilitate de bogată nuanțare, întocmai ca pictorul stăpân pe cele mai variate nuanțe de culori.

După ce ai citit volumul îți rămâne ca o ultimă adiere a parfumului florilor ce le-ai mirosit, adierea iubirei tinere, curate și senine.

Nu am citat niciun vers, tocmai pentru a sfătui pe cititor să ia în mână cartea cea nouă a lui Ștefan Baciu și s'o citească. Va trece prin clipe de profundă simțire a frumosului și de caldă visare a tineretii.

G. Bota

CRĂCIUNUL UCENICILOR DIN ORADEA

Ministerul Muncii prin direcția învățământului, condusă cu atâta pricepere de d-l Stavri Crnescu, a reușit atât prin școală cât și prin cămine să dea o sănătoasă îndrumare și îngrijită educație tineretului muncitoresc. Era și vremea ca acest tineret, luat de vâltoarea zăpăcelii unei ideologii bolnăvicioase, să fie readus la matca sa și să ne dea pe muncitorul credincios în Dumnezeu și iubitor de țară și Rege. În Oradea cele două școli de ucenici și ucenice și căminul își dau toată silișta să îndeplinească dorința conducătorilor centrali.

Dar mai ales căminul de ucenici, organizat străjerește, cu societate de lectură, cu bibliotecă, sub entuziasta conducere a d-lui M. Samarineanu, a făcut adevărate minuni în ultimii ani, sub raportul cultural-național.

De Crăciun, ca în toți anii de alt-

fel, dar acum și cu concursul Cămării de Muncă, ucenicii căminului au dat o frumoasă serbare de datini strămoșești. Meritul cel mare al pregătirii lor revine d-nei Florica Samarineanu și d-rei Emilia Stoicescu, profesoară, cari au scris, au făcut repetiții, au regisat, au alergat după rechizite ca să ne dea o reprezentație de un nivel îmbucurător. Colinde, steaua, irozii, coruri admirabil executate, în jurul bradului încărcat de daruri, au adus emoția tradiției noastre strămoșești și ne-a făcut să vedem în ucenicii noștri pe muncitorul național-creștin.

REVISTA REVISTELOR

CONVORBIRI LITERARE în haine de sărbătoare. Sub conducerea distinsului istoric literar I. E. Torouțiu, vechile „Convorbiri Literare” întineresc și devin iar ce au fost în cele trecute vremuri. Cu ocazia semicentenarului morții lui Eminescu, ne dau un volum de 1000 de pagini, scrise de somități literare din țară și din străinătate. E în adevăr un model de volum comemorativ, de valoare științifică.

Volumul are 5 capitole.

Cap. I: Eminescu în cultura și literatura națională, curpinde: 1. M. S. Regele Carol II: Cuvântare rostită la Academia Română. 2. C. Rădulescu-Motru: Cuvântare rostită la Academia Română. 3. N. Iorga: Eminescu, creator de generații. 4. C. Rădulescu-Motru: Ce ne învață Eminescu. 5. I. Petrovici: Poezia filosofică a lui Eminescu. 6. Ștefan Șoimescu: Eminescu pedagog. 7. Leca Morariu: Mihail Eminescu. 8. Principesa Bibescu: Lângă teiul vechiu și sfânt al lui Eminescu. 9. I. Găvănescu: Un muzeu Eminescu la Iași. 10. C. Manolache: Originalitatea lui Eminescu. 11. G. Trancu-Iași: Unde ni sunt vișătorii? 12. C. Bacaloglu: Mihai Eminescu (Considerațiuni literare și medicale). 13. Gr. Gherekdyde: Mihai Emi-

nescu. 14. Aron Cotruș: Mihai Eminescu. 15. Radu Gyr: Lui Eminescu. 16. G. Murnu: Drum de stele. 17. Lucian Dumitrescu: Inchinare — Tristia. 18. P. Radu: Lui Eminescu. 19. N. Petrescu: Eminescu gânditor politic. 20. H. Teculescu: Eminescu și Ardealul. 21. Scarlat Preajbă: Predominanță naționalistă la Eminescu. 22. T. A. Munteanu: Eminescu și Evreii. 23. Pamfil Georgian: I) Din Parnas pe pământ. II) M. Eminescu reprezentant al doctrinei naționalismului economic din România. III) M. Eminescu și școala românească. 24. G. Bogdan-Duică: Relativ la mediul cernăuțean. 1864—1865. 25. Eugen I. Păunel: Popasuri eminesciene în Cernăuți. 26. Petru Iroaie: Sensul folkloric în poezia lui Eminescu. 27. Scarlat Struțeanu: Elementul dionisiac în motivele din inspirație eminesciană. 28. Leon Diclescu: Scrisoarea a doua. 29. Vasile I. Postecă: Incercare de paralelă între satirile lui G. Alexandrescu și M. Eminescu. 30. Romulus Demetrescu: Despre câteva forme muzicale expresive într'o poezie de Eminescu. 31. Liviu Marian: Vocabularul poeziei eminesciene. 32. Lucrezzia Kar: Femeea în opera lui Eminescu. 33. Barbu Theodorescu: Dela eminescianism la semănătorism.

Capitolul II, se intitulează „Eminescu în literatura universală”. Din ea se vede că Eminescu e tradus și comentat în 15 limbi. Sunt studiate traducerile în 15 limbi, de specialiști români și străini. Ne surprinde faptul că la traducerile latinești sunt trecute cu vederea minunatele tălmăciri în metru antic ale d-lui Ștefan Bezdechi, profesor la Universitatea din Cluj, publicate în revista „Gând Românesc” din Capitala Ardealului. Citind diversele studii despre traducerile din Eminescu, rămâi cu convingerea fermă, că Mihail Eminescu a intrat în Panteonul literaturii universale.

Capitolul III, ne dă o scrisoare in-

dită a lui Mihail Eminescu, către Samson Bodnărescu, publicată de d-l I. E. Torouțiu.

Capitolul IV, cuprinde o „Contribuție la o biografie eminesciană” de Barbu Theodorescu. E interesant de remarcat că d-l Barbu Theodorescu a atacat în „Revista Fundațiilor Regale” și în „Cuvântul”, publicațiile școlii bibliografice dela Universitatea din Cluj, sub pretextul că ar fi publicat lucrări incomplete. D-l B. T. publică o bibliografie eminesciană mult mai incompletă.

Capitolul ultim ne dă, în românește, franțuzește, nemțește, italienește, englezește, poloneză, rusă și maghiară, un studiu al d-lor I. E. Torouțiu și Al. Ionescu, intitulat: „Valoarea dominantă a secolului nostru”.

Volumul rămâne un monument prețios în evoluția eminescologiei.

Iosif E. Naghiu

GÂNDIREA — Decembrie 1939. Primul articol „Regele și Biserica”, semnat de d-l Nichifor Crainic, ne dă o luminoasă înfățișare a personalității M. S. Regelui Carol II. Pornind dela suveranii Bizanțului, trecând prin lumina voevozilor noștri, d-l Crainic ne arată pe Regele nostru, ca pe un rege apostolic, un rege care și în vorbă și în faptă se integrează în viața sufletească a poporului său. Personalitatea bogată și strălucitoare a Suveranului nostru, ne oferă o latură de o vădită însemnătate, latura credinței religioase, care în noua orientare de redresare a poporului joacă un rol de căpetenie și hotărâtor. Articolul d-lui Crainic ar trebui citit mai ales de educatori, cari au de luat dela un mare Rege exemple folositoare pentru creșterea noilor generații.

Revista ne înfățișează apoi un bogat material de poezie și proză semnat de: Crevedia, Radu Gyr, Busuioceanu, Do-

nar Munteanu, Al. Marcu, Nicolae Roșu, M. Coandă, Ștefan Baciuc, Vrabie, etc. Credem că nu e nevoe să insistăm asupra selecționării îngrijite a materialului tipărit în prețioasa revistă.

Ne atrage în special atenția un articol foarte interesant: „Filosofia existențială și credința în Isus Hristos”, semnat de D. Stăniloae.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

— Decembrie 1939. În „Fărămituri” de O. Goga, prindem ultimile scântei pe cari ni le-a dat gândirea pătrunzătoare a marelui dispărut. Inchis într-o cameră mizerabilă de hotel, deschide fereastra spre mare și spre cerul înstelat și cu lună visătoare: „Și cum mă gândesc așa singur în seara asta de pribegie, camera asta mi se pare un simbol pentru întreaga mea viață... Doamne, ar fi să înnebunesc, dacă n'ași avea fereastra spre largul cerului...” Alta: „Pe coastele Vezuviului am văzut păscând măgari. Erau iniștiți și în calmul lor habar n'aveau ce clocotește sub ei... M'am uitat la ei și nu știu cum mi-au trecut prin mințile bărbații femelor frumoase”.

Urmează un fragment din „Cartea lui Ion Sântu” de Ion Marin Sadoveanu și două poezii de Al. T. Stamatiad. D-l Brăescu își continuă bucata „Margot”. D-l Vladimir Streinu își începe traducerea tragediei lui Corneille „Horațiu” asupra căreia vom reveni mai târziu. D-l Cicerone Teodorescu ne dă așa zise „poezii” din ciclul „Călătorii”. Lăsăm pe cititorii cinstiți să aprecieze ei însuși dacă avem de a face cu produse poetice sau de altă natură. Ar fi vremea să se termine odată cu aiurelile decadente, încurajate chiar de reviste de mare suprafață!

D-l Șerban Cioculescu, ca totdeauna interesant, ne prezintă emoționante momente din viața marilor scriitori: Vlahuță, Caragiale și Delavrancea, pu-

blicând o serie de scrisori de ale visătorului poet către marele dramaturg.

Interesante comentarii critice semnate de Perpessicius, G. Călinescu, Pomp. Constantinescu și Șerban Cioculescu.

MUNCĂ ȘI VOE BUNĂ — Decembrie 1939 — de sub direcția d-lui Mihail Sadoveanu, apare în condițiuni superioare sub toate aspectele. Revista e la înălțimea cerințelor tehnice și aduce material pentru toate cerințele sufletului. Să nu uităm însă că ea ar trebui să fie în mâinile muncitorilor, să fie înțeleasă ușor de ei, lor să le ducă lumină. Dacă citești cu atenție fiecare articol, afară de cele de specialitate și sport, te îndoești dacă muncitorii vor putea găsi ce li se potrivește; căci afară de cuvântul atât de clar al d-lui Stavri Cunescu, Galaction și alte câteva, totul e prea departe de muncitor, oricât ar fi de splendid și de bogat.

George Bota

MAGHIARE

Dela izbucnirea războiului revistele ungare apar cu un număr de pagini și cu un material extrem de redus și de calitate ușoară.

NYGUAT (An. XXXII. N-rile 11 și 12 din Noemvrie și Decembrie 1939) publică prefața unei lucrări a d-lui Cs. Szabó László ce este sub tipar. Autorul remarcă faptul că romanul pare a fi apus pentru moment în Europa, cedând locul jurnalului și pamfletelor politice.

D. Illyes Gyula comentând activitatea literară a romancierului francez: Jean Giono afirmă că în literatura europeană s'ar fi înregistrat un curent pentru realizarea patriarhalismului vieții țărănești. Pretinde a descoperi o legătură între poezia lui Heszenyn și între proza lui Jean Giono.

Acelaș autor trece în revistă activi-

tatea prodigioasă a etnografului dr. Győrffy István, titular al catedrei de etnografie la Universitatea din Budapesta, decedat acum câteva săptămâni.

Profesorul Győrffy a fost o mândrie a etnografiei ungare. Deși născut în Karczag, a cunoscut binișor viața poporului român din Ardeal. În 1916 a publicat chiar un studiu despre construcția satelor românești din sudul județului Bihor. Această lucrare este neglijată de savanții noștri.

A studiat așezarea ungarilor din valea Crișului Negru în comunele Tărcăia, Drăgănești și altele.

D. Kosa Ioan, semnează o biografie succintă a decedatului istoric Grünwald Béla, autorul vestitei lucrări: „A régi Magyarország” (Ungaria de altă dată). Grünwald (născut dintr'o familie de germani maghiarizați) a avut curajul să desaprobe nedreptatea socială ce domnea în secolul al XIX-lea în Ungaria. Problema naționalităților însă a ignorat-o. Nu a înțeles-o.

ERDÉLYI HELIKON (din Decembrie 1939) publică un frumos eseu despre răposatul literat Kuncz Aladár, căruia literatura ungară postbelică îi datorează foarte mult. Romanul lui: „Mă-năstirea neagră” a fost tradus în mai multe limbi și a obținut un succes care ar face cinste oricărei literaturi. Păcat că nu s'a găsit cine să-l traducă și în românește.

KORUNK (Anul 15 Nr. 1 Ianuarie 1940) își menține ținuta înaltă și nota de deplină obiectivitate. Din sumarul acestui număr reținem studiul d-lui Ludovic Szentmiklossy intitulat „Ungurii în patria strămoșească”, ocupându-se de condițiunile sociale probabile în cari ungurii au trăit înainte de a fi ocupat șesul dintre Dunăre și Tisa.

Alexandru Olteanu

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

EDITURA FUNDAȚIEI PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTA „REGELE CAROL II”

Réné Vallery-Radot: Pasteur. Vol. I, II. Fiecare Lei 100.

W. H. Hobbs: Peary. Lei 60.

Alexandru Mironescu: Destrămare. Lei 90.

C. Antoniaade: Principese, curteni și curtezane. Lei 100.

Al. Dima: Conceptul de artă populară. Lei 90.

Ștefan Baciu: Căutătorul de comori. Lei 60.

Rainer Maria Rilke: Poeme. Lei 60.

I. Simionescu: Flora României. Lei 200.

P. P. Negulescu: Destinul omenirii. Vol. II. Lei 140.

DELA EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”

Preotul Gh. Paschta: Hristos în strajă. Lei 40.

Ionel Teodoreanu: Prăvale-Babă. Lei 100.

DELA EDITURA „CUGETAREA”

Petre Georgescu-Delafras: Întărirea și ridicarea neamului. Lei 25.

Al. Lascarov-Moldovanu: Biserica năruiată. Lei 60.

DELA ALTE EDITURI

Nicolae Roșu: Critică și sinteză. Lei 80.

Șt. Bezdechi: Antologia poeziei grecești.

George Ionașcu: Chemarea focului. Lei 100.

Ciu-Ceam-Fu: Vârfuri de ac... vârfuri de sulă. Lei 30.

Mihai Iorgulescu: Studii de istorie comercială. Lei 100.

Radu Gyr: Corabia cu Tufănici. Lei 40.

S. Maugham: Vacanță de Crăciun. Traducere de J. Giurgea. Lei 100.

Aurel Cosma: Reminiscențe italo-bănățene. Lei 20.

Dimitrie Danciu: Solitudini. Lei 40.

